УЖ

Український журнал

5 | 2010
ціна 30 Kč

Тема:
привіт, прадавні!

9 771802 586009 05

Автор: Федор Віцо, Пряшів, Словаччина

в нашому просторі

Зміст

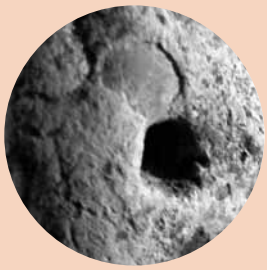

Відтяжки від ткацького верстата, с. Косенівка
Фото: Ганна Яровенко

вдома на чужині

6 *Ростислав Крамар*
Польська політика з домовинами у тлі

7 *Андрій Шептицький*
Польща – Росія, квітень 2010 року

8 *Лубош Палата*
Одна звичайна авіакатастрофа

Просто я, коротко кажучи, не бачу нічого доброго у смерті майже сотні людей під Смоленськом, нічого доброго ті жаль і смуток не принесуть. Те, що на похорон президентської пари у Кракові ніхто з великих, за винятком Медведєва, не приїхав, було лише реальною оцінкою ситуації.

9 *Ігор Ісаєв*
Два символи

11 **Розмова із Даною Вашатковою**
Кохання крізь об'єктив

гості

14 **Сергій Воронов:**
„Українці не уявляють, які таємниці ховаються на дні Чорного моря"

Моряки про Чорне море кажуть: „Зле місце!". Тут тонули, тонуть і, вочевидь, будуть тонути кораблі. І не лише кораблі: лише у роки Другої світової війни, за нашими оцінками, під водою у територіальних водах України на дні лежать близько 1500 літальних апаратів.

тема: привіт, прадавні!

16 *Михайло Відейко*
Де починалася історія нашої Країни?

20 *Владислав Чабанюк*
Народ, який боги не захистили

23 *Михайло Відейко*
Вічності досягнуто

В часи неоліту та мідного віку давні європейці доклали чимало зусиль для спорудження величних храмів, а те, скільки часу та ресурсів вони витратили на виготовлення культових речей, чимало з яких мали одноразове використання, безумовно гідне здивування та поваги.

26 *Ганна Яровенко*
Жити на піку піраміди і не знати про неї

31 *Михайло Відейко*
Сліди давніх художників

„Український журнал"
www.ukrzurnal.eu
Інформаційний культурно-політичний місячник для українців у Чехії, Польщі та Словаччині
№ 5 (57), 2010, рік п'ятий
Видає: РУТА, e-mail: ukrzur@seznam.cz
Редколегія:
Прага – Ленка Віх (головний редактор), Богдан Копчак, Валентина Люля, Інна Біланин, Івана Ґрешлик, Богдан Зілинський, Рене Кочік, Яна Леонтієва
Варшава – Ростислав Крамар, Петро Тима, Анна Коженьовська-Бігун, Ярослав Присташ
Пряшів – Олесь Мушинка
Київ – Богдана Матіяш, Анастасія Левкова, Петро Андрусечко

Коректор: Надія Іздрик
Художнє оформлення та верстка: Ондра Гулеш
Дистрибютор: CZ Press spol. s.r.o.

Часопис видається за фінансового сприяння Міністерства культури ЧР та Міністерства закордонних справ України
За достовірність викладених фактів відповідає автор статті.
Редакція залишає за собою право не у всьому погоджуватися з думками і поглядами авторів, скорочувати матеріали і виправляти мову.
Рукописи не повертаються.

Реєстрація: MK ČR E 16026
ISSN 1802-5862

33 *Владислав Чабанюк*
Трипільська культура ще хвильку зачекає

34 *Володимир Круц*
Поселення-гігант Тальянки

з краю

36 *Іван Стряпко*
Політичний вимір Закарпаття

Віктор Балога має вагомий вплив на адміністративний апарат та політичну еліту Закарпаття, а також найпотужніші у регіоні фінансові ресурси. Його підтримка тієї чи іншої політичної сили означає збільшення відданих за неї голосів.

40 *Олександр Бойченко*
Табачнік – моє всьо

42 **Віталій Портников:**
„За цю скорботу заплатять пізніше грошима, а не сльозами“

45 *Петро Андрусечко*
Від бухгалтера до месії

47 *Мирослав Попович*
Консервативний романтик Ющенко

49 *Ярослав Грицак*
Придумаймо свою історію!

культревю

50 **Павло Ковач:**
„Я вільний від усіляких стилів, бо маю інші пріоритети“

53 **письменницька колонка**
Катерина Бабкіна
Змога безперешкодно говорити одне до одного

54 *Тамара Злобіна*
Поема про внутрішню еміграцію

55 *Юрко Іздрик*
MY FLY

56 **рецензії та анотації**

58 **фільм**

УЖ у мережі Facebook!

„Український журнал“ уже доступний в мережі Facebook, де для всіх охочих відкрито простір для дискусій та коментарів стосовно актуальних та архівних номерів нашого часопису.
Окрім сторінки „Український журнал“, пропонуємо також відвідати групу „Фільми України / Films of Ukraine“, де можна ознайомитись з актуальною інформацією про перегляди українського кіно в Празі та про закордонні фестивалі й акції, в рамках яких презентуються українські фільми.

www.ukrzurnal.eu

Наш читачу!

› Цього разу ми вирішили трохи відійти від актуальних політичних проблем і присвятити час питанням, які, так би мовити, „відстоялися“. Тому для травневого номеру ми вибрали і пропонуємо вашій увазі тему, пов'язану з археологією в Україні та Трипільською, передусім, культурою.

Але „актуальні події“ нас і цього разу наздогнали, тому їм довелося приділити більше уваги у рубриці „Вдома“. Йдеться, зрозуміло, про „нову“ катинську трагедію. Тобто не так про саму трагедію, як про події, що їх вона спричинила вже і, мабуть, спричинить ще. Це, зокрема, питання поділу польської громадськості щодо, як вважає більшість, квапливого рішення поховати загиблих президента Леха Качинського з дружиною в краківському Вавелі; питання, якою мірою ця трагедія може змінити польсько-російські стосунки і як може вплинути на перебіг виборів президента Польщі.

Лех Качинський був одним з тих президентів, які реалізовували т.зв. „історичну політику“. До таких політиків зараховують і Віктора Ющенка. Та якщо після смоленської авіакатастрофи нині мало хто відважиться критикувати який-небудь крок колишнього польського президента, – то з його українським колегою справа виглядає по-іншому. На Віктора Ющенка критика зараз ллється з усіх сторін. Але закони людської психіки відомі, тож Віктору Ющенку потрібно ще трохи зачекати. Не виключено, що історія виявиться до нього толерантнішою, ніж сьогодення. А про його президентську кар'єру, помилки і удачі довідаєтеся в рубриці „З Краю“.

Не оминіть увагою статтю Івана Стряпка про політичну ситуацію в Закарпатті після приходу Віктора Януковича на посаду президента. В майбутньому ми намагатимемось продовжувати висвітлювати політичні події в окремих регіонах України, що, як видно на прикладі Закарпаття, нерідко живуть цілком окремим і колоритним життям.

А на завершення – рубрика „Культревю“, що, як на мене, вийшла по-травневому свіжою й різноманітною. Гарних вам хвилин над сторінками „Українського журналу“ і – до побачення в червні!

Фото: Петро Андрусенко

Польська політика з домовинами у тлі

› День, який мав би бути кульмінаційною подією в польській історичній політиці останніх років, став датою смерті її творців. Повітряний корабель, крила якого напинало велике і пристрасне бажання VIP-пасажирів, що б там не було, вклякнути на землі, щедро политій польською кров'ю, приземлився в країні мертвих. Серед загиблих у смоленській авіакатастрофі – люди, які робили історію одним із наріжних каменів польського політичного життя.

Парадоксально, та саме смоленська трагедія дала карт-бланш поріділому консервативному табору в полеміці з прихильниками прагматичніших підходів до минулого. Впродовж кількох днів національної жалоби Лех Качинський, який за життя був героєм дошкульних анекдотів та жертвою ущипливої уваги популярних газет, став об'єктом трепетного культу. Смерть вчинила чудо. Чоловічок малого зросту, з „качиним" прізвищем, що викликало глузливі кпини, перетворився у білого лебедя польського неоромантизму. Оточений ореолом мученика, похований з найвищими королівським почестями, тепер Качинський втілюватиме свої ідеї з недосяжного для критики п'єдесталу. Ті, хто намагатимуться критично оцінити президентство загиблого, неминуче наражатимуться на звинувачення в блюзнірстві. Рецидиви вже мали місце. Роздратований „канонізацією" публіцист „Газети Виборчої" з цього приводу висловився досить різко: „Не шантажуйте мене цією труною!".

2010 рік, що мав стати роком поразки Леха Качинського у президентських виборах, став роком його понадчасового тріумфу. Ще в березні дані опитувань громадської думки вказували на те, що Лех Качинський програє Броніславові Коморовському з великим відривом. Та не минуло й двох тижнів після катастрофи, як рейтинги „Права і Справедливості", партії братів Качинських, відчутно підскочили вгору. Правиця замість того, аби восени залишитися біля розбитого корита, навесні високо підняла штандарти, скроплені кров'ю. Ще ховали останні смоленські жертви, як у Варшаві появилася прелюдія до посттравматичної виборчої кампанії – біло-червоні білборди з лаконічним написом: „10 квітня 2010. Пам'ятаємо".

Польська мартирологія, одна з підвалин політики Качинського, отримала сучасного, близького й зрозумілого людям героя. Такого героя у польській колективній пам'яті про національні нещастя ще не було. Завдяки „магії" телебачення Качинський упродовж п'яти років був „присутнім" у кожній польській домівці, тож втрату президента багато поляків сприйняли як смерть когось із близького оточення.

У цій пам'яті про втрату поляка №1 образ Качинського-політика набирає тепліших кольорів під впливом образу його вірної супутниці життя – Марії Качинської. Першу даму не хвалили ані за особливу вроду, ані за якісь винятково модні строї, бо це сприймалося б як іронія. Вона була такою, як переважна більшість простих, не надто гарних і не надто модно одягнених, смертних. Не церемонилася, коли „Лєшкові", навіть під прицілом фотокамер, треба було поправити краватку. У відповідь він, не комплексуючи, цілував її у щічку. На думку спадають слова сентиментальної пісеньки: „Бжидка она, бжидкі он, алє яка ладна мілосьць"... Марію Качинську сприйняли і полюбили. Зі скрухою серця, її після загибелі полюбили навіть ті, хто за життя над нею підсміювався. Мабуть, феноменальна жалоба за президентською парою, а згодом, чого слід сподіватися, феноменальне вшанування її пам'яті ще стануть предметом зацікавлення психологів та антропологів культури.

На порозі другого десятиліття XXI сторіччя, в об'єднаній секуляризованій Європі, з її розмитими критеріями патріотизму, у польських традиціоналістів відкривається друге дихання. Неважливо, хто саме виграє цьогорічні дострокові вибори – кандидат від „прагматичної" „Громадянської Платформи" чи „романтичної" „Право і Справедливість". Немає значення, якою саме буде президентська кампанія – стриманою, з відтінком скорботи, чи традиційно брутальною, з витягуванням на світ Божий грішків конкурентів. Катастрофа під Смоленськом на довгі роки забезпечила мартирології, „коникові" правих, роль істотного важеля впливу на польське політичне життя. Тіні померлих, і тих у 2010, і тих, у 1940, в 1943 та у 1944 роках на деякі внутрішньо- та зовнішньополітичні справи, зокрема польсько-українські, впливатимуть навіть активніше, аніж діяльність живих. А домовини маячітимуть у тлі не тільки цих найближчих виборів...

Ростислав Крамар, Варшава

Польща – Росія, квітень 2010 року

› Великі катастрофи, трагічні події іноді сприяють зближенню народів. Землетрус, який 1999 року стався в Туреччині (а згодом, меншої потужності – в Греції), викликав у обидвох суспільствах хвилю співчуття й бажання допомогти сусідам. Тоді очікувався перелом у їхніх непростих упродовж десятиліть стосунках, однак цього не сталося. В 2007 році під Греноблем у Франції розбився автобус з польськими прочанами. Загинуло 26 осіб. На місце трагедії негайно прибули президенти Саркозі та Качинський. Ця трагедія поклала край непорозумінням у польсько-французьких стосунках.

Так само історичні проблеми можуть стати підвалинами нових, кращих стосунків. Зближення, подолання спадщини I та II Світових воєн було представлене як фундамент французько-німецької співпраці у другій половині XX століття. Подібна ситуація склалася в польсько-українських стосунках після 1991 року.

Не применшуючи значення таких символічних подій і викликаних нами колективних емоцій, варто підкреслити, що майже завжди таке зближення – принаймні у міжнародній сфері – відбувалося на тлі певних політичних обставин. У 2007 році Саркозі як новий президент Франції хотів зміцнити її становище в Європі, особливо в країнах „нової Європи". Це було надзвичайно важливим у контексті тодішніх консультацій з приводу Лісабонської Угоди. Політикам „Права і Справедливості" потрібний був успіх у закордонній політиці – тому зближення з Францією було дуже доречним. Французько-німецьке зближення було би неможливим без особливих обставин, які виникли після 1945 року: обидві країни були ослаблені, залежні від Сполучених Штатів і відчували загрозу перед експансією комуністичного блоку. У таких умовах виник французько-німецький тандем, уможливилося зближення. Польща й Україна намагалися піти подібним шляхом – на жаль, актуальні політичні проблеми у них виявилися занадто різними. Тому наразі спостерігаємо рух, зворотній процесу зближення.Як говорив лорд Пальмерстон, – „вічними залишаються тільки інтереси".

Тому варто замислитися, які інтереси стоять за теперішнім польсько-російським зближенням, започаткованим ще до трагедії під Смоленськом. Як з польського, так і з російського боку відповідь, власне кажучи, одна – Європейський Союз.

Росія щораз краще усвідомлює, що Польща є членом ЄС, розуміючи також усі нюанси, пов'язані з цим. РФ хоче мати добрі стосунки з ЄС і не лише тому, що Європа є споживачем російської енергетичної сировини, але й тому, що Росії потрібні європейські інвестиції, технології, блага споживання. Можна також вважати, – хоча з цим можна сперечатися, – що Росія потребує європейських моделей, адже модернізаційні проекти – це не лише словесні ігри політиків. Роль Польщі в Європейському Союзі зростає. Вона щонайменше двічі змогла вирішальним чином вплинути на рішення Унії, які суперечили інтересам Росії. У 2004 році Александр Кваснєвський схилив ЄС до участі в розв'язанні політичної кризи в Україні під час Помаранчевої революції. Це призвело до повторного туру президентських виборів і перемоги Віктора Ющенка. Це було, мабуть, найбільшою поразкою Росії на пострадянському просторі. В кінці 2005 року Росія ввела заборону на імпорт з Польщі більшості продуктів харчування (в тому числі й м'яса), що буцімто не відповідали санітарним нормам. Польща почала вимагати в ЄС підтримки. З цією метою вона заблокувала прийняття переговорного документу про нові стосунки ЄС–Росія. Обмеження, запроваджені Росією, були частково зняті під кінець 2007 р. У відповідь Польща погодилася на початок переговорів з приводу нових відносин ЄС–Росія. Подібні конфлікти з Польщею Росії невигідні. Їй хотілося б, щоб її стосунки з Польщею були схожими на стосунки з іншими країнами Центральної Європи (Словаччина, Угорщина), або – що малоймовірно – з великими державами Західної Європи.

Польща (точніше – польський політикум) по шести роках перебування в Європейському Союзі стає все більш „європейською". Представлений Радославом Сікорським у Сеймі на початку квітня звіт міністра закордонних справ про польську зовнішню політику можна підсумувати так: найбільшим козирем і центральним елементом польської політики є членство в ЄС. Членство в Унії було наскрізним мотивом виступу міністра в парламенті. Це було виразною відмінністю у порівнянні з аналогічними звітами, які представляли ще кілька років тому Адам Ротфельд (2005) чи Стефан Меллер (2006). If in Rome, do as the Romans do. (З вовками жити – по-вовчому вити. – прим. пер.) Більше двох років тому в рапорті про співвідношення сил у взаєминах Росія–ЄС, Марк Леонард і Ніку Попеску зарахували Польщу і Литву до групи „бійців холодної війни" – найбільших опонентів Росії. Така радикальна модель непростих стосунків з цим могутнім сусідом ЄС послаблює становище Польщі в Унії. Це ускладнює реалізацію ключової мети польської дипломатії – бути „в першому ешелоні європейських гравців", бути „країною, думка якої багато важить". Це вимагає корекції стосунків з РФ, європеїзації політики щодо цієї держави, підпорядкування певним неформальним правилам, обов'язковим в Унії.

Покращення стосунків між двома сусідніми країнами є справою якнайпозитивнішою, особливо, якщо цього хочуть обидва суспільства. А це саме такий випадок. Щоправда, залишається лише розмірковувати, що принесе це зближення. Здається, історія поволі перестає бути предметом суперечок. Енергетичні спори на даний момент розв'язалися на користь Росії. Залишається відкритим питання спільного сусідства. Ймовірно, за покращення стосунків з Росією Польща частково зменшить свій вплив у регіоні. Тобто її присутність в регіоні буде обережнішою, за посередництвом ЄС. Прикладом цього має бути „Східне Партнерство". Натомість вже не буде однозначної підтримки розширення ЄС, честолюбних (хоча іноді нереальних) проектів енергетичної співпраці, покликаних послабити залежність Східної Європи від Росії та демонстративної підтримки антиросійських політиків на зразок Віктора Ющенка чи Міхаїла Саакашвілі.

Андрій Шептицький, Варшава

Одна звичайна авіакатастрофа

Людина завжди намагається знайти в нещасті хоча б якийсь проблиск надії, у трагедії – якийсь глибший сенс, у всеохопному жалю – розуміння того, чому такі речі взагалі трапляються. Шукає у незбагненному розуміння чогось, що нас перевищує, і неважливо, як це назвати – доля, історія, природа чи Бог.

Я прожив у Польщі дев'ять днів, дев'ять найсумніших днів Польщі останніх двадцяти років, бо не знаю, чи не перебільшували ті, хто говорить про шістдесят п'ять післявоєнних років. Цілих дев'ять днів я разом із поляками запитував про той вищий сенс, цілий час шукав щось добре у смерті майже сотні людей, багато з яких дійсно належало до найкращого, що було у вільній Польщі впродовж останніх двадцяти років. „Половина польської еліти" – і тут я був би скромнішим, і казав би радше про відчутну втрату – десятки жінок і чоловіків загинули на шляху до Катині.

Тієї Катині, яка для поляків є таким же символом „національного" нещастя, як і тамтешня страта двадцяти тисяч поляків сталінським НКВД у 1940 році. Але ж українці, росіяни та й багато поляків додають, що з огляду на загальну кількість жертв сталінських злочинів йшлося про краплю в морі. Хоча і краплю надзвичайно цінну.

З цієї точки зору катастрофа урядового літака є просто аварією середніх розмірів літака на російському провінційному летовищі. Подією, яких по цілому світі стається щонайменше декілька за рік, а в самій Росії – одна-дві щороку. Звісно, у тих літаках не сидять разом президент, перша леді, цілий генеральний штаб, п'ятнадцять депутатів, майже повний склад канцелярії президента. Але і вони є „лише" людьми, з яких тільки деякі відповідали масштабу „абсолютно виняткових".

Якщо відкинути версію про змову, про наперед сплановане російське вбивство незручного президента Леха Качинського, приятеля їхнього найбільшого ворога Міхаїла Саакашвілі, то йдеться про банальну авіакатастрофу. В якій цікавим і певним чином важливим для історії буде те, чи хтось дав пілоту розпорядження приземлятися за таких поганих метеорологічних умов і якщо так, то хто. Поки що всі були поховані як жертви, і питанням залишається, чи захоче хтось дійсно з'ясовувати деталі і чи це вдасться.

Після того, що я бачив і чув упродовж тих днів, я не плекаю надії на те, що трагедія стане переломним моментом у польсько-російських відносинах. Співчуття і участь з боку найвищих державних представників і смуток великої частини росіян могли вразити лише того, хто дійсно вважав росіян новим видом агентів, що сімдесят років тому повбивали у Катині поляків. Росія, Володимир Путін і Дмитро Медведєв поводились просто як нормальні цивілізовані люди цивілізованої країни. І нічого більше. Те, що в Росії показали по телебаченню фільм „Катинь", і що Медведєв відкрито сказав, що поляків стратив „Сталін і його посібники", також не є великим зламом. Росіяни знайомі з жахами сталінізму, оскільки майже всі це відчули на своїх предках, знайомих, родичах. Зважаючи на розміри нещастя, що спричинив сталінізм і комунізм загалом, Катинь є епізодом тодішніх сорокових років. А на відміну від українського Голодомору, страчені поляки хоча б мають імена. На відміну від мільйонів безіменних, вони мають хоча б могилу.

Головні польсько-російські проблеми при цьому і надалі залишаються відкритими. Майбутнє „санітарного кордону" навколо Польщі – таких країн, як Україна, Молдова, Білорусь. Напівтоталітарний російський режим, який дуже нерішуче поступається демократії. Російська окупація частини Грузії, як бачать війну 2008 року поляки, або порятунок осетинів та абхазів від окупації грузинами, як це презентує сама Москва. „Ми не повинні любити одне одного, але не повинні одне одного ненавидіти", – сказав у минулі дні про стосунки з Росією один польський політик. Після дев'яноста похоронів не повернеться до спокійних вод і польська політика. Пришвидшена боротьба за президентське крісло буде ще жорсткішою, ніж очікувалося. Трагічна аварія у ній може зіграти брудну роль.

Просто я, коротко кажучи, не бачу нічого доброго у смерті майже сотні людей під Смоленськом, нічого доброго ті жаль і смуток не принесуть. Те, що на похорон президентської пари у Кракові ніхто з великих, за винятком Медведєва, не приїхав (трійця Обама, Саркозі і Меркель послалися на вулканічний попіл), було лише реальною оцінкою ситуації. Це була аварія, і так вона мала би ввійти в історію.

Ці дев'ять днів не були ані нецікавими, ані марними. Багато чого я дізнався про польську національну душу, якщо щось таке існує. Про душу народу, який хотів би бути світовим, але таким не є. Про трагедію, яка мала би стати сумною сторінкою світової історії, але була лише банальною аварією. У трагедії біля Смоленська немає нічого доброго або великого. І цього не змінить той жаль, з яким її переживали поляки.

Лубош Палата,
редактор газети
„Лідове новіни", Краків

Два символи

› Так сталося, що в загибелі президента Леха Качинського було чимало символічних моментів: президент – послідовний борець із комуністичним минулим та активний пропагандист польської історичної політики – трагічно помирає разом із цвітом польської нації саме там, де рівно 70 років тому розстріляно польських офіцерів та інтелігентів. Символом Польщі є й Вавель, де поховано найвидатніших польських королів та діячів, і на якому вирішили похоронити загиблого президента разом із дружиною. Чи здатен перший символ – Лех Качинський, дорівнятися до другого – Вавеля? – на це питання польське суспільство не змогло знайти однозначної відповіді. Проте в більшості – з огляду на жалобу – воліло мовчати.

Можливо, річ навіть не в персоналії колишнього президента. Ключовим поняттям тут є „символ", про який я вже говорив. Того самого Пілсудського, біля якого поховано подружжя Качинських, у 1930 р. не сприймали не лише нацменшини II Речі Посполитої, а й уся опозиція разом із Національно-демократичною партією. І хоча шлях „маршалка" на Вавель був значно довшим, ніж шлях президентського подружжя, проте їх об'єднує отой згадуваний „символ": в очах польського суспільства Пілсудський став уособленням польської незалежності 1918 р., а подружжя Качинських – символами трагедії-2010 з перспективи трагедії-1940. Мої українські колеги-журналісти запитали: „Чи існує ймовірність того, що політичні опоненти Качинського, які, можливо, прийдуть до влади вже невдовзі, скасують рішення про поховання президентської пари на Вавелі?" – що, в принципі, є нормальним запитанням для журналіста з Києва. Та не в польських реаліях і не в такій ситуації. Натомість польська преса почала говорити про те, що суспільство поділилося через Вавель. Однак, здається, що слово „поділ" не зовсім відповідне: про абсолютне „ні" для поховання Качинських на Вавелі заявили лише крайні угруповання. Головні політичні сили мовчали з цього приводу, а поляки висловлювали свою позицію не з перспективи місця проживання або політичних чи релігійних поглядів, а керуючись власними міркуваннями – так що групи „за" і „проти" не можна виділити на основі якихнебудь соціополітичних чинників. Трохи перебільшуючи, можна на цій же підставі ствердити, що польське суспільство поділене на власників телефонів „Nokia" й „Samsung".

Не варто, однак, вважати, що польське суспільство сприйняло звістку про поховання подружжя Качинських абсолютно пасивно. Навпаки, уже 13 квітня, після розповсюдження цієї інформації, почали лунати емоційні висловлювання, передусім – через інтернет. Разом із цим почалися пікети прихильників і противників поховання на Вавелі (щоправда, не так чисельні, як голосні). Відкритий лист, у якому закликалося не ховати президентське подружжя на Вавелі, написав відомий кінорежисер Анджей Вайда. Саме це надихнуло польських коментаторів на заяви про те, що поляків поділили думки і що, мовляв, негоже щойно об'єднане жалобою суспільство так розсварювати. Проте не забуваймо, що все це – емоції. Прошу не закидати мені блюзнірства, однак протягом восьмиденного трауру суспільству теж потрібний був якийсь „екшн". І його було кинуто в маси. До речі, досі невідомо, хто є автором ідеї поховання Качинських на Вавелі. Цілком можливо, що батьками її є політичні пі-ар менеджери: шана й хвала загиблим, та вибори все ж на носі, а самим вшануванням рейтингу не поправиш.

Можливо, згадавши теорему panem et circense і довівши її способом divide et impera, більшість противників поховання Леха Качинського прийняла рішення залишити протест глибоко в душі, а не голосно про це кричати – ситуація все ж змушує до певної поваги. З ними солідарно мовчу і я, щиро сподіваючись, що мораторій на це мовчання не порушуватиметься під час президентської кампанії.

Ігор Ісаєв, Варшава

12/5/2010/19.30

КІНОМАНІЯ

2004 | 55'

реж. Ганна Яровенко

ОЙРА

The Wedding Dance

2005 | 25' | English subtitles

реж. Владислав Чабанюк

Archivní promítací síň PONREPO, Bartolomějská 11, Praha 1 / +420 773 622 360 / ВХІД БЕЗПЛАТНИЙ / VSTUP ZDARMA

Росія почала будувати свою північну трубу

6 квітня почалося укладання труб газопроводу „Північний потік" на дно Балтійського моря. Зі шведського острова Ґотланд спеціальне судно „Castoro 6" спустило 12-метрову 24-тонну трубу в Балтійське море. За нею має слідувати ще 200 тисяч таких труб, кожна вартістю 15 тисяч євро. Сам газопровід матиме довжину 1224 км.

Експерти вважають, що економічно цей проект є невиправданим.

З вибухом економічної кризи попит у Європі скоротився на 10%. А оскільки „Газпром" здійснює продаж переважно за довгостроковими договорами й прив'язує газові ціни до нафтових, Європа останнім часом стала частіше звертатися до альтернативних постачальників. Минулого року росіяни покрили лише 32% споживання газу в Німеччині. А „Північний потік", націлений на постачання газу насамперед до Німеччини, Великої Британії, Нідерландів, Франції й Данії.

На початку створення „Північного потоку" Польща та країни Балтії виступали проти реалізації цього проекту. Серед основних причин називався фактор високої екологічної небезпеки, але відомо, що „Північний потік" іде в обхід не тільки України та Білорусі, а й Польщі, Литви, Латвії та Естонії, що, на думку згаданих країн, відкриває можливість Росії для великого тиску на них.

Але днями Росія устами міністра природних ресурсів визнала, що зростання видобутку сланцевого газу становить проблему для „Газпрому" і Росії. Раніше голова „Газпрому" Олексій Міллер заявляв, що сланцевий газ не зможе мати істотного впливу на європейський ринок. Але нині кілька найбільших нафтогазових компаній світу одержали ліцензії на розвідку запасів сланцевого газу в Європі. Якщо європейські країни зможуть збільшити свій газовидобуток, їх потреба в паливі з Росії впаде.

На початку квітня стало відомо, що великі запаси сланцевого газу відкриті в Польщі, яка нині є великим споживачем „Газпрому" (імпортує близько 14 мільярдів кубометрів російського газу за рік). Всього не менше 40 нафтових компаній почали в Європі пошуки сланцевого газу.

У 2008–2009 роках США вдалося досягти різкого збільшення виробництва природного газу з покладів сланцю, посівши перше місце з видобутку газу в світі. В результаті США змогли майже повністю задовольнити свої потреби в паливі, завдяки чому ціни на світовому спотовому ринку різко знизилися. А „Газпром" постачає газ до Європи за довгостроковими контрактами, тарифи в яких істотно вищі.

За прогнозом Оксфордського інституту енергетичних досліджень, видобуток сланцевого газу в Європі почнеться не раніше ніж за 10 років.

Словаччина і Чехія готові брати участь у модернізації української ГТС

Міністр закордонних справ Словаччини Мирослав Лайчак під час зустрічі з прем'єр-міністром України Миколою Азаровим, що відбулася 16 квітня ц.р. в Києві повідомив, що Словаччина готова взяти участь у реалізації проекту з модернізації української газотранспортної системи.

„Модернізація газотранспортної системи надзвичайно цікава нашій країні як учасниці транзиту газу", – зазначив М. Лайчак у відповідь на пропозицію М. Азарова щодо участі на паритетних умовах України, Росії та Європейського Союзу в модернізації української ГТС.

Прем'єр України повідомив, що дана тема обговорювалася під час його зустрічі з главою Російської Федерації. „Ми пропонуємо на паритетних умовах модернізувати ГТС, підвищити її економічну ефективність, зробити прокачування дешевшим та збільшити швидкість прокачування газу, таким чином збільшивши пропускну здатність до 200 млрд. куб. м", – наголосив глава українського уряду.

Своєю чергою заступник голови чеського Парламенту і тіньовий міністр закордонних справ ЧР Лубомір Заоралек у своєму недавньому інтерв'ю для тижневика „Респект" заявив: „Ми б радо взяли участь у створенні спільного консорціуму між Росією, Європейським Союзом та Україною, який займався б газовою інфраструктурою. Власне це запропонував Віктор Янукович. Якби ЄС увійшов у дане товариство і отримав у ньому якусь частку, можливо, енергетична ситуація в Європі таким чином стабілізувалася б".

У Варшаві нагородили українські медіа

Посольство України у Варшаві нагородило почесними грамотами 18 редакцій україномовних газет, журналів, радіо- і телепередач, котрі виходять у Польщі.

Почесні грамоти посла України в Польщі отримали автори та журналісти, зокрема, тижневика „Наше слово", двотижневика „Над Бугом і Нарвою", щоквартальника „Ватра", щомісячника „Благовіст", освітньо-суспільного журналу „Рідна мова", Української редакції Польського радіо, українського журналу „Кошалін".

Відзначено також українські радіопередачі на Радіо Ольштин, передачу „Українська думка" на Радіо Білосток, передачу „Теленовини" на центральному громадському телебаченні TVP, передачі „Відкриймо Україну" на хвилях радіостанції Люблінської архієпархії та інші.

Новий комісар ЄС?

Президенти Угорщини, Хорватії та Сербії виступають за створення посту європейського комісара у справах нацменшин.

Саме про це заявив угорський лідер Ласло Шойом під час зустрічі зі своїми колегами Іво Йосиповічем та Борисом Тадичем 16 квітня ц.р. у південноугорському місті Печі.

Угорський президент також обіцяв, що Будапешт буде під час свого головування в першій половині 2011 року підтримувати швидкий вступ Хорватії та Сербії в ЄС.

Спілкувався Микола Шатилов, Прага–Ла-Гондау
Фото: архів Дани Вашаткової

Кохання крізь об'єктив

Син українських емігрантів, знаний майстер чеського світлопису Тарас Кущинський (1932–1983) прославився за життя і залишився в анналах мистецтва після смерті. Великою мірою завдяки серії жіночих актів під назвою „Дана".

Ми пам'ятаємо ті чи інші знамениті світлини, пам'ятаємо імена їхніх авторів, але найчастіше нічого не знаємо про моделі. Не є винятком і Дана. Вона позувала Кущинському ще невідомою дівчиною – майже підлітком – з празького Сєноважного майдану, позувала і ставши відомою манекенницею, „чеською Твіггі".

Дана Вашаткова давно виїхала до США. Мешкає у штаті Каліфорнія, в місті Ла-Гонда (La Honda). Давно не манекенниця, а фотограф. Видає календарі з власними ілюстраціями. А крім того, має в архіві й безліч жіночих актів. Фотографувала навіть для чеської версії часопису „Плейбой" (Playboy).

З інтерв'ю, яке вона дала спеціально для „Українського журналу", більше довідаємось як про неї, так і про Тараса Кущинського.

Яка історія вашого знайомства з Тарасом Кущинським?

Ми познайомилися, коли мені виповнилося п'ятнадцять, а Тарасові – тридцять три. Наша сім'я мешкала на Сєноважному майдані (кол. ім. Горького), через дорогу від якогось міністерства, де на останньому поверсі – якраз навпроти мого вікна – працювали архітектори. За вікном був широкий зелений карниз, і я, поклавши на той карниз ноги, засмагала на підвіконні. Здалеку годі було розпізнати, скільки мені років, тому ті архітектори намагалися жартувати і загравати зі мною. Котрийсь (а було їх п'ятеро), спитав, чи не сказала б я їм номер свого телефону? Чом би й ні? Але попередила, що боюся мами, і дзвонити можна лише тоді, як виставлю на підвіконня кактус.

Теревенила з усіма, а небавом сталося так, що найчастіше почав телефонувати Тарас Кущинський. Казав, що мріє стати фотографом, а я йому – що хочу бути тренеркою з гімнастики. Минуло яких шість місяців, й він попросив мене позувати. Зустрілися у градчанських садах. Що він мене фотографуватиме, мені й на думку не спадало. З оплилою (бджола жигнула) щокою?! Але він фотографував. А згодом попросив, щоб я зайшла на Малостранську, у нього там виставка: „Подивись...". Подивилася я на своє скособочене личко і написала до книги відгуків, що мені все, крім одної світлини, сподобалося. Без підпису. Тарас сказав, що і так здогадався, хто це написав.

Фотографував мене й далі, але мало-помалу „роздягав". Минуло не менш як три роки, поки я стала під його об'єктив оголеною. Тим часом познайомилася з його сім'єю – дружина Алена, дочки – Зіна, Радка, Галинка. З Галинкою, наймолодшою, довелося чимало попанькатися, коли батьки полишали її на мене. Не дівчисько було, а чортеня: вилазило на всі дерева в околиці і чи не з кожного падало. У Кущинських я почувалася їхньою найстаршою дочкою...

А ваша сім'я? Ваші батьки?

Батько був архітектором, а мати – бібліотекарем. У дитинстві тато хворів на поліомієліт і міг залишитися на все життя кульгавим. Та він походив із заможної родини. Грошей на лікарів не шкодували, тому все закінчилося щасливо. Коли я народилася, його спіткало нове лихо – сухоти. Підлікувався і став молодим пенсіонером. Перед комуністичним переворотом він мав будівельне підприємство. Його загарбали комуністи. Тоді тато купив ткацький верстат, і вони з мамою ткали „шотландку" на жіночі сукні. Згодом вирішили, що в'язатимуть светри на замовлення. Придбали велику в'язальну машину, тато переробив її на електричний привід і в'язав цілісінькими днями. Мама шукала замовників. Траплялися з-поміж них (ніде ж нічого по крамницях не було!) й славні актори. Так я познайомилася зі своїм „дядечком" й „тітонькою" – Владіміром Ражом і Аленою Врановою.

Одного дня, завітавши по светр, Алена показала мені оголошення: дівчат запрошують на конкурс манекенниць. То ж дівчат! А я скидалася на хлопчика: цибата і, як то кажуть, ні очей, ні плечей.

Ходила на гімнастику і збиралася поступати до Вищої спортивної школи. Перед іспитами зірвалася з колоди, пошкодила спину... Тим усе й скінчилося. А точніше, з того все і почалося. Алені я сказала, що нічого не знаю про манекенниць, що модних часописів в очі не бачила. А вона мені: піймаєш не піймаєш, а погнатися можна.

Десь два тижні походила я вдома з грубою книжкою на голові, одягнулася як лялечка та й побігла на конкурс. Півтисячі дівчат! Дивом, гадаю, опинилася між останніми п'ятнадцятьма. А після фотопроб залишилася лише я. Запитала в модельєрів, чому вибрали саме мене, а вони сміялися: „Розгледіли тебе й крізь твої жалюгідні шати!". Їхнього вибору не поділяла адміністраторка модних переглядів пані Вітоушкова. Пригрозила мені: „Три місяці і – прощавайте, панночко!". Отоді-то й зачепило мене за живе: ні, я таки тобі доведу, що я манекенниця...

Товаришка повела мене до знайомого перукаря. Пообіцяв зробити з мене „світило подіуму", і замість довгого – до пояса – волосся на голові у мене залишився „їжачок". А модельєри вжахнулися: „З такою зачіскою? На подіум?! У жодному разі!". Та не мали, ким замінити (бракувало худеньких!). На другий день газети писали, що чехи мають свою Твіггі, мене себто.

Яке враження справляв на вас майстер?

Майстер?! Як на мене, це виглядає потішно. Ніколи не вважала Тараса майстром. Він учився фотографувати, я вчилася позувати. Вчилися одне в одного. Зналися ми вже досить тривалий час, коли він повідомив, що всі його світлини – бездоганні. А мені й вирвалося: „Не задирай носа! Маєш пересічних світлин аж задосить". Він образився і рік ми не спілкувалися.

У соціалістичній Чехословаччині жіночі акти не були поширеним жанром. Радше винятковим. Як ви поставились до пропозиції фотографуватися оголеною?

Перед тим, як „роздягти" свою натурницю, Тарас навчив її довіряти йому в усьому. Мали акти і певний, сказати б, філософський підтекст. Тарас пояснював, що коли я в одязі, світлини швидко втратять актуальність, а от голе тіло – поза всякою модою. Фотографуватися в актах – це мене ніколи й нічим не обтяжувало. Мушу сказати, що в соціалістичній Чехословаччині на жіноче тіло дивилися з набагато більшою толерантністю, ніж дивляться сьогодні у Сполучених Штатах. Тут і досі вистачає людей з вельми пуританськими поглядами.

По кількох роках роботи з Тарасом уже я підказувала йому сюжети тих чи інших актів і тягла „на природу". Хотілося виразити себе сповна, а світлини надавали мені таку можливість. У двадцять чотири роки я почала фотографувати сама й потроху вже віддалялася від Тараса. Потім – поїздка до Америки, повернення, і ми знову працювали разом. У той час він і сфотографував мене у траві. Я впевнена, що це друга найкраща світлина у його циклі „Дана".

Легко чи, навпаки, важко було працювати з Кущинським?

Я тим, правду кажучи, не переймалася. Коли хтось із нас мав якусь ідею, сфотографували – і квит. Вилізти на дерево мені, колишній гімнастці, було неважко. Тарасові – так, але він нікуди не вилазив. А тому ніяких перешкод для нас і не існувало. Ставалися, звісно, вряди-годи смішні випадки. Як-от з тією світлиною „У траві". Не помітила, що лягла на мурашник. Мурахи гризли страшенно, а Тарас

не дозволяв підвестися. Підвелася – тіло палало...

Сполучення жінка-дерево, жінка-рослина не зовсім звичне. Як саме знаходив Тарас такі сюжети? Чи є з-поміж знахідок і ваші?

Тарас нічого не знаходив. Більшість наших з ним світлин – експромти. Сподобалось йому озерце неподалік його сільської садиби. Пішли. Поскидала з себе усе – і в воду... Сюжет! А онде вивернутий з корінням граб. Вмостилася аж під корінище – сюжет! Коли за чимось і шукали, то, пам'ятаю, за високими дубами. Їздили лісом моїм „фіатиком" і видивлялися. Є кілька світлин зі мною на тих велетах. А в Празі мене Тарас фотографував для модельєра Кречка. Отак воно й перепліталося: веселі модні знимки і напрочуд сумні акти.

Співпраця митця з жіночою моделлю не завжди „безпечна". Чи не відчували ви ревнощів, занепокоєння з боку його дружини?

Запитаннячко... Вже казала: я почувалася четвертою Тарасовою дочкою, а Алену мала за „маму". Тараса як чоловіка геть не сприймала. Друг, фотограф, завдяки якому можу себе висловити. Ото і все. Тарас ставився до мене інакше – платонічна закоханість. Утім, сам він і слова „платонічна" уникав, кажучи: „Кохаю тебе крізь об'єктив". Ревнував, коли я почала зустрічатися з одним хлопцем, і всіляко намагався покласти край нашим взаєминам. Через Тараса я й заміж вийшла. Наполягав: виходь, виходь... Аж потім-потім зрозуміла: побоювався, щоб „не пішла по руках". Народила дочку. Якби не „виходь, виходь...", бозна, чи й мала б її. А шлюб тривав тільки-но рік. Якось Тарас признався, що ніколи не скакав у гречку, що Алена – єдина в його житті жінка. Проте і її, і дочок тримав у руках. Сперечатися з ним насмілювалася лише я, і то не без наслідків.

Життя теперішніх манекенниць відоме від А до Я. Їхні чималі заробітки відомі також. А як виглядало з популярністю і платнею в ті часи?

Платили мало – копійки. Коли їхали за кордон, діставали гроші на харчі. Не більше, не менше. В матеріальному плані покращало, коли пані Вітоушкова по чотирьох роках мене таки випхала і я стала сама собі господиня. Не зовсім, певна річ. Мала угоду з тодішньою компанією „Centrotex". Часто працювала за межами Чехословаччини. Найчастіше – в Югославії. Тарас ніколи мені не платив. Казав: „От прославлюся, то й поквитаємось..."

Коли ви почали фотографувати? Під впливом Кущинського? Який ваш улюблений жанр?

Фотографувати я почала, коли народилася моя донечка Барбора. Тарас показав, як користуватися апаратом, і я зробила серію „Барбора в чепчиках". Редакторка часопису „Власта" (Vlasta) Вєра Груба надрукувала знимки на останній сторінці. Завдяки тій публікації я й стала фотографом. Знімала і для „Власти", і для словацького модного журналу. Мушу сказати, що Тарасів стиль на мене ніяк не впливав.

Узявши шлюб з американцем, я переїхала до Сполучених Штатів. У Бостоні і на Флориді працювала як модельєр. Мала невеличкий салон і свої моделі сама, звісно, й фотографувала. Згодом ми перебралися до Каліфорнії, де я цілком присвятила себе комерційній фотографії. Улюблені жанри? Каліфорнійський пейзаж, коні, квіти, метелики... Замовників не бракує. Світлини не повинні лежати по шухлядах. Останньо опанувала нову техніку – знімки на алюмінії: контрастно, чисто, красиво...

Сергій Воронов:

„Українці не уявляють, які таємниці ховаються на дні Чорного моря“

Ця розмова з науковцем – керівником підводної археологічної експедиції НАНУ Сергієм Вороновим – вийшла далеко за межі запланованої теми. Хоч і тема була просто фантастична: українці знайшли уламки легендарного британського фрегата „Чорний принц“! Судно затонуло під час однієї з найжорстокіших бур у листопаді 1854 року, разом із ще понад 50 кораблями – учасниками Кримської кампанії. На борту „Принца“ нібито знаходились діжки з золотом і сріблом – зарплатня Британського експедиційного корпусу. Відтоді уламки корабля шукали науковці, „чорні археологи“, авантюристи, сподіваючись на багату здобич. Влітку 2009 року випадково знайдено уламки „Принца“, але без скарбів.

Зброя з XIX століття

Чим цікавий легендарний фрегат Британського корпусу „Чорний принц“?

Про цей корабель відомо майже все – „Принц“ входив до серії великих однотипних пароплавів, побудованих для пасажирських рейсів на лінії Великобританія–Австралія. Під час Кримської кампанії 1854 року фрегат було „тимчасово вилучено“ для перевезення людей та вантажів. Чи не єдиною „білою плямою“ в історії цього судна було те, що до останнього часу місце його знаходження на чорноморському дні залишалося невідомим. У той жахливий шторм (листопад 1854 р.) поблизу Севастополя затонуло понад 50 кораблів союзницького флоту, з них 16 – включно з „Принцем“ – на зовнішньому рейді Балаклавської бухти. При тому, що були сотні свідків, які з берега спостерігали за загибеллю кораблів, десятки добровольців, які ризикували своїм життям і рятували потопаючих моряків, що навіть кілька художників зафіксували саму бурю і загибель красеня фрегата – його не знайшли. Завдяки легендам і переказам про скарби, які у бочках перевозив „Принц“, його шукали понад 150 років і науковці, і авантюристи, і „чорні археологи“...

Чи можете відкрити таємницю – де ж оті легендарні скарби?!

А їх за тиждень до загибелі „Принц“ розвантажив у Константинополі (Стамбулі), де знаходився штаб суперінтенданта Британських експедиційних військ. Тож до Криму – у зону бойових дій – фрегат прийшов „порожняком“. Але наша експедиція знайшла якраз деякі речі, які знаходились на борту „Принца“, і які самі по собі вже є скарбом: це – уламки посуду і медичного скла, якір і гвинт, велика кількість зброї тієї доби. Ми підняли деякі речі ще влітку 2009 року і передали на дослідження у наукову лабораторію в Київ. Після тривалих досліджень, з використанням сучасних технологій, науковці підтвердили приналежність цих предметів легендарному „Принцу“. Нині ми ведемо переговори з Великобританією, чиї науковці та водолази не проти спільної експедиції і подальших досліджень.

Фактично, ви – людина, яка започаткувала в археології України новий напрямок: підводну археологію. Ви співпрацюєте з американським дослідником глибин Робертом Баллардом, з європейськими та японськими археологами-підводниками. Які ви бачите перспективи досліджень підводних скарбів України?

Ви абсолютно вірно назвали те, що знаходиться під водою, скарбами. Незалежно від матеріальної цінності, це – скарби, які дозволяють вивчати історію України. Є люди, які з ностальгією згадують СРСР, а є ті, хто той період історії ненавидить. Для когось найважливішою сторінкою історії України є козаччина, а дехто перегорне цю сторінку. Але, незалежно від приватних поглядів на українську історію, це все – наша історія. Наше минуле. І для мене неважливо, чи я вивчаю візантійське судно, козацьку „чайку“ чи радянський торпедний катер – для мене це все історія моєї країни, а отже, і моя історія. На сьогодні, Україна як морська держава пройшла той шлях, який інші країни – Італія, Німеччина, США чи Японія – проходили значно раніше, років 15 тому. Нарешті Україна вийшла на шлях використання при підводних археологічних дослідженнях спеціальної техніки – телекерованих підводних апаратів, так званих підводних роботів-розвідників. Уже другий рік ми не орендуємо й не використовуємо імпортну техніку: ми працюємо з підводними роботами, зробленими в Миколаєві. Безумовно, це головне досягнення нашої підводної архе-

ології, бо ми стали на один рівень з розвиненими державами. І я вже не кажу про те, які унікальні знахідки ми знайшли завдяки підводним розвідникам. Українці навіть не уявляють, які унікальні речі ховає Чорне море, якими є його таємниці!

А чим ще ви з колегами займаєтесь у нинішній археологічний сезон?

Ми відкрили ще одну таємницю – загибель у 1982 році військового гелікоптера, який базувався на борту крейсера-авіаносця „Київ" (Північний флот СРСР). Під час навчального занурення українського робота-підводника „Софокла" (до речі, це фактично брат-близнюк знаменитого американського „Геркулеса", який знайшов на дні Атлантики „Титанік") на глибині 1660 м у Чорному морі ми знайшли уламки вертольота з тілом пілота у кабіні. І за допомогою російських істориків ми виявили нарешті, хто похований на гелікоптері: прізвище, військове звання. Адже аварія гелікоптера – це надзвичайна ситуація, серйозний аварійний випадок. Ось історія загибелі цього вертольоту: крейсер „Київ" після ремонту у м.Миколаїв (1982 р.) вирушив довкола Європи у місце свого постійного базування – м. Мурманськ. На підході до територіальних вод СРСР була вказівка – провести навчальні польоти на гелікоптерах над Чорним морем. З того, що ми побачили на уламках вертольоту – щось трапилось у повітрі, щось відокремилось від літальної машини, бо гелікоптер різко впав у воду – каменем, зі швидкістю 160 км на годину – і ліг на дно на глибині 1660 м. Практично, він упав миттєво, розвалюючись на очах екіпажу крейсера. На борту гелікоптера було двоє – командир та інструктор; тіло командира тоді досить швидко виявили у воді, тіло інструктора виявила вже наша експедиція кілька тижнів тому, воно так і знаходиться усередині уламків. Той гелікоптер ми виявили випадково, під час тренувального занурення робота-розвідника. Чекаємо на приїзд родичів загиблих, щоб вони побачили це місце, цей квадрат моря...

Сумна історія... І, мабуть, подібних історій чимало?

Знаєте, моряки про Чорне море кажуть: „Зле місце!". Тут тонули, тонуть і, вочевидь, будуть тонути кораблі. І не лише кораблі: лише у роки Другої світової війни, за нашими оцінками, під водою у територіальних водах України на дні лежать близько 1500 літальних апаратів. Ось ще одна сумна історія: археологи і водолази з України, Росії і ФРН дослідили десять військових літаків Другого Рейху: деякі з них вивчали водолази, до інших опускався „Софокл", у двох „мессершмідтах" лежать останки екіпажів – ми вже знаємо імена цих людей, німецька сторона шукає родичів. А сліди давньої битви ми віднайшли на борту візантійського військового судна – його знайшов наш робот „Софокл" на глибині 140 м, поблизу мису Форос (Крим). На кораблі довжиною 50 метрів на 70 відсотків збереглись дерев'яні щогли, весла; ми знайшли керамічні амфори і металевий військовий щит. Через сильну підводну течію робота на борту судна, яке ми назвали „Фороським візантійцем", ускладнена. „Софокл" бореться з течією, йому важко тримати курс вздовж борту. Але думаю, що „Візантієць" розкриє нам не одну свою таємницю – а нині вже зрозуміло, що цей військовий корабель потрапив у якусь морську пастку, можливо, це був напад ворожого судна (я вважаю, що на борту відбулась бійка), або ж мало місце повстання рабів, які сиділи на веслах... І подібних таємниць вздовж українського узбережжя Чорного моря чимало!

Тема:

привіт, прадавні!

Де починалася історія нашої Країни?

На питання, коли і за яких обставин виник цей Світ, давні шумери відповідали: тоді, коли люди почали пекти хліб і плавити метал в оселях Країни. Звичайно, вони мали на увазі власну Країну, межиріччя Тигру і Єфрату. Але що відбувалося в Європі, на землях України, на берегах Дніпра у ті часи, коли „історія починалася в Шумері“?

Текст:
Михайло Відейко,
Дарем, Велика Британія
Фото: Ганна Яровенко

Серед величезної археологічної спадщини України особливе місце посідає трипільська культура, з якою пов'язують процес створення підвалин сучасної цивілізації на території України – розвиток аграрних технологій, металургії, становлення певного світогляду та етнографічних рис, тощо. Поява трипільської археологічної культури понад сім тисячоліть тому стала одним із поворотних моментів у історії цього краю і багато в чому визначила його належність до європейської цивілізації.

Коли, де і як

Трипільська культура – археологічна культура доби енеоліту та початку бронзового віку (близько 5400–2750 рр. до н. е.). Свою назву отримала на початку XX ст. за місцем розкопок, які проводив у 1896–1998 рр. тоді ще археолог-аматор, чех за походженням Вікентій (Честослав) Хвойка (Čeněk Chvojka) у околицях містечка Трипілля (нині – село Трипілля Обухівського району Київської області). Більшість знахідок із цих розкопок зберігається нині у Національному музеї історії України в м. Києві, за винятком речей, які дослідник подарував музеям інших міст та країн. Так трипільські старожитності потрапили до Харкова, Саратова, Москви і Санкт-Петербурга, і навіть до Праги, де в Карловому університеті зберігалися ще у 30-ті роки XX ст. Цю колекцію опублікував Олег Кандиба – український археолог, який навчався і захистив докторат з трипільської культури у цьому ж університеті.

Над вивченням трипільської культури в Україні працювали п'ять поколінь дослідників – загалом понад 180 осіб, а бібліографія видань (лише наукових друкованих праць) нині налічує понад 2500 позицій, в тому числі понад 60 монографічних досліджень, опублікованих упродовж останніх 130 років.

Нині трипільська спадщина досліджується вченими різних країн. Багаті археологічні колекції виставлені в музеях та нагромаджені в університетах, дослідницьких інститутах та приватних колекціях. Найбільші археологічні скарби зібрані в Києві, у Національному музеї історії України та Археологічному музеї Інституту археології НАНУ. Тут ми можемо побачити чудову трипільську кераміку, глиняні фігурки та моделі будинків і храмів. У понад 60 музеях України – у Львові, Одесі, Вінниці, Черкасах та інших містах, у сільських музеях виставлені старожитності цієї культури. Трипільські колекції нині є в музеях Польщі (Краків, Варшава, Познань), Росії (Санкт-Петербург, Москва), Великобританії (Лондон), Австрії (Відень).

В Україні музеї та місця давніх поселень, а також археологічні розкопки на Дніпрі, Південному Бузі та Дністрі притягують багатьох туристів. У с.Трипілля, на Дніпрі, відкрито музей та пам'ятник Вікентію Хвойці. Кілька років тому з'явилася можливість відвідувати печеру Вертеба (Тернопільська обл.), в якій трипільці жили впродовж 1000 років. Археологічні дослідження, які розпочалися тут в XIX ст., нині продовжені Михайлом Сохацьким, директором Борщівського музею. В печерному лабіринті було виявлено сотні мальованих посудин та глиняних фігурок.

Трипільська культура – складова частина великого кола давньоземлеробських культур доби неоліту та мідного віку (Кріш, Боян, Вінча, Варна, Каранове, Гумельниця, Лендель, Тисаполгар, та ін.), які дослідники часом об'єднують у так звану „цивілізацію Старої Європи", час існування якої на території приблизно від сходу сучасної Італії до Дніпра припадає на VI – IV тис. до н.е.

На території України пам'ятки трипільської культури відомі у 15 областях, а випадкові знахідки – ще у чотирьох – всього понад 2300 пам'яток, серед яких поселення, могильники і поховання, скарби і окремі знахідки. Своєю появою культура Трипілля, як вважають нині більшість вітчизняних та закордонних дослідників, завдячує кільком європейським археологічним культурам доби неоліту: Боян, культури лінійно-стрічкової кераміки, Дудешть, Кріш, Хаманджія. Найдавнішим в Україні є поселення Бернашівка на Дністрі. Картографування поселень показує поширення трипільської культури в Україні із заходу на схід, на Дніпрі перші трипільці з'явилися приблизно через тисячу років після появи в Україні.

„Це неможливо, бо цього не може бути"

Звичайні поселення трипільців налічували від 7–15 до 100–200 споруд (житлових та господарчих), з населенням від 50–100 до 500–900 мешканців. Серед трипільських селищ археологи відкрили величезні поселення, за плануванням схожі на міста – вони мають значну площу 100–450 га, складне планування, а їх населення могло досягати 10000. Вони виникли у другій половині, а зникли на початку III тис. до н.е. – епоха трипільських протоміст тривала понад 1200 років. Нині на всій території поширення трипільської культури відомо понад півтори сотні селищ площею у кілька десятків гектарів.

Історія цього відкриття, яке сталося у 70-ті роки XX ст. пов'язана із застосуванням археометричних методів – аерофотозйомки та магнітної зйомки. Завдяки працям топографа К.Шишкіна, геофізика В.Дудкіна, археологів М.Шмаглія, К.Зіньківського та багатьох інших світ дізнався про найбільші поселення мідного віку на території Європи. Відкриття трипільських протоміст стало однією з найбільших археологічних сенсацій у історії досліджень цивілізації Старої Європи – поряд з „золотим" Варненським некрополем, неолітичними святилищами – „ронделями" та мідними копальнями V тис. до н.е. на Балканах.

Спочатку, у середині 60-х років XX ст., військовим топографом К.Шишкіним на аерофотознімках Центральної України були прочитані сліди величезних поселень. Це місце нескладно знайти на мапі України – воно знаходиться там, де річка Синюха відділяє безкраї, випалені безжальним сонцем степи від зеленої смужки лісостепу, між Південним Бугом та Дніпром. Перша реакція археологів була: „це неможливо, бо цього не може бути". Нині кожен бажаючий може переглянути супутникові знімки у Google та переконатися в існуванні трипільських протоміст.

> Цивілізація Трипілля захоплює та привертає увагу все більше і більше по мірі того, як ви знайомитеся з нею. Вона, як і раніше, зберігає багато таємниць, однак одне стало достатньо зрозумілим нині: підвалини цивілізації тут було закладено в ті часи, коли люди почали пекти хліб та плавити метал на землі, яку нині називають Україною.

Вже перші польові дослідження, організовані М. Шмаглієм, підтвердили наявність у вказаних місцях залишків поселень трипільської культури. Радіовуглецеві дати показали, що вони існували в період IV–III тис. до н.е. Археологічні та археометричні дослідження крок за кроком відкривали цю сторінку Праісторії. Це було складним завданням – зробити докладні плани таких великих поселень, похованих під товщею землі. Було неможливо розкопати їх в такій великій мірі, бо це вимагало сотень років розкопок лише для одного поселення.

Після 20 років досліджень В.Дудкіним були створені понад 40 планів трипільських поселень з території України та Молдови, які датовані між 5000–2750 рр. до н.е. Серед них були сім протоміст, зокрема Тальянки, яке мало площу близько 450 га, найбільше в Європі (датоване між 3700–3500 до н.е.). Щоб отримати таку інформацію за допомогою розкопок, археологам знадобилася б тисяча років. Використовуючи ці плани, українські археологи дослідили на давніх поселеннях понад 200 різноманітних об'єктів та отримали багато інформації про трипільську цивілізацію та трипільців. Тривають дослідження трипільських протоміст і нині, в тому числі за участю археологів з різних країн світу – Великої Британії, Швейцарії, Франції та інших.

Будинки трипільских протоміст споруджувалися впритул один до одного, утворюючи до двох ліній укріплень. Перша лінія оточувала центр, а друга знаходилася на віддалі, яка відповідає польоту стріли з першої. Масштаби укріплень вражають – еліптична в плані цитадель поселення біля Майданецького була 1 км в довжину, така ж в Тальянках – 3,5 км!

Споруди мали каркасно-стовпову конструкцію, серед них були і двоповерхові. Міжповерхові та горищні перекриття, стіни обмазували глиною. Знайдені керамічні моделі будівель дозволяють уявити зовнішній вигляд, інтер'єри та оздоблення жител і культових споруд. Стіни прикрашали малюванням мінеральними фарбами. Використовували різьблені дерев'яні деталі. Приміщення опалювали як відкритими вогнищами, так і купольними печами. У трипільський час було створено тип житла, який був характерною рисою архітектури населення лісостепової смуги України у наступні тисячоліття.

Нереалізований потенціал

Для виготовлення знарядь праці, зброї трипільці використовували кремінь, камінь, кістку або ріг. Дослідження мідних виробів показало, що частина з них ви-

готовлена із металу, видобутого трипільцями на території України. Нині ці родовища, вивчені геологами, являють значний інтерес для сучасної промисловості, там є навіть чиста, самородна мідь! „Стратегічною" сировиною був кремінь, який з трипільських земель на Дністрі та Волині розходився у далекі краї, навіть за Карпати – його виявлено під час розкопок у Польщі, Словаччині та Угорщині. Всього трипільці, за підрахунками геологів, використовували понад 150 видів мінеральної сировини, частину якої імпортували, часом з досить далеких країв: один з видів мінеральних фарб, який йшов на виготовлення давньої „косметики", потрапив до них аж із Єгипту!

Основу економіки трипільців, однак, складала аграрна галузь. Тут, на території України, вони мали можливість використовувати величезні площі родючих земель, а природні умови у V–IV тис. до н.е. були достатньо сприятливими, аби отримувати пристойні врожаї невибагливих плівчастих пшениць, ячменю та інших злаків. Багаті пасовиська у долинах великих річок – Дніпра, Дністра, Південного Бугу давали змогу випасати худобу, в лісах можна було полювати, річки багаті рибою.

Так трипільці досягли чималих успіхів завдяки власній праці, розуму та ресурсам дуже багатої країни, яку нині називають Україною. Вони були першими, хто довів: тут можна власноручно збудувати високу цивілізацію та добре життя. Криза економічної системи, викликана глобальними екологічними змінами на зламі IV–III тис. до н.е привела до колапсу останньої великої цивілізації європейського енеоліту. Потенційні можливості трипільської цивілізації (як і Старої Європи в цілому) не були реалізовані в цей час.

Цивілізація Трипілля захоплює та привертає увагу все більше і більше по мірі того, як ви знайомитеся з нею. Вона, як і раніше, зберігає багато таємниць, однак одне стало достатньо зрозумілим нині: підвалини цивілізації тут було закладено в ті часи, коли люди почали пекти хліб та плавити метал на землі, яку нині називають Україною.

Народ, який боги не захистили

Трипільська культура. Це словосполучення у наш час стало в Україні досить популярним і часто вживаним. До цієї давньої і загадкової культури звертаються не лише археологи й історики. Все частіше намагаються черпати з цієї тисячолітньої глибини інформацію для себе політики, діячі модних релігійних течій, митці та пересічні люди.

То чим була в дійсності трипільська культура і чому саме вона зайняла таке почесне місце в пантеоні давньої історії?

Напевне, відповідаючи на це запитання, жоден вчений, який себе поважає, не переконуватиме вас, що він знає стовідсоткову істину. Туман минулого покриває події зовсім близької до нашого часу історії, а що вже говорити про тисячолітнє минуле!

Активний інтерес до археології людство почало переживати у другій половині XIX століття. Розкопки в Єгипті, пошуки біблейських місць, Давній Рим... Саме тоді були знайдені рештки неандертальця і кроманьйонця, почалася класифікація знахідок і їхня періодизація.

Будинки „мертвих"

У 1899 році в науковий обіг увірвалося словосполучення „трипільська культура" – завдяки чеському археологу-аматору Вікентію Хвойці. З'явився він на Україні в 70-х роках і поселився в Києві, одному з тодішніх губернських центрів Російської імперії. Агроном за освітою, археологією він почав займатися приблизно 1890 року, і за короткий час зажив слави видатного дослідника, який відкрив цілу низку археологічних культур.

Взагалі, ще до В. Хвойки, на знахідки цієї культури натрапляли польські вчені на території Західної України, а українські – на Поділлі. Румуни на своїй території знаходили речі, подібні до трипільських, і виділили у себе культуру Кукутень, як з'ясується згодом – одне з трипільських „крил". Хвойка, провівши розкопки в Києві та кількох місцях поблизу містечка Трипілля, зумів зіставити всі свої знахідки, зрозуміти їхнє місце серед інших і виокремити нову археологічну культуру, якій судилося через сотню років увійти до переліку тих давніх історичних шарів, з яких сучасна людська цивілізація живила свої перші паростки.

Але це буде пізніше, а на зламі минулих століть ще не уявлялася ні територія, яку свого часу покривала Трипільська культура, ні кількість її поселень, навіть час, коли вона існувала, був доволі відносним. Трипільські дослідження вимагали часу, нових людей з ідеями і, звичайно ж, коштів.

„Презентація" нової культури відбулася на XI Всеросійському археологічному з'їзді і зразу викликала бурхливий інтерес та дискусії серед тогочасних науковців. Хвойка вважав, що прямокутні в плані, площами по 40–60 квадратних метрів скупчення перепаленої глини, які він знаходив під землею – це залишки спеціальних дерев'яно-глинобитних поховальних конструкцій, які спалювалися разом із покійниками і посудом, а самі трипільці жили в землянках. Знахідки обвугленого зерна, його відбитків на посуді, зернотерок переконували в тому, що господарі „будинків мертвих" були землеробами і, можливо, першими на території Східної Європи! Будучи за своїми політичними переконаннями слов'янофілом, Хвойка робить висновок, що трипільці, скоріш за все, були предками слов'ян.

На початку XX століття з'явився інший погляд на „трипільську" глину. Микола Біляшівський, Василь Доманицький проводили розкопки біля села Колодисте, на території теперішньої Черкащини, і переконалися, що скупчення паленої глини – це залишки трипільських жител, а не поховальних споруд. Серед хаосу, на перший погляд схожого на шматки битої цегли, вони знаходили залишки від пічних черіней. Сама глина мала „гнізда" від полови, часто знизу можна було бачити сліди від дерева, на яке цю глину колись намащували. Складалося враження, що долівка хати

Текст: Владислав Чабанюк, Легедзине
Фото: архів М. Відейка

була викладена плитками різної форми з випаленої глини.

Звичайно, не могла не вражати різноманіттям форм і орнаментації знайдена кераміка. На жаль, у більшості випадків, вона була бита і, до того ж, її покривав шар вапняного нальоту, який законсервував під собою малюнки. Серед кераміки траплявся зокрема й посуд незрозумілого призначення, що дістав назву „біноклеподібний".

Перед початком Першої світової війни Вікентій Хвойка помер, залишивши по собі серед археологів як послідовників, так і опонентів. Війни – світова та громадянська – призупинили розкопки на довгих десять років.

Кінець 20-х та 30-ті роки знову покликали на поля шукачів давно зниклого світу. Вперше біля Києва було розкопано не одне чи кілька жител з поселення, а ціле селище, яке мало 20 будинків. У 1940 році виходить монографія Тетяни Пассек „Трипільська культура", у якій дослідниця ділить Трипільську культуру на три періоди: ранній, середній і пізній. Тоді ж, на розкопках в Коломийщині було проведено археологічний експеримент з трипільського житлобудування: кілька годин на вогні випалювали шматок глиняної стіни від старої сільської хати. Експеримент переконав тодішніх дослідників, що залишки трипільських жител – це фрагменти випалених глиняних плит, з яких потім складали підлогу. При цьому плитку випалювали десь „на стороні" і далі використовували як будівельний матеріал – щось на зразок первісної цегли.

Довоєнні розкопки дали дещо в розумінні планування поселень, чим займалося трипільське населення і з чого жило. Відкривався широкий світ релігійних уявлень давніх хліборобів, що шанували мати-богиню, яка в трипільській уяві мала бути початком всіх людей-трипільців, а можливо, і людства в цілому.

Багатий орнамент виводив трипільську кераміку на почесне місце однієї з найкращих для Стародавньої Європи. Крім того, в кінці 30-х років почалися розкопки одного з найбільших трипільських поселень Володимирівка на річці Синюсі, яке досягало цілих 60 га. Небачені розміри для мідно-кам'яної доби! Повоєнний час зробив нові відкриття, які привели до переосмислення ба-

Текст: Владислав Чабанюк, Легедзине
Фото: архів М. Відейка

гатьох раніше загальноприйнятих поглядів на трипільську культуру.

Пожити та спалити

Трипільці жили на одному місці недовго. Виснажуючи землеробством ґрунти, вони, пробувши на одному місці років 50–70, покидали його і переходили на „свіжі" землі. Житла з дерева та глини, які за цей час старішали – спалювали. Рештки таких згарищ і знаходять археологи, при цьому ніхто глиняних плиток для підлоги не випалював. Шар перепаленої глини – це здебільшого підлога другого поверху, який під час пожежі прогорів, впав і придушив під собою те хатнє начиння, яке було під ним, тобто на рівні землі. Як вам така ідея?! Тим більше, що дійсно, під шаром глини часто знаходять битий посуд та інші речі, а увесь прямокутний „корж" трипільської підлоги має знизу чіткі відбитки від дерева, на яке глина намащувалася і на якому трималася. Ця теорія, яка з'явилася завдяки Всеволоду Маркевичу на початку 60-х років, до цього часу має багато прихильників і перевіряється низкою експериментів. Крім того, деякі моменти вказують на те, що таке спалення жител могло бути ритуалом покидання поселення.

Науковою сенсацією стало відкриття у 60-х роках трипільських поселень-гігантів, які розшифрував з військових аерофотознімків майор Костянтин Шишкін.

У 70-х роках почалося їхнє планомірне дослідження. Що собою являли ці велети? Перші міста, попередники і ровесники Шумерської цивілізації? Величезні села, мешканців яких войовничі сусіди змусили триматися великого гурту?

Зникнути безвісти

У 1981 році Інститут археології УРСР створив комплексну Трипільську експедицію, яка складалася з чотирьох загонів і більше десяти років активно вивчала це питання. До справи вдалося залучити геофізиків. Саме вони розробили метод, який давав можливість без „входження" в землю знаходити місця стародавніх будівель. Так на план Тальянок нанесли 2700 таких місць, на Майданець – 1500.

Більше ста років розкопок, десятки вчених – і ми маємо можливість трохи відкрити завісу таємниць народу, який ми називаємо трипільським. Сформувавшись як окрема культура, плем'я, яке знало хліб, розводило худобу, знало мідні знаряддя праці, поступово з Румунського Попруття рухалося через теперішню Молдову на схід, множачись і займаючи все більші території. Напевне тут, на нашому Сході, відбувалось змішання з частиною місцевих племен, що і привело до появи яскравої різновидності окремих трипільських груп. Величезні поселення з'явилися в кінці IV тис. до н.е. в тих місцях, де трипільці межували зі скотарями. Продовжуючи триматись старих „молдовських" місць, лише на території сучасної України вони зайняли площу у 200 тис. кв. км і залишили по собі більше півтори тисячі поселень.

Напевне, для своїх сусідів трипільці були об'єктом наслідування і заздрощів, їх захоплювали тисячі гектарів збіжжя, ревіння худоби, мідні речі та прикраси. Хотілося бути схожими на них, одягатися так, як вони, доводилося боятися їхніх могутніх богів.

До пори до часу. Проіснувавши півтори тисячі років, один із центрів поширення землеробства швидко зійшов з історичної арени, не залишивши по собі жодних свідчень, крім археологічних. В період свого занепаду трипільці місцями переймають поховальні обряди сусідів – напевне, їхні боги вже не могли їх захистити.

Сотня років досліджень трипільської культури виявила нові загадки давнини і їхня кількість не є меншою, ніж на час, коли Вікентій Хвойка лише почав вкопуватися в ґрунт поблизу містечка Трипілля.

Текст: Михайло Відейко, Дарем, Велика Британія
Фото: Ганна Яровенко

Вічності досягнуто

Давні елліни вважали, що однією з головних ознак цивілізованого суспільства є належне вшанування богів. Свої переконання вони втілювали в життя, не шкодуючи ані часу, ані коштів. Однак подібна традиція, як показують археологічні дослідження, набагато давніша за античну добу. І саме там, в тисячолітній глибині, дослідники нині шукають (і знаходять) витоки не лише античних, але й сучасних релігійних поглядів та обрядів.

В часи неоліту та мідного віку давні європейці доклали чимало зусиль для спорудження величних храмів, а те, скільки часу та ресурсів вони витратили на виготовлення культових речей, чимало з яких мали одноразове використання, безумовно гідне здивування та поваги.

У давні часи обряди, ритуали та свята були важливою складовою частиною життя, адже їх головною метою було забезпечення порядку та вічного кругообігу життя у Всесвіті. Подібна праця не могла перериватися ні на мить – надто важливою вона вважалася. Отож з цієї точки зору можна розглядати і чи не всі археологічні знахідки, пов'язані з трипільською культурою (докладно цю тему розглянуто у науково-популярному виданні Н. Б. Бурдо Сакральний світ трипільської цивілізації, Київ, Наш Час, 2007 – прим. автора).

Є підстави вважати, що склався певний календарний цикл свят, багато у чому подібний до того, який описаний етнографами та існує в наші часи. Кардинальні зміни не сталися навіть після хрещення Русі. Адже так само, як і тисячі років тому, весна змінює зиму, настає час для сівби, а влітку – для збору врожаю; так само щодня сходить сонце, а вночі люди спостерігають за Місяцем, який „народжується" та „старіє". Хіба що зоряне небо дещо змінилося із трипільських часів.

Вшановували трипільці Велику Богиню, Матір всього сущого, інших богів і богинь, образи яких, на думку вчених, втілено у керамічних статуетках, посуді, але й у зображеннях на посудинах та статуетках. Вони мали досить складний та багатий пантеон – лише вивчаючи статуетки, дослідники виділили понад півтора десятка антропоморфних образів. Всемогутні боги, як відомо, могли перевтілюватися, тому й на посуді можна знайти фантастичних з нашого погляду істот – з двома тулубами і чотирма руками, або лише з довгими руками, без ніг, які „зависають" у пентаграмах.

Вшановували богів у трипільські часи так само, як вшановують божества сучасні жителі планети Земля: у храмах різних конфесій, у святковому одязі, зі співами та музикою, урочистими процесіями, обрядами, сутність яких за довгі тисячоліття не змінилася.

Надійно поховати

Важлива складова обряду – жертвопринесення. Це могла бути безкровна жертва – зерно, узливання, офірування певних речей. Однак „процесії" тварин, зображені на посуді, знахідки кісток у певному контексті свідчать: узливаннями трипільські жертвопринесення не обмежувалися. Відбувалися ці дійства у відповідний час в різних місцях:

у житлах, громадських спорудах (які з повним правом можемо називати храмами – вони відтворені самими трипільцями у керамічних моделях споруд), навіть під відкритим небом – відомі так звані „ландшафтні святилища", для яких використовували особливі ділянки на берегах рік, „священні гаї" тощо.

Навіть печери, „підземний світ", були використані трипільцями для проведення обрядів. Найвідомішою подібною пам'яткою є печера Вертеба на Тернопільщині, де виявлено не лише жертовний посуд, статуетки, але й поховані у певному порядку людські кістки. У цьому місці обряди проводили також і на поверхні, а використані при цьому речі (посуд, статуетки, кістки тварин) поглинала сама земля – розкопки виявили тріщини у камені, заповнені подібними знахідками. Адже одним із важливих правил жертвопринесень було те, що задіяні у ньому предмети мали бути надійно поховані, адже набували неабиякої магічної сили і більше не могли залишатися у цьому світі – надто небезпечними були для нерозважливих людей, хоча були і винятки з цього правила.

Статуетка „на щастя"

Вивчаючи трипільські статуетки, дослідники звернули увагу на незвичайний одяг, зображений на них: короткі спіднички чи нараменні пов'язки, жилетки, тощо – а на більшості одяг відсутній взагалі. Саме в подібному вигляді виступали учасники давніх ритуалів. Не обходилося без музичного супроводу і танців – останні зображено на мальованому посуді, можна побачити окремі жести – руки підняті чи закладені за голову, уперті в боки.

Керамічні посудини з антропоморфними піддонами відтворюють давні хороводи, у яких приймають участь від двох до трьох пар танцюристів – так само, як і у традиційних обрядових танках, які відтворюють фольклорні ансамблі різних країн (не лише) Європи.

Під час обрядів використовували посуд, виготовлений у вигляді тварин і людей, статуетки – такі речі часто знаходять розбитими, а їх частини часом трапляються у різних сусідніх житлах. Це означає, що учасники обряду розібрали між собою частинки, скажімо, статуетки, які під час обряду набули певної сили і могли бути використані в якості оберегів. Керамічні моделі жител теж використовували під час обрядів, після чого могли розділити між учасниками і частини прикопати поблизу власної оселі, як кажуть нині, „на щастя". Обереги та амулети супроводжували мешканців трипільських селищ від народження до смерті.

Подібна магічна складова трипільских ритуалів була досить вагомою. На проведення свят і обрядів люди не шкодували ні часу, ні зусиль, ні майна та харчів – надто важливою була ця повсякденна праця. Була й інша сторона – лише на свята, як правило, можна було як слід наїстися м'яса жертовних тварин.

Нанесені на посуд символи були надійним засобом спілкування з вищими силами, до яких трипільці ніколи не забували звертатися з надією та впевненістю у позитивній відповіді. Адже і вони на землі не шкодували сил на вшанування богів та підтримки рівноваги у Всесвіті.

Одним із найвеличніших ритуалів, як вважають дослідники, було спалення трипільських поселень. Коли наставав час переселятися на нове місце, то вогонь переносив у інший світ старі споруди, наповнені посудом, запасами харчів та іншими речами, потрібними предкам, які вже відійшли у потойбічний світ. Ця жертва мала забезпечити також добробут і процвітання громади на новому місці. Завдяки цьому звичаю трипільців, коріння якого можна знайти у ритуалах більш давніх неолітичних культур Балкан та Подунав'я, якраз і дійшли до наших днів тисячі і тисячі посудин, статуетки, залишені тисячоліття тому у житлах перед тим, як вони були віддані вогню.

Зауважимо, ця традиція проіснувала в трипільському світі понад дві тисячі років, а це означає, що релігія цих племен побутувала майже у незмінному вигляді впродовж цього часу. Часом її називають „первісною" або „примітивною", однак хіба можуть вважатися такими уявлення про Вищу Силу, Вічність та Безсмертя, які й нині є основою релігій, які вважаються „світовими"?

„Магічна грамотність"

Якщо на окремих землях з часом і виникали нові звичаї, або дещо призабувалися старі, символіка зображень на посуді та статуетках залишалася однаково зрозумілою трипільцям, які жили від Карпат до Дніпра. У цьому сенсі це були часи суцільної „магічної грамотності", адже, окрім усної традиції, лише знакова система, втілена у зображеннях на посуді, що їх дослідники зазвичай іменують „декором", забезпечувала тяглість традиції та передачу важливої інформації. Окрім того, нанесені на посуд символи були надійним засобом спілкування з вищими силами, до яких трипільці ніколи не забували звертатися з надією та впевненістю у позитивній відповіді. Адже і вони на землі не шкодували сил на вшанування богів та підтримки рівноваги у Всесвіті.

Подібна знакова система, яку дослідники розглядають в якості піктографічної писемності, мала в майбутньому всі шанси перетворитися на звичну нам форму письма, як це сталося у Єгипті або Месопотамії. Трипільцям частина знаків перейшла від найдавніших неолітичних культур Європи. Певний відгомін створеного ними ще у VI тис. до н.е. так званого „дунайського письма" дослідники знаходять у писемності Криту та Мікен III-II тис. до н.е. Мешканці трипільського світу поповнили давнє „дунайське письмо" власними символами, число яких досягло кількох сотень. Залишалося лише

Текст: Михайло Відейко, Дарем, Велика Британія
Фото: Ганна Яровенко

дещо поповнити набір знаків та перейти до „лінійних написів", однак цього, схоже, так і не сталося, хоча подібні спроби зафіксовані археологічними знахідками.

Одвічна мрія про безсмертя

Однак невблаганно спливав час, і трипільський світ вступив у часи свого занепаду. Подібні моменти є критичними для більшості релігійних систем і завершуються певним їх переглядом чи забуттям – повним або ж частковим. Схоже на те, щось подібне відбулося у випадку з трипільцями. Криза – економічна, за нею суспільна наприкінці IV тис. до н.е. виявилися надто складними випробуваннями, аби все залишилося, як було. Ми можемо спостерігати, як люди поступово відмовлялися від якихось обрядів – скажімо, перестали спалювати житла із численними дарами (власне, самі житла змінили свою конструкцію), поступово зникла традиція виготовлення (а отже, і використання) керамічних статуеток, а ті, що виготовлялися, вже були зовсім не схожими на давні.

Вражає різноманітність поховальних обрядів цього часу: тут і кремація (у Подніпров'ї), ґрунтові могильники з кістяками на Дністрі, кургани з конструкціями із каменю на півдні – відчувається, що люди гарячково шукали нових шляхів у досягненні одвічної мрії про безсмертя.

Однак трипільска спадщина виявилася досить привабливою для нових спільнот, які постали на початку III тис. до н.е. Зокрема ми знаходимо певний відгомін трипільської знакової системи на посуді, створеному носіями катакомбної культури – хоча можна і сперечатися стосовно джерела їх магічних пізнань. Керамічні статуетки, які вже зовсім не схожі на трипільські, на початку III тис. до н.е. почали використовувати у магічній, поховальній практиці носії сусідніх культур.

У ці часи мальований трипільський посуд ще продовжували виготовляти у кількох ремісничих центрах на Дністрі. Ці вироби напевно мали значну цінність, адже знаходять їх, як правило, у найбагатших похованнях, і то в невеликій кількості. Так трипільська культова традиція стала набутком сусідів, подібно до того, як це сталося з традиціями багатьох зниклих цивілізацій Давнього Світу.

Нині можна лише будувати припущення, яким саме чином символіка доби неоліту дожила до наших днів, але ми можемо побачити на писанках та у вишивках прадавні знаки, відомі ще трипільцям: розділений на чотири частини ромб, „безконечник", спіраль тощо. Можна сказати, що трипільцям вдалося досягти своєї мети – завдяки створеному колись, про них згадують і нині, отож, певним чином мети – вічності – досягнуто, хоча, можливо, і не таким чином, як вони сподівалися.

Жити на піку піраміди і не знати про неї

Минуло сім років з того часу, як село Легедзине стало частиною мого життя. За ці роки я зустріла там вірних друзів, купила там хату, перетягнула багатьох творчих людей у той край, які також закохались у село.

Але колись, гостюючи в своєї баби Одарки у сусідньому селі Танське, про існування с.Легедзине я нічого не знала. Чула тільки про славу легедзинських парубків, що на танцях неодмінно товкли пики нашим хлопцям. То був час дитячої романтики – з коровами, пасіками, індійськими кінами. А як баби не стало – увірвався світ. Місто відокремило мене від танських краєвидів і я подалася до Москви, бо в Києві, як і зараз, документаліст шукає роботу не за призначенням.

Саме в Москві, працюючи багато і плідно на студії „Вертов и Ко", я почала листуватися з Владом Чабанюком. Від моменту, коли я вперше дізналася про вчителя історії з села Легедзине, режисера, що самотужки знімав костюмовані історичні фільми, до зустрічі з ним – пройшло три роки. Щороку я бомбила Міністерство культури заявками на створення фільму про щире захоплення Влада кінематографом. Ви спитаєте мене, до чого вся ця історія? Але ж я гадки не мала, що свої телиці я пасла на поселеннях давніх людей! Що уламки жовтогарячої глини на ріллі після оранки лежали там декілька тисячоліть! Ми жили на піку піраміди, і не знали про неї...

Зберегти хоча би крихти

От одного весняного дня 2003 року долітає до далекої Московії звістка, що я таки можу вдома зняти кіно. Саме тоді Чабанюк добився офіційного створення Державного заповідника трипільської культури, що включав у себе 11 поселень-гігантів. Метою було дослідження, вивчення та охорона пам'яток. Охороняти потрібно було негайно: глибока оранка, хижацькі набіги „чорних археологів". Вилучення землі, де стоять давні поселення, з сільськогосподарського обробітку дасть нам шанс зберегти хоча б те, що залишилось, а це крихти.

На той момент я повернулася в Україну, щоб знімати інше кіно, та варто було мені опинитися з камерою в селі. Я хотіла знімати „Кіноманію", а Влад у серпні мав провести Міжнародну трипільську конференцію в Тальянках. Спитала його: „Про що ти мрієш?", а він каже: „Хату зробити у натуральну величину і спалити". Він разом з археологом Володимиром Круцом вважали, що трипільці будували двоповерхові житла, але довести це можна тільки методом експериментальної археології. Дослідники спалювали моделі жител, розмірами до двох метрів, але там не той розмах.

Того вечора на кухні я зрозуміла – треба знімати про Трипілля і втілювати Владову мрію. Наступного дня ми подалися у Тальянки в гості до родини археологів Круців, у яких на городі під посадженою картоплею ховаються два трипільські майданчики. Отак сучасні городи налізли на давнє поселення. Наділили селянам землю – і все. А який жах нині з розподілом земель! Хто там дивиться на археологічні цінності?! Тепер маємо головний біль, як державі їх назад повернути, на що обміняти, щоб простий український селянин погодився.

„Кремльовскіє мєчтатєлі"

Я гойдалася у гамаку, збирала інформацію для свого сценарію, і вимальовувався мені класний просвітницький фільм а-ля „Діскавері": нащо ж вони палили свої хати? Я, мов Карлсон, відлітала, але обіцяла повернутися. За три години від Умані до Києва інформація в голові всідалася. Творче – окремо, виробниче – окремо, головне питання – де взяти 40 кубів лісу для будівництва хати?

Квітучою я з'явилась у столичній студії, якій Мінкультом було доручено робити зі мною „Кіноманію". Запитала, чи не знайдеться у них 2,5 тисячі доларів для того, щоб купити ліс, побудувати хату та відзняти, як вона горить. Не буду зараз вам писати про почуте. Те саме я чула і від інших українських продюсерів. Взагалі з нашими продюсерами українські режисери спеціалізуються в єдиному напрямку: кулю робимо з лайна, бажано за три копійки. Панове, якщо хто не згодний, звертайтесь до мене, помізкуємо. В результаті пошуків я поїхала до Москви, де поділилася зі своїм другом і колегою Олександром Бруньковським задумом про фільм. Це мала би бути картина про людей, які залишають свої оселі, а вихор полум'я згризає їх дерев'яно-глиняні житла. Ми взагалі були „кремльовскімі мєчтатєлямі". 2–3 тисячі доларів – не дрібничка для реквізиту, але телекомпанія „Цивілізація" та канал ОРТ пристали на ці необхідні витрати. Отже, вдарили по руках, я пишу сценарій для їхньої програми, готую місця, людей, костюми для зйомок. Владові переслали гроші на будівництво хати, здійснення мрії було зовсім поряд.

1 сантиметр = 100 років

У Києві, штудіюючи наукові археологічні праці, я впіймала себе на думці, що москвичам не треба „Діскавері", в них свій формат: „легко й захоплююче, інді, за вуха притягнуте". Я почала писати два сценарії паралельно, один для „Искателей" – „Атлантида на берегах Днепра",

26 хвилин, і другий, для України – „Трипільський світ", 52 хвилини. Вони були принципово різними і за характером викладу інформації, і за глибиною копання.

Час від часу Чабанюк викликав мене до села. Як правило, раз на тиждень, і я фільмувала на позичену DVD-камеру етапи будівництва житла та розкопки трипільських майданчиків. Саме тоді до нас приїхав з Умані гончар Ульшин, привіз із собою глину для ліплення. Науковці поставили собі за мету здійснити такий археологічний експеримент, який допоміг би дізнатися, як випалюється глина в земляній печі. За даними розкопок гончарних майстерень, ми зробили піч під відкритим небом у земляному схилі. Вона вистоялася і чекала своєї перевірки. Пан Ульшин робив горщики без використання гончарного кола, згодом я сама взялася до глини.

Поки глиняні вироби сушились у повітці, я подалася на розкоп. Влад, Володимир Опанасович, Дмитро Чорновіл, Сергій Рижов. З такими консультантами я не могла дозволити собі у сценарії жодних казочок про Аррату. Все чітко, дохідливо, чого не знаємо – не брешемо. Ну, не було колеса у трипільців, ну, не праукраїнці вони... Хто проти, вам сюди http://pda.aratta-ukraine.com/news_ua.php?id=27

Спочатку на розкопі в мене від хвилювання дух перехоплювало. Уявіть, кожен сантиметр шару землі в глибину дорівнював приблизно 100 рокам!

Студенти-волонтери з Могилянки приходили на світанку, працювали до першої дня, бо потім спека не дає жити. Вони поверталися у село, а науковці залишалися до вечора. І я з ними. Знімала. Відбитки руки людини на обмазці решток трипільського житла. Я клала свої пальці у ті жолобки й було враження, що зі мною привіталися прадавні.

В якийсь день мого десанту на село, під час розчищення майданчика Дмитро Чорновіл наткнувся на розбиту біноклевидну посудину. Навіщо вона була трипільцям, досі точно не відомо, скоріш за все, була ритуальною. Потім бандити вкрадуть посеред ночі ці „біноклі" прямо з розкопу. Приїде міліція, слідчі. За 25 років розкопок Тальянків така знахідка тут була вперше, зате збагатилась чиясь приватна колекція. Доларів за триста загнали.

По гарячих слідах, з прихованою камерою ми подалися на уманський базар, може хто з перекупників антикваріату проколеться. Мені все розповіли в деталях, як знайти майданчик серед поля, щоб кераміки накопати, і що біноклі ніхто не бачив... На столичному археологічному зльоті паслася, але там, здається, всі вже були попереджені. Осіло, як завжди, в приватних музеях, колекціях.

Натуральний експеримент

На іншому боці с.Легедзине почали будувати експериментальне трипільське житло в натуральну величину. Вибрали мальовниче місце на пагорбі, внизу – озерце. Середину житла науковці зробили такою, як це знайдено на розкопі.

День обмазки. Легедзинські діти з жінками гасали босоніж по глині та полові, чвакали, падали, сміялися. Тонну глини сільські жінки руками закидали, загладили в стіни другого поверху житла. Я була

Я не знаю точно, якими ритуалами трипільці супроводжували спалення своїх жител, але те, що я відчула як жива істота, наводило на думку-осявання. Якщо вони, думалося, не йшли геть, а залишалися спостерігати за тим, як горить їхнє житло, то на ранок відчували переродження — смерть і воскресіння.

Текст: Ганна Яровенко, Київ
Фото: автор

Текст: Ганна Яровенко, Київ
Фото: архів авторки

вимащена глиною з голови до ніг, тільки камера залишилася чистою. А ввечері дійшла до найближчого озера і просто в одязі, як глиняний колос, шубовснула у воду відкисати. То був кайф.

Мало-помалу накопичувався відзнятий матеріал, а в мене вже були готові обидва сценарії. А далі почалася у селі небачена досі кіноекспансія. З Києва прибув мікроавтобус знімальної групи і в кількості шести бойових одиниць ми взялися до роботи. Чабанюк стартував у ролі ведучого фільму. Я, окрім режисера, ввійшла в нові професії: художника, костюмера, гримера, персоналу майданчика, актора в кадрі, каскадера. Оператор Олег Зорін з асистентом Олександром Кришталовичем шукали кращого ракурсу, а моя талановита помічниця Наталя Багінська тримала в руках режисерський сценарій і була нашим живим графіком зйомок. Бо за день, окрім власне археологічних розкопок, інтерв'ю з науковцями, нам потрібно було відзняти Владові синхрони, ігрові сцени, реконструкції життя епохи енеоліту. За п'ять днів зйомок „відстріляли" весь матеріал, що я планувала для професійної камери.

І ось настав момент істини. 27 серпня 2003 року вперше в Україні було проведено археологічний експеримент. Зібралися дві мої знімальні команди, і оператори фіксували дивну за своєю енергетикою картину. Глядачі з'їхалися з усіх навколишніх сіл, люди ходили по хаті, роздивлялися візерунки, мацали піч, фотографувалися. А як почало вечоріти, ми переодяглися у грубі сорочки і разом із сільськими дівчатами влаштували дійство. Влад узяв до рук палаючого факела і запалив перший поверх житла з усіх боків. Я не знаю точно, якими ритуалами трипільці супроводжували спалення своїх жител, але те, що я відчула як жива істота, наводило на думку-осявання. Якщо вони, думалося, не йшли геть, а залишалися спостерігати за тим, як горить їхнє житло, то на ранок відчували переродження – смерть і воскресіння.

Бруньковський за пару тижнів у Москві склав готову програму і вона вийшла в ефір каналу ОРТ у вересні 2003-го, а Україна свого фільму не побачила. Мені вдалося зробити лише ролик http://www.youtube.com/watch?v=4HMn2o0Vtu4, з яким оббивала багато порогів у пошуках грошей на монтаж і зведення фільму до готової майстер-копії. Не хочу наганяти зайвого суворого пафосу, що в країні криза і поза кризою, що кіно стоїть, то таке... було, є і буде. Просто все воно якось не складалося натрапити на потрібну людину, яка була б небайдужою. А може?..

Текст: Михайло Відейко, Дарем, Велика Британія
Фото: архів В. Чабанюка

Сліди давніх художників

Іноді здається, що назва „мідний вік“ не зовсім пасує до трипільських часів. Більше пасувала б інша – „керамічний вік“: переважна частина археологічних знахідок, які можна побачити у музеях, становлять зовсім не мідні сокири чи прикраси, а посуд, статуетки.

Початково стиль трипільської кераміки більше нагадував традиції давніх сусідніх археологічних культур (серед них культура лінійно-стрічкової кераміки, Боян, Вінча, Тиса, Кріш, Хаманджія та інші). Вони знайшли втілення в оздобленні та особливостях обробки поверхні посуду. Проте вже наприкінці VI тис. до н.е з'являються зразки посуду, які є справжньою візитівкою молодої (на той час) трипільської культури. Від предків трипільці успадкували різноманітність форм виробів. Лише основних типів виробів налічується понад десяток. Вченим було невідомо, яку назву мали ці вироби у давні часи, отож вони дали їм свої назви. Найпростіше уявити собі вироби, що носять знайомі назви: горщик, миска, глечик. Складніше уявити собі те, що називають „вазою“, „фруктовницею“, „грушоподібною“ чи навіть „біноклеподібною посудиною“.

Різне тісто – різний виріб

На початку виразно відчувається, що посуд робився у кожному господарстві, про це свідчить і різноманітність виробів та їх якість. Люди мали і матимуть досить різний хист до створення речей, навіть із такого, здавалося б, простого матеріалу, як глина. Однак його використання потребує певних знань і навичок, а процес приготування глини для ліплення посуду набагато складніший і триваліший, ніж приготування тіста для вареників. Але суть та сама: змішування кількох компонентів, необхідних для отримання „тіста“ із потрібними властивостями.

Залежно від того, який ви хочете отримати виріб, мусите відповідно приготувати тісто. Чого тільки не додавали до глини трипільські майстри: шамот (суху глину, а то й подрібнені уламки посуду), пісок, органічні домішки, однак вершиною було створення сумішей із різних сортів глини. Роздивляючись у музеях шедеври давнього гончарства, ставиш собі запитання: а як могли люди робити такі досконалі форми? Частину відповіді можна знайти, уважно придивляючись до виставленого у вітринах посуду. Він, як правило, склеєний, зібраний реставраторами із фрагментів. Тому можна побачити, що фрагменти розташовані не хаотично, а за певною системою – горизонтальними стрічками. Найкраще помітно це на великих посудинах – від 30-40 см і більше. Наявність стрічок означає те, що посудина розпалася на ті частини, із яких її колись зібрав майстер.

Якщо посудина мала висоту понад 30-50 см, процес монтування міг тривати і декілька діб. За день нарощували по 2-3 стрічки шириною у декілька сантиметрів, із перервами на підсихання. Щоб прискорити процес, нижню і верхню частини посудини могли „будувати“ окремо, а потім монтували. Бувало, недостатньо міцна нижня частина вгиналася під вагою верхньої. Так утворювалися посудини „із підрізом“, які можна побачити у музеях або на ілюстраціях. Надлишок глини можна було зрізати при додатковій наступній обробці: сліди зрізання та вирівнювання за допомогою виготовлених із дерева або кістки інструментів помітні навіть неозброєним оком.

Менші посудини могли виготовляти, використовуючи шаблони. Знайдено керамічні шаблони у вигляді зрізаного конуса. На такому шаблоні зручно виготовляти нижню частину посудини або миску. Знайдено шаблони для ліплення посудин-кубків. Власне, це масивна половина такого виробу із виїмкою у верхній частині, завдяки якій можна тримати шаблон рукою. Кілька таких шаблонів знайшли свого часу на поселенні Володимирівка.

Дивовижні паралелі

Різноманітними були засоби та прийоми оздоблення виробів.

Текст: Михайло Відейко, Дарем, Велика Британія
Фото: архів автора

Набуло поширення прикрашання поверхні за допомогою відбитків різноманітних штампів. Це могла бути відповідним чином загострена паличка чи кістка, річкова мушля тощо. Справжнім винаходом були штампи, виготовлені з ікла кабана. На вигині випилювали кілька трикутних пазів, лишаючи між ними площини потрібного розміру та форми. Так за один прохід можна було нанести кілька відбитків, що значно прискорювало роботу.

Дуже популярним став прокреслений орнамент. Його наносили по сирій глині знаряддями, виготовленими із дерева або кістки. Вражають стрічки із 3-4 досить тонких врізних ліній, які дивовижно паралельні між собою. Для створення орнаментів із таких стрічок використовували спеціальний пристрій-обойму, у якій закріплювали зі сталими проміжками по 3-4 кістяних вістря. Це і давало змогу наносити дивовижно паралельні лінії. Ще один вид оздоблення нагадує різьблення по дереву. По трохи підсохлій поверхні майстри вирізали невеличкі квадрати, трикутники, прямокутні виїмки, які разом утворювали досить складні композиції. Розкопки показали, що деякі гончарні вироби трипільців мали дерев'яні прототипи. Це невеликі посудини, так звані „кубки". Можливо, існували і більші, прикрашені різьбленням вироби. У будь якому випадку було б досить цікаво поекспериментувати з перенесенням давніх трипільських орнаментів на дерево.

Поверхню посудин загладжували, а часом і полірували у проміжках між вирізьбленим, штамповим чи прокресленим декором. Іноді ці частини вкривали шаром фарби – червоної або білої. А от заглиблену частину оздоблення заповнювали спеціальною білою пастою. Аналізи її складу встановили використання каолініту – матеріалу, що походить із вивітрюваних порід.

При випалі можна було отримати вироби з поверхнею різноманітних відтінків червоного кольору – це результат так званого окислювального процесу. Він потребує досить високих температур і, відповідно, більшої кількості палива. Відновний випал насичує стінки посуду вуглецем і вони набувають глибокого чорного кольору. Коли ж вироби випалювали на вогнищі, дуже часто отримували такі собі сіренькі посудини.

Хто навчив трипільців малювати?

Традиція виготовлення посуду із заглибленим декором, який доповнювали інкрустація білою пастою, фарбування поверхні тривала понад дві тисячі років. Спочатку вона мала „загальнотрипільський" характер, однак із часом територія її побуту скорочувалася. Вже у другій половині V тис. до н.е. вона стала характерною переважно для східних регіонів поширення культури, у межиріччі Південного Бугу та Дніпра. Власне, це була та сама „трипільська культура", дослідження якої на Київщині розпочав свого часу Вікентій Хвойка. Саме з його розкопок походять зразки „істинно трипільського" посуду, розквіт якого у цьому регіоні припадає на кінець V тис. до н.е.

Використання фарби для оздоблення посуду було відомо вже на ранньому етапі трипільської культури. Малювання не було самостійним засобом для створення орнаментальних композицій. Однак упродовж другої чверті V тис. до н.е. почали поширюватися вироби, зображення на яких були намальовані. Найбільш вірогідними претендентами на роль вчителів трипільців у цьому мистецтві розглядають носіїв культур Гумельниця і Петрешть, які були сусідами, знали мистецтво малювання посуду. Найдавніші зразки подібних виробів у культурі Кукутень (Культура Кукутень – археологічна культура мідного віку (V-IV тис. до н.е), з характерним мальованим посудом, поширена на частині території Румунії та Молдови, має спільні корені і співіснувала з трипільською – прим. автора), яка своєю появою цим сусідам зобов'язана, мають виразні сліди впливів саме цих культур. Упродовж життя кількох поколінь мальований посуд витіснив давній, вкритий заглибленим декором або канелюрами.

Дитячі трипільські майстри

Спочатку зразки мальованого посуду розписували мінеральними фарбами (вохра, тальк, оксид марганцю) після випалу. При розкопках знайдено як запаси деяких фарб, так і камені, на яких ці фарби розтирали. Перетерті на пил мінерали змішували із розчинниками – це могли бути вода або ж олія. Малювали пензлями, сліди яких можна побачити, якщо уважно придивитися до розпису, особливо на великих посудинах: їх виготовляли різної ширини. Є волосяні лінії, не товщі 1 мм (а бувають і тонші), однак трапляються стрічки шириною від 4-5 до 7-8 мм. Помітні місця перетину та стикування ліній, видно, де вони починаються і де завершуються. На початку стрічки жирніші – адже фарби на пензлі найбільше саме на початку. Часом краплі фарби зривалися під час малювання і налипали на розташованих нижче стінках посудини.

Переважають досконалі витвори, однак трапляються і „учнівські" роботи, коли лінії наносилися непевною рукою: замість кола з-під пензля виходив багатокутник, а стрічки перетиналися зовсім не там, де це мало бути. Приблизно так виглядають дитячі малюнки. Може і справді ми часом маємо справу із виробами, до яких доклали рук найменші з трипільців? Часом майстер втрачав пильність, і тоді на поверхні посудини з'являлися відбитки його пальців, переважно трапляються вони на ангобі. Так до наших днів дійшли відбитки пальців давніх художників, а вчені сперечаються, кому вони належали – чоловікам, жінкам? Посудина пройшла випал і ці сліди давніх художників збереглися та тисячоліття.

З часом стилі розпису змінюються. Головна тенденція – скорочення числа фарб, які були в ужитку одночасно до однієї-двох. Переважно використовували чорний колір (або відтінки коричневого), який наносили по ангобу, колір якого був від світло-коричневого до помаранчевого. З часом саме цей стиль оздоблення гончарних виробів запанував на землях від Карпат до Дніпра, коли у першій чверті IV тис. до н.е. трипільці так званої канівської групи стали найсхіднішими виробниками мальованого посуду.

Однак настав час і вся ця краса, вишуканий трипільський посуд, зникає. Його стає все менше і менше, а потім його перестають робити і одного дня назавжди згасають горна у Жванці, Костештах та інших, поки ще невідомих нам місцях. Економічна та суспільна криза наприкінці мідного віку зробила неможливим існування спеціалізованого гончарного ремесла і викликала регрес у цій галузі. Відбувається повернення до домашніх форм виробництва з характерними для нього ознаками – грубим, ліпленим від руки посудом без розпису та іншого вишуканого оздоблення. Це супроводжувалося відмовою від попередніх технологічних досягнень – зникають і гончарне коло, і двоярусні горни. На тисячоліття зникли рецепти приготування глин та чудових фарб. І зовсім зникли вишукані та загадкові трипільські орнаменти. Лише деякі їх елементи пережили тисячоліття, щоб дивувати нас у сакральному та декоративному мистецтві наступних епох.

Трипільська культура ще хвильку зачекає

Зрозумівши, що в найближчий час державного фінансування для археологічних проектів не буде, науковці шукають альтернативні джерела. На жаль, коштів у цих джерелах замало для здійснення великих відкриттів і задоволення українського чи міжнародного зацікавлення трипільським феноменом.

Бум проведення досліджень трипільської культури припав на вісімдесяті роки минулого століття, коли Інституту археології АН УРСР на проведення щорічних польових розкопок та розвідок з республіканського бюджету виділялися значні кошти. При цьому акцент робився на комплексні дослідження гігантських поселень Черкащини, для чого було створено Трипільську експедицію, що складалася з чотирьох окремих загонів.

Економічні проблеми, що прийшли з початком дев'яностих років, не могли не позначитися на археологічній науці. Так, за державні гроші Трипільська експедиція останній раз працювала в 1994 році. Але в кінці 90-х ситуація покращилася – знову почастішали виїзди археологів на поля, на цей раз вже лише завдяки спонсорській допомозі, міжнародним грантам, чи просто на скромні кошти університетів, студентам яких необхідна археологічна практика. Варто уявити собі, що проведення однієї середньої експедиції коштує декілька десятків тисяч доларів.

Вже на початку XXI століття проводилися розкопки на Київщині, саме в тих місцях, де колись вперше відкрив Трипільську культуру Вікентій Хвойка. Щороку організовує власні розкопки на Поділлі Вінницький педагогічний університет; Галицький національний заповідник – на території Західної України.

Звичайно, найбільш масштабною є робота, яку проводить Трипільська експедиція Інституту археології НАН України. Починаючи з 1998 року, вона відновила свою роботу на поселеннях-гігантах і з 2001 року працює завдяки фінансуванню з фондів „Search Foundation" (США) та „QES Investment LTD" (Великобританія). Щороку експедиція розкопує по дві-чотири трипільських „площадки" (залишки трипільських жител), опрацьовує велику кількість знайдених артефактів, які потім передаються до фондів Заповідника „Трипільська культура", акцентує увагу на вивченні трипільської архітектури, проводить досліди з експериментальної археології.

Ще з 60-х років минулого століття вдалим і цікавим для людей видався досвід створення в Європі скансенів – невеликих хуторів чи селищ, у яких люди відтворювали життя, максимально наближене до певного історичного періоду. Так з'явилися неолітичні села, села періоду бронзи чи раннього заліза. Житла, одяг, речі, харчування – все мало відповідати часу і духові певної епохи. Наплив бажаючих перенестися „машиною часу" в світ минулого збільшувався і заявляв про велике зацікавлення сучасної людини своїм далеким „дитинством". Саме такий, перший в Україні, трипільський скансен створюється в Заповіднику „Трипільська культура". Три житла, господарські приміщення, гончарна піч, худоба, посуд, знаряддя праці з каменю, кістки, міді – все це має бути поруч законсервованих розкопок найбільшого на той час у світі поселення „Тальянки". Заповідник „Трипільська культура", що був створений у 2003 році, на сьогодні зберігає більше чотирьох тисяч предметів, серед яких – рідкісні моделі трипільських будівель, найперша в Україні мідь з поселення Бернашівка. Щороку фонди Заповідника поповнюються завдяки роботі Трипільської експедиції та невеликим власним пошуковим розвідкам. На жаль, до цього часу музей Заповідника так і не відкрився, тисячолітній матеріал лежить по коробках, чекаючи свого зоряного часу.

Владислав Чабанюк, Легедзине

Поселення-гігант Тальянки

Поселення в Тальянках Тальнівського району Черкаської області почало досліджуватися в 1981 р. Площа найбільшого з відомих поселень трипільської культури – близько 450 га. У плані це витягнутий овал, орієнтований довгою віссю з північного заходу на південний схід. Довжина поселення близько 3 км, а ширина – в середньому 1,5 км. З 1981 по 2009 рр. на поселенні розкопані залишки 43 наземних і однієї заглибленої споруди.

Геомагнітна зйомка, здійснена тут у 1983–1986 роках, дозволила визначити не тільки систему забудови аж до орієнтації споруд, але і їх приблизну кількість – близько 2700. План поселення є замкнутим із зовнішнього боку контуром у вигляді двох оперізуючих рядів прямокутних у плані споруд, що стоять довгими сторонами паралельно одна одній. Ряди розділяє простір шириною 70–100 м, який в основному не було забудовано. У південній частині поселення намічається ще один (третій) внутрішній ряд, паралельний першим двом, розміщений на відстані 50–70 м від другого, проте тут цей простір переважно був забудований окремими спорудами і їх групами.

Всередині замкнутого поясу чітко читаються радіальні ряди, що йдуть від внутрішнього (другого) оперізуючого ряду до центру поселення. Внутрішня радіальна забудова в основному тяжіє до країв поселення, залишаючи в центрі вільну площу розміром близько 60 га, що служила, мабуть, місцем зборів жителів поселення і як загін для худоби на випадок небезпеки. Слід зазначити, що в межах як оперізуючих, так і радіальних рядів забудови житла розташовувалися не рівномірно, а групами – найчастіше по 4 споруди. Відстань між ними в межах групи коливається від 2 до 3 м, а між групами – від 8 до 20 м. Таке розміщення наштовхує на думку, що тут ми маємо справу з певними соціальними групами. Можливо, якщо в кожному з будинків жила одна парна сім'я, то група будинків була житлом великої сім'ї – основного господарського осередку трипільського суспільства.

Під час розкопок залишки наземних жител виглядають як скупчення шматків обпаленої глини, змішаної з половою, що залягають на прямокутній у плані площі довжиною від 7 до 20 м і шириною від 4,5 до 6 м. Вони отримали назву „майданчики". Виходячи з нашарувань глини та характеру її випалення, будинки реконструюються як двоповерхові споруди. Оскільки залишки печей на рівні першого поверху практично не зустрічаються, можна вважати, що він служив господарським приміщенням, а житловим був лише другий.

Вивчаючи майданчики в Тальянках, фахівці дійшли висновку, що стіни першого поверху споруд були у вигляді дерев'яного зрубу. Що стосується стін другого поверху, то вони були полегшеними – стовпова конструкція, обплетена лозою або тріскою та обмащена з двох боків глиною. Судячи по знахідках моделей жител (Коломійщина II, Рассохуватка, Ворошилівка), дахи трипільських будинків були двосхилими. За даними розкопок, вхід у житло розташовувався з торцевого боку.

На рівні другого поверху входу в житлову кімнату передували сіни, що займали 1/4 або 1/3 об'єму поверху. У протилежній стіні входу розміщувалося кругле вікно, що

служило для освітлення приміщення і виведення диму (якщо топилося „по-чорному").

Інтер'єр усіх жител в Тальянках практично однаковий. Піч розміщувалася праворуч від входу в кутку між перегородкою, що відокремлювала сіни від житлової кімнати і правою подовжньою стіною. З двох боків її оточувало припічне підвищення. Розміри пічної споруди складали близько 2×2–2,5 м. Достовірних слідів склепінь печей дуже мало. Судячи по окремих фрагментах, можна уявити, що це був товстий (5–6 см) шар глини, спочатку намащений на дерев'яний каркас, який потім вигорів. Черені печей складалися з кількох шарів намащених глиною з домішкою не полови, а піску, що дозволяє їх чітко визначати під час розкопок. Таких шарів завтовшки від 4 до 11 см зустрічається до 4-х. Під протилежною входу стіною, на центральній осі споруди, розміщувалося підвищення округлої форми діаметром 1,4–1,7 м, оточене канавкою, яке інтерпретується як вівтар. Він, як і черені печей, виготовлявся з глини без домішки полови, нанесеної в декілька шарів, і підносився над рівнем підлоги на 10–12 см. Поверхня його ретельно загладжувалася, а іноді прикрашалася поглибленим орнаментом у вигляді дугоподібних стрічок з паралельних прокреслених ліній.

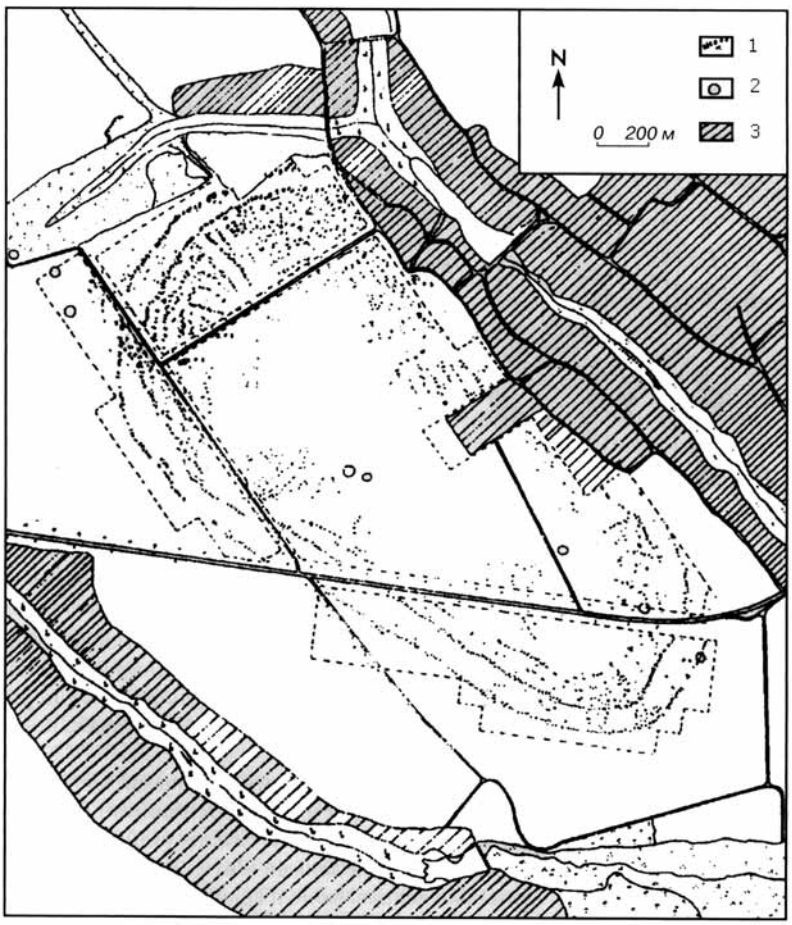

Тальянки. План поселення за даними геомагнітної зйомки.
1 - майданчики, 2 - кургани, 3 - сільська забудова та городи.

Уздовж всієї поздовжньої (лівою від входу) стіни знаходилося вузьке підвищення для розміщення посуду для повсякденного вжитку і тарних посудин – піфосів, в яких, ймовірно, містилося зерно й інші запаси. Під тією ж стіною навпроти печі знаходилося робоче місце – прямокутне глинобитне підвищення із кам'яною зернотеркою на поверхні. Цей інтер'єр повністю аналогічний з моделями трипільських жител з Сушківки і Попудні.

У північно-західному секторі поселення (простір між внутрішнім оперізуючим рядом жител і коротким паралельним рядом внутрішньої забудови) був виявлений величезний овальний в плані котлован шириною 19 м і завдовжки 38 м. Можна припускати, що спочатку котлован використовувався як кар'єр, в якому, очевидно, проводилася підготовка великих об'ємів будівельного розчину для спорудження навколишніх будинків. Лесовидний суглинок тут спушувався, змішувався з половою і – оскільки для приготування розчину була потрібна велика кількість води, а найближче джерело знаходилося на відстані близько 0,5 км – замішувався після дощу.

При виявленні лінзи пластичної глини центральна найглибша частина ями стала використовуватися як кар'єр-сховище для керамічного виробництва, тим більше, що стікаюча по пологих стінках котловану дощова вода забезпечувала необхідні умови для відстоювання глини в процесі підготовки керамічного тіста.

В процесі розкопок були отримані великі колекції матеріалів, що характеризують різноманітні аспекти життя населення, яке залишило це поселення, та свідчать про високий рівень розвитку культури і господарства (землеробства і тваринництва). Це величезні колекції кераміки, пластика, що зображає людей і тварин, моделі будинків і транспортних засобів (сани), знаряддя праці з кременя і інших порід каменя, глини, кістки, рогу, а також єдиний предмет з міді – невелике чотиригранне в перетині шило.

Політичний вимір Закарпаття

Політична ситуація у Закарпатті після вступу Віктора Януковича на свою посаду зазнала змін. Незважаючи на достатньо слабку підтримку населення, президент наразі у співпраці з Віктором Балогою формує органи місцевої влади. Водночас регіонали проводять активну підготовку до чергових виборів до органів місцевого самоврядування, беруть у свої руки адмінресурс і займаються розкруткою кандидатів, хоча досі непевною залишається ситуація навколо визначення конкретної дати виборів.

Про вибори, що будуть

Натомість основні конкуренти Партії регіонів на майбутніх виборах не проявляють жодної публічної активності, хоча не виключено, що зараз у БЮТі відбувається процес реорганізації. Їх головною проблемою у Закарпатті є відсутність досвідченого, професійного та популярного політичного лідера. Разом із тим, БЮТ досі не висуває жодних нових облич, а списки у міську раду м.Ужгорода взагалі формуються за доволі дивним принципом особистої наближеності до очільника міської організації В.І.Гнатківа. За неофіційними даними, в першу п'ятірку ввійдуть люди, далекі від політики, що вже викликало обурення передових у минулому партійців та їх відхід від партійного будівництва.

Скоріш за все, з політичної мапи Закарпаття зійде НУНС, який після

Фото: архів

виходу В. Балоги з його лав втратив усі фінансові, адміністративні та медійні ресурси в області, а також вплив серед населення через непослідовну діяльність її лідера В. Ющенка. Теперішній обласний керівник П. Станко має репутацію людини, пов'язаної з криміналітетом, і не користується пошаною ані серед партійців (основна маса є інтелігенцією), ані серед населення.

Потенційно хороші стартові можливості на Закарпатті має партія „Сильна Україна" С. Тігіпка, яка наразі веде організаційну роботу по створенню мережі осередків у Закарпатті. Очевидно, проблемою партії буде те, що її лідер М. Попович є людиною, наближеною до В. Балоги, тому невідомо, чи партія буде самостійною, чи буде в повній залежності від Віктора Івановича.

Партія Арсенія Яценюва „Фронт змін" уже має розгалужену організаційну мережу по Закарпаттю, в якій працюють молоді фахівці, проте проблемою партії є те, що її електорат – переважно молодь – проявляє слабку активність на виборах. До того ж, очільник „Фронту змін" в Закарпатті Р. Броуді є людиною, безпосередньо пов'язаною з криміналітетом, зокрема, з наркоторгівлею.

І останнє, на що варто звернути увагу, це „Громадянська позиція" – проект Анатолія Гриценка. Слід зазначити, що при достатньо непоганих рейтингах самого Анатолія Степановича, обласний осередок, зокрема його очільники, встигли розсваритися ще на початку виборчої кампанії. Слід зазначити, що весь проект був відданий на ініціативу місцевих бізнесменів-активістів, тому персональні непорозуміння одразу значно послабили організаційні та фінансові можливості ГП. До того ж, непрофесійне керівництво, яке не дослухалося до жодних доречних порад, не спромоглося навіть провести мінімальну агітаційну кампанію.

Потенційно найвпливовішою політичною силою в Закарпатті залишається „Єдиний Центр", який на сьогодні зосереджує всі фінансові, адміністративні, медійні ресурси. Проте неясно, чи будуть вони об'єднуватися з Регіонами на майбутніх виборах, чи спробують самі, за допомогою мадярів, отримати більшість в органах місцевого самоврядування.

Про вибори, що були

Президентські вибори–2010 у Закарпатті мали ряд особливостей, які відрізняли область від інших регіонів України. Насамперед, це надзвичайно низька участь населення у голосуванні (за даними ЦВК – 56,5% у першому колі та 56,37% – у другому). Закарпатська область виявилася єдиним регіоном, де у першому колі перемогу здобув В. Янукович (29,7% – у першому та 41,55% – у другому), а у другому – Ю. Тимошенко (26,3% – у першому та 51,66% – у другому).

Обласні виборчі штаби обох головних кандидатів у президенти України достатньо мляво й неефективно проводили виборчу кампанію. Представники В. Януковича основні сподівання покладали на адмінресурс та підтримку Української православної церкви Московського патріархату, а представники Ю. Тимошенко спиралися на харизму свого лідера, не проявляючи жодної ініціативи в агітаційній роботі.

23 березня Фракція Компартії в парламенті звинувачує Партію регіонів у невиконанні коаліційних домовленостей щодо кадрових призначень. На думку комуністів, призначення торкнулося лише представників Партії регіонів. Вони заявили, що якщо при наступних призначеннях їхня політична сила буде обділена, то вони вийдуть з коаліції.

23 березня Уряд зобов'язав усі державні підприємства перерахувати в держбюджет 30% свого чистого прибутку за 2009 рік. Рік тому розмір їхніх відрахувань був знижений з 30-40% до 15%.

23 березня Цього року всі школярі складатимуть тести мовою навчання, заявив міністр освіти і науки Дмитро Табачник.

23 березня Печерський райсуд Києва закрив усі кримінальні справи, порушені Генпрокуратурою й прокуратурою Києва проти екс-голови Державного Управління Справами часів Леоніда Кучми Ігоря Бакая. Якщо це рішення не буде опротестовано, Бакай уже через тиждень зможе повернутися в Україну, не боячись затримання. Навесні 2005 року проти нього були порушені справи за ч. 2 ст. 364 і ч. 3 ст. 365 Кримінального кодексу („перевищення влади і зловживання службовим становищем"). Бакай підозрювався в участі у незаконному продажу готелю „Дніпро", готелю „Україна", а також нерухомості Національного комплексу „Експоцентр України". У грудні 2004 року Бакай виїхав до Росії.

23 березня Українська делегація на чолі з міністром палива й енергетики України Юрієм Бойком привезла в Москву пакетну угоду про створення газотранспортного консорціуму в складі компаній з Росії, ЄС і України. У ній „Газпрому" пропонується прямий вихід на внутрішній український ринок газу.

24 березня Український дубляж фільмів скасовуватися не буде, стверджує віце-прем'єр з гуманітарних питань Володимир Семиноженко. За його словами, необхідно ставити питання не про дубляж усієї кінопродукції українською мовою, а про підвищення якості такого дубляжу.

24 березня Умовою відновлення співпраці України з МВФ є зміцнення фіскальної стабільності та ухвалення держбюджету з дефіцитом до 6% ВВП. Сума чергового траншу не обговорюється, однак уряд сподівається отримати близько 5 млрд. грн.

За показником явки на вибори Закарпаття впевнено посідає одне з останніх місць по Україні. Це пояснюється, по-перше, явищем „заробітчанства", коли значна частина населення перебуває за межами області й не може взяти участь у голосуванні; по-друге, відсутністю громадської активності громадян. Через низьку активність виборців політичні партії чи кандидати у президенти України не витрачають значних ресурсів на виборчу кампанію у Закарпатті, віддаючи перевагу іншим методам, зокрема адмінресурсу, співпраці з церквою чи підкупу виборців у формі передвиборчих подарунків. Відтак передвиборчі штаби не мають достатньої кількості фінресурсів, укомплектовуються непрофесійними працівниками й не виявляють активності у передвиборчій роботі, а також неспроможні навчити членів виборчих комісій та спостерігачів.

Церковні організації, попри формальне проголошення невтручання у вибори, на практиці беруть активну участь у них. Зокрема, Українська православна церква Московського патріархату у даному випадку підтримувала В. Януковича, саме цим і можна пояснити значний відсоток голосів, отриманий ним у 72, 73 округах, де дана церква має найбільший вплив. А Греко-католицька церква на цей раз підтримувала Ю. Тимошенко. Але заради справедливості зазначу, що греко-католики ніколи не дозволяють собі прямої політичної агітації в стінах своїх храмів, чи під час місіонерської діяльності, обмежуючись лише загальними моралізаторсько-повчальними закликами до своїх вірних. У той же час, УПЦ МП прямо закликала до конкретного вибору, а нерідко в її церквах поряд з церковними лавками знаходились виборчі штаби проросійських кандидатів (наприклад, у 2006 році в православному храмі в м. Ужгороді знаходився штаб Прогресивної соціалістичної партії Н. Вітренко). Крім того, у Закарпатті найбільша в Україні громада „Свідків Єгови", які закликають своїх вірних до абсентеїзму, що є однією з причин низької активності населення на виборах.

У Закарпатті найбільш часто та ефективно використовується передусім фактор адмінресурсу. Причиною цього є високий рівень безробіття, особливо у селах, правовий нігілізм й слабка громадська активність населення, яка спрямована скоріше на намагання виділитися й отримати доступ до влади, ніж на захист прав населення. Відтак високопосадовці дають вказівки своїм підлеглим (особливо лікарям та учителям) забезпечити необхідні результати виборів шляхом їх безпосередньої агітації, або тиску на виборців.

Тут присутній також високий відсоток національних меншин (угорці, румуни), які слабо інтегровані в українське суспільство, не володіють українською мовою й замкнуті у своєму середовищі. На виборах вони голосують переважно так, як їх спрямовують національна інтелігенція та національно-культурні організації.

Хто володіє Закарпаттям?

І на останньому місці, зате не останнім за значенням у регіоні є адміністративний та політичний вплив Віктора Балоги. Він має вагомий вплив на адміністративний апарат та політичну еліту Закарпаття, а також найпотужніші у регіоні фінансові ресурси. Підтримка В. Балогою тієї чи іншої політичної сили означає збільшення відданих за неї голосів. До прикладу, на парламентських виборах у березні 2006 р. Народний Союз „Наша Україна" (НСНУ), який в області контролював В. Балога, отримав 25,7%, БЮТ – 20,2%, ПР – 18,6%. На позачергових виборах у парламент 30 вересня 2007 р. виявилося, що Закарпаття стало єдиною областю України, де переміг НУНС (трійка лідерів мала такий вигляд: НУНС – 31,1%, БЮТ – 28,8%, ПР – 19,7%. На президентських виборах 2010 р. В. Ющенко, позбувшись підтримки В. Балоги, отримав лише 5,93% голосів.

На останніх президентських виборах Балога підтримав Януковича, що й забезпечило успіх останнього у Закарпатті. Більшість політичних експертів схилялася до думки, що взамін він (Балога) отримав гарантії збереження свого впливу та бізнес-інтересів у Закарпатті й очолення Обласної державної адміністрації. Підтримка В. Балоги необхідна В. Януковичу у Закарпатті, позаяк головний регіонал області Олександр Ледида не є публічною фігурою, не має видатних організаторських здібностей чи популярності (до прикладу, він восени 2008-го і влітку 2009 року, маючи підтримку владних й силових структур, двічі

Фото: УНІАН

В. Балога

програв проміжні вибори у Баранинську сільську раду!), тому важко говорити про його спроможність виконувати завдання, поставлені новим президентом.

Однак 19 березня 2010 р. новим головою Обласної державної адміністрації був призначений таки О. Ледида. Невдовзі відбулися інші призначення: прокурором Закарпатської області був призначений А. Петруня, який замінив на цій посаді кума В. Балоги Ю. Бенцу, податкову адміністрацію очолив М. Хом'як, замінивши на цій посаді Т. Шаповалову, головним міліціонером області призначений В. Русин, кримінальна справа проти якого була закрита за тиждень до його призначення, обласне управління Служби Безпеки України очолив В. Сітар, який замінив креатуру В. Балоги В. Рокицького. Ці призначення дали змогу політичним експертам говорити про те, що В. Янукович відмовився від співпраці з В. Балогою. Проте, на мою думку, призначення О. Ледиди було узгоджене з В. Балогою, під керівництвом якого новий губернатор не один рік працював. По-перше, навряд чи екс-очільник Секретаріату президента (В. Балога) погодився б „піти на пониження" й зайняти пост голови Обласної державної адміністрації (ОДА) й приковувати до себе надмірну увагу. По-друге, всі заступники голови ОДА й частина голів районних адміністрацій залишилися на своїх посадах. Ці люди свого часу відбиралися на посади В. Балогою й залишені на своїх посадах новою владою як преференції В. Балозі. По-третє, О. Ледида очолив обласний осередок Партії регіонів за сприяння В. Балоги. Головний регіонал області не є ідеологічним регіоналом, проте спромігся очолювати обласний осередок завдяки отриманим від В. Балоги преференціям, незважаючи на внутрішньопартійну опозицію. По-четверте, ще у 2006 р. була створена пробалогівська більшість в обласній раді, до якої увійшли НУНС, Соціалістична партія, угорські партії та Партія регіонів, представники якої отримали високі посади. По-п'яте, О. Ледида не володіє необхідними навиками, досвідом та знаннями для посади голови ОДА, а Партія регіонів у Закарпатті – необхідним кадровим резервом. У той же час, у область не направляються регіонали з інших областей, а призначаються виключно закарпатці, більшість з яких тісно пов'язані з В. Балогою. Все це свідчить про непублічну співпрацю між В. Януковичем та В. Балогою.

Однак у подальшому така співпраця може перерватися, оскільки на виборах до органів місцевого самоврядування (на сьогоднішній день невідомо, коли вони відбудуться, найімовірніше – восени 2010-го, або у березні 2011 р.) Партія регіонів та очолюваний В. Балогою „Єдиний Центр" (ЄЦ) конкуруватимуть між собою за вплив на населення. Навряд чи ПР задовольниться становищем васала В. Балоги, тому спробує формувати більшість у місцевих радах довкола своїх фракцій. Малоймовірно, що керівництво ПР дозволить В. Балозі вступити у ПР та очолитии її закарпатський осередок, оскільки він надто амбітний політик, схильний вести самостійну політичну гру, до того ж, неодноразово переходив з однієї партії до іншої. Скоріш за все, В. Балога відійде від активної політики за умови збереження своїх бізнес-інтересів та вступу одного з близьких родичів у ПР. Або ж спробує використати політичне „русинсво" для досягнення певної автономії Закарпаття з метою мінімізувати вплив Києва на регіон й таким чином убезпечити себе від зміни політичної кон'юнктури.

Іван Стряпко, Ужгород

24 березня Керівником Держмитслужби став комуніст Ігор Калєтнік. До цього Калєтнік був головою парламентського комітету з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією.

24 березня Уряд планує ввести єдину державну лотерею, всі кошти від якої підуть на погашення боргів по Євро–2012.

24 березня Віце-прем'єр з питань підготовки до Євро–2012 Колесніков пообіцяв, що для створення належного інвестиційного клімату пропонується запровадити нульову ставку податку для тих готелів, які вже працюють, і які будуть збудовані в Україні для розміщення гостей Євро–2012, як мінімум на 10 років. Тобто до 31 грудня 2021 року.

24 березня Найближчим часом планується прийняти закон, згідно з яким у Криму можна буде відкривати казино в будь-якому готелі. Про це заявив глава Держкомпідприємництва Михайло Бродський. За його словами, це в першу чергу стосується готелів у курортних зонах Криму та Карпат. „Я думаю, що в першу чергу до Криму поїдуть росіяни. Вони люблять Крим, вони знають це місце", – зазначив він. Ліцензія на відкриття казино коштуватиме понад п'ять мільйонів доларів. Кошти йтимуть на підготовку до Євро–2012. Водночас, він підтвердив, що ігрових автоматів не буде.

25 березня Опудало міністра освіти Дмитра Табачника відправили до Росії потягом „Суми-Москва" активісти студентських та молодіжних організацій в рамках акції „АнтиТабачна кампанія". „Вручаємо вам квиток на Москву, потяг №117, вагон 4, плацкартний, місце 4, на жаль, верхнє. Студенти від душі збирали гроші на квиток", – сказала голова правління облорганізації „Студентське братство Сумщини" Анна Товстуха, звертаючись до опудала. „Але, самі розумієте, студенти – народ бідний, і на квиток у зворотну сторону не вистачило. І на постіль теж. Живіть там щасливо. Скучати не обіцяємо", – додала вона.

25 березня Пам'ятник Йосипу Сталіну хоче встановити Компартія в Запоріжжі до 9 травня.

27 березня Ідея створення союзу України, Росії і Білорусі може бути розглянута. Про це заявив віце-прем'єр Володимир Семиноженко. „Люди хочуть союзної держави і вірять, що це приведе до успіху країни", – сказав він.

30 березня Депутати від БЮТ Валентин Зубов і Олег Маліч та депутат від НУНС Сергій Василенко увійшли до складу коаліції як позафракційні.

30 березня Міністр освіти Дмитро Табачник скасував державний іспит з української мови для бакалаврів у вищій школі.

30 березня Росія претендує на право власності майже 300 об'єктів соціальної сфери і промисловості в Україні. Про це повідомив заступник керівника Федерального агентства з управління державним майном (Росмайно) Юрій Медведєв, додавши, що повністю відрегульовані питання лише щодо 12 із них.

31 березня Світовий банк пропонує Україні скоротити максимальні пенсії до 6 тис. грн., урізати доходи працюючих пенсіонерів і ввести податок на прибуток із пенсій. Такі кроки Світовий банк рекомендує для скорочення дефіциту держбюджету України. „Як ми можемо підняти пенсійний вік до 60 років, якщо в нас так довго не живуть?" – прокоментував рекомендації прем'єр Азаров. За його словами, в Україні лише 3 тисячі людей мають пенсії вище 10 тис. Отже, ефект мінімальний. Крім того, крім депутатів і прокурорів, високі пенсії отримують і люди заслужені – ветерани, льотчики-випробувачі. Їм було б несправедливо урізати пенсії, сказав він.

31 березня Прокуратура Києва порушила кримінальну справу за фактом службової недбалості службовими особами Головного управління комунальної власності Київської Міської Державної Адміністрації, з вини яких було втрачено документи щодо приватизації об'єктів на території столиці за 2006–2010 роки. За вчинення даного службового злочину передбачається покарання у вигляді позбавлення волі строком до п'яти років, повідомили у прес-службі прокуратури.

31 березня Кабмін урізав зарплату президента Віктора Януковича на 50%.

31 березня Ющенко зазначив, що його партія „Наша Україна" буде формуватися як європейська політична сила, а в діючому парламенті, в рамках фракції НСНУ, буде створена група „Наша Україна" у складі 11 депутатів з метою вироблення єдиного парламентського голосу.

1 квітня Президент Віктор Янукович вважає, що віце-прем'єр Володимир Семиноженко не мав права заявляти про можливість союзу України, Росії

Табачнік – моє всьо

Старші люди пам'ятають: був колись такий президент України – Ющенко. І оце тепер хтось його десь відшукав і взяв у нього інтерв'ю. Про що можна говорити з абсолютним світовим рекордсменом за рівнем недовіри народу до президента? Коневі ясно: про духовність, соборність, консолідацію Сходу і Заходу... Ну і про Табачніка, звичайно: „Зважаючи на те, як висловлювався щодо української нації міністр Табачник (орфоепія Віктора Андрійовича. – О.Б.), зважаючи на кроки, які він здійснив у мовній політиці, – в мене виникає тривога", – зізнається Ющенко.

Взагалі-то, зважаючи на те, що український міністр освіти Табачнік називає україномовних українців „узким слоем", а про весь незалежницький рух опору часів Другої світової війни пише: „Допустим, что где-то в Карпатах какой-то ОУНовец действительно случайно убил немецкого солдата", – зважаючи на такі і подібні висловлювання, у мене особисто виникає зовсім не тривога, а бажання бодай на день записатися в ОУН і „случайно" зустріти Табачніка „где-то в Карпатах". Та вже заразом і розтривоженого Ющенка – щоб не допомагав більше ставати президентом великому тупому предметові, без якого і знаний у певних напівкримінальних колах махляр на прізвисько „Діма-Рожевий фламінго" ніколи б не став міністром освіти.

Не хочеться зануджувати читача етапами великого шляху професора Табачніка по смітниках української політики. Зрештою, навіть його партійні колеги не сумніваються, що головною спеціалізацією цього дешевого клоуна є не освіта, а корупція, казнокрадство і махінації з музейними цінностями. А ще (правда, колеги про це не здогадуються) – фальшивомонетництво в широкому, „андре-жідівському" значенні цього слова. Причому, не знаю, чи, як це часто буває з дешевими клоунами, Табачнік щиро вважає свої жарти невідпорними, а чи просто має публіку за ідіотів, але ідеологічні фальшивки цього бійця невидимого фронту виразно не дружать бодай з елементарною логікою.

Досить згадати, наприклад, його „науково обґрунтоване" заперечення голодоморного геноциду у статті „Опоздавшие на 200 лет". Визнавши, що „Украина потеряла в голодомор 3,5-4 миллиона населения" і що „убыль" українського населення „в 1937 году по отношению к 1926 году составила 20,4%", Табачнік раптом доходить висновку: „В царской России, равно как и в СССР, украинцев (малороссов) становилось с каждым годом все больше и больше, никакие "голодоморы" их не брали". І не в тім печаль, що трохи дорожчий клоун не наважився б виходити на люди з такими репризами, а в тім, що далеким від ідеології, але підпорядкованим Міністерству освіти вчителям математики якось доведеться тепер пояснювати дітям, чому x – 20,4 > x. Або ось із новішого, про війну: „Переконаний, що під час Великої Вітчизняної війни не було ніякої третьої сили. Була антигітлерівська коаліція, і був гітлерівський Рейх, і його союзники-сателіти". Ну, переконаний – має право. Цікаво інше (і дорого би я заплатив за те, щоб зрозуміти, як воно йому так у голові складається): чому на підставі згаданого переконання Табачнік хоче замінити в підручниках поняття „Друга світова війна" на „Велика Вітчизняна". Адже, здається, щоб війну називати великою вітчизняною, треба, щоб у ній брала участь лише велика вітчизна Табачніка. А якщо воюють, з одного боку, ціла антигітлерівська коаліція, а з іншого – Рейх та його союзники, то скрізь поза межами дешевого совкового цирку це і називається „світовою війною". Розумієш, клоуне?

Гаразд. Що моя ненависть до Табачніка приблизно дорівнює його ненависті до всього українського – це і так ясно. Але, крім ненависті, є ще страх. Знаєте, чого я боявся весь цей час? Я боявся, що януковичі прислухаються до протестів і знайдуть у своїх лавах іншого міністра освіти. Серйозно. Бо це б означало, що донецька братва не лише багата, нахабна і сильна, а й не така тупоголова, як я про неї думаю. Власне, це б означало, що донецькі нарешті зрозуміли психологію своїх ворогів. Когось легше купити, когось – залякати, але завжди залишиться чимало, м'яко кажучи, наївних патріотів, яких можна задурно взяти голими руками, якщо вміло зіграти

Фото: архів

Якщо воюють, з одного боку, ціла антигітлерівська коаліція, а з іншого — Рейх та його союзники, то скрізь поза межами дешевого совкового цирку це і називається „світовою війною“. Розумієш, клоуне?

на їхніх почуттях. Саме ці, м'яко кажучи, наївні патріоти і писали листи до Януковича з проханням зняти Табачніка (не плутати з „хуліганськими“ акціями: „хуліганські“ акції, звичайно, за будь-яких українських обставин є доречними).

Я вже мовчу, що такими листами вони легітимізували неписьменного парашного шапкокрада як свого президента. Але уявімо собі, що Янукович (тільки не нагадуйте про його формальні повноваження) таки відправив би Табачніка у відставку і призначив когось „нейтрального“. Що тоді робити нашим аматорам епістолярного жанру? Дякувати шановному президентові, що ж іще. Особливо – якби він ще й вишиванку при цьому на себе нацупив. А як можна віддячити шановному президентові та цілому його законному бандформуванню? Сидіти тихо у своєму національному ґетто, коли шановний президент вирішуватиме значно – для нього і його опричників – важливіші за освіту й культуру питання.

То чому донецькі не пожертвували дешевим Табачніком, якого самі зневажають? Не розуміють своєї вигоди? Чи розуміють, але для справжнього „пацана“ гонор важливіший за політичну доцільність? У кожному разі, є як є: на східно-західному фронті без змін, і це мене тішить. Треба визнати: у часи президентства Ющенка опозиціонер Табачнік іноді говорив правильні речі. Зокрема про те, що спроба перетворити Україну в її нинішніх кордонах на державу унітарну й одномовну може призвести до зміни самих кордонів, тобто до розколу на дві країни. Здавалося б, опинившись при владі, Табачнік мав би пам'ятати свої ж слова і розуміти, що запроваджувана ним совєтизація є такою ж неприйнятною для західних регіонів України, як українізація – для східних. На щастя для мене, він нічого не пам'ятає і вже мріє про „створення єдиного освітнього простору“ – без „голодоморів“, зате з Великою Вітчизняною війною. І доки це так, доти не вірте у щирість мого бажання зустріти його в Карпатах, бо доки це так, доти Табачнік – моє всьо. У сенсі моя надія на те, що рано чи пізно між мною і ним постане новий державний кордон.

Олександр Бойченко, Чернівці

і Білорусі. „Україна активно інтегрується в Європейський Союз. І цей стратегічний напрям зафіксовано, у тому числі, й у моїх неодноразових заявах як президента. Я хотів би, щоб про це всі пам'ятали“, – підкреслив Янукович.

1 квітня Засновників компанії „Весна“, яку пов'язують із групою „Приват“, намагалися притягти до відповідальності за відмивання коштів. Але ці спроби не увінчалися успіхом, розповів колишній виконувач обов'язків міністра фінансів Ігор Уманський. Він зазначив, що компанія „Весна“ займала перше місце в „своєрідному реєстрі мінімізаторів“, який Мінфін отримав на підставі податкових декларацій компанії. „Податкова пробувала порушувати кримінальні справи проти цієї компанії, притягти до відповідальності її засновників. Але юридичними власниками "Весни" були бомжі, яких потім знаходили мертвими в канавах – застреленими чи зарізаними“, – сказав Уманський. „Одного разу ця компанія виписала доручення для здійснення платежу фізичній особі-суб'єкту підприємницької діяльності на 2 млрд. грн. "кешем". Це дві вантажні машини грошей“, – розповів колишній керівник Мінфіну.

1 квітня Міжнародний валютний фонд заявляє про значний прогрес у переговорах з Україною, однак низка питань залишаються невирішеними. Неузгодженими залишаються питання розміру і способів фінансування дефіциту держбюджету та Пенсійного фонду, а також фінансового оздоровлення НАК „Нафтогаз“.

1 квітня Склад коаліції може збільшитися до 260 депутатів, тобто до неї пристануть ще близько 25 депутатів із опозиційних фракцій, заявив спікер парламенту Володимир Литвин.

2 квітня Скасування візового режиму з Євросоюзом для українців – питання місяців, але Україні потрібно провести всі необхідні реформи. Про це заявив колишній генсек НАТО і високий представник Євросоюзу з питань спільної візової політики Хав'єр Солана. „Йдеться насамперед про технічні завдання. Вам необхідно створити базу даних (закордонних паспортів); можливо, вам доведеться перейти на біометричні паспорти“, – сказав Солана.

2 квітня У військовому параді 9 травня в Києві візьмуть участь російські війська, близько 70 військовослужбовців. Про це домовились президенти Віктор Янукович і Дмитро Медведєв. Представники Збройних сил України також візьмуть участь у параді на

День Перемоги у Москві на Красній площі.

2 квітня Суд визнав протиправним указ екс-президента Віктора Ющенка про присвоєння Степану Бандері звання Героя України. Згідно із законодавством України, звання Героя України може отримати виключно громадянин України, постановив суд.

2 квітня Президент Віктор Янукович призначив БЮТівця Андрія Портнова заступником глави Адміністрації президента, відповідальним за проведення судової реформи в Україні.

3 квітня Арбітражний суд у Стокгольмі зобов'язав „Нафтогаз" повернути „РосУкрЕнерго" 197 мільйонів доларів.

4 квітня Найбільший рівень інфляції у січні–лютому 2010 року щодо відповідного періоду 2009 року серед країн Співдружності незалежних держав (СНД) зафіксовано в Україні –11,3%.

6 квітня Раїса Богатирьова залишилась секретарем Ради національної безпеки і оборони. Про це йдеться в указі, підписаному президентом Віктором Януковичем.

7 квітня Кабінет міністрів зняв статус державного історико-культурного заповідника з „Межигір'я", де знаходиться резиденція Віктора Януковича.

7 квітня Конституційний Суд дозволив обмежити недоторканність народних депутатів. Про це йдеться у рішенні КС у справі щодо конституційності законопроекту про внесення змін до Конституції про гарантії недоторканності для окремих посадових осіб. Законопроектом передбачається скоригувати інститути недоторканності депутатів таким чином, щоб депутати несли відповідальність за голосування, а також щоб проти них можна було відкривати кримінальні справи без дозволу парламенту. В силі залишається норма, за якою без дозволу парламенту неможливий арешт чи затримання депутата.

7 квітня Конституційний Суд ухвалив рішення, яке підтверджує законність створення коаліції.

7 квітня Уряд планує виділити у 2010 році 26 мільярдів гривень для підготовки об'єктів інфраструктури до проведення Євро–2012.

7 квітня Проект змін до закону „Про столицю", розроблений Міністерством юстиції, передбачає призначення голови міськадміністрації пре-

Віталій Портников: „За цю скорботу заплатять пізніше грошима, а не сльозами"

„Злам у польсько-російських відносинах", „Росія разом із Польщею", „Катинь стала місцем спільного болю" – заголовки на сторінках польських газет після трагедії в Смоленську. Чимало польських коментаторів пророкувало поліпшення стосунків між Польщею й Росією на політичному рівні, а суспільна ініціатива краківської інтелігенції знайшла вияв у зверненні поляків до громадян Російської Федерації із багатозначною назвою „Спасіба!" Чи жести, які зробили російські політики стосовно Польщі, переростуть у щось більше – про це розповідає відомий журналіст Віталій Портников, фахівець з проблем Центральної та Східної Європи.

Наскільки реально, що польсько-російські стосунки вийдуть на новий рівень, чи те, що ми бачимо – просто тимчасові жести?

Загалом я розглядаю стосунки між Росією й Польщею не як набір жестів, а як певну взаємну зацікавленість. Якщо говорити про російську сторону – то це, скоріше, практична зацікавленість. Я вже говорив, коли змінювалася ситуація в російсько-польських відносинах після приходу до влади уряду Дональда Туска, що справа не в тому, хто що говорить. Головна причина: Росія зробила висновки зі своєї східноєвропейської політики, яка раніше полягала в тому, що в регіоні Москва шукала своїх „прибічників", тобто ті країни, з якими можна було провадити якісь особливі взаємини, мати особливий діалог, де при владі знаходилися уряди, які бажали мати справу з Росією. З одного боку, з ними укладалися ексклюзивні домовленості, які демонстрували, що насправді Москва здатна підтримувати добрі стосунки з країнами регіону. З іншого: очевидне те, що подібна тактика не зовсім себе виправдала. Згодом виявилося, що ситуація з такими урядами не є стабільною (це ж демократичні країни – там можна втратити владу). Відтак прийнято рішення розкладати яйця в різні кошики, щоб не наразити себе на таку ситуацію. Так зване потепління в польсько-російських взаєминах якраз збіглося в часі з таким закономірним і, на мою думку, розумним висновком.

Тобто, незважаючи на те, що маніпуляції історичними фактами визначали сприйняття Росії в Польщі протягом кількох останніх років (принаймні, на політичному рівні), все ж для Кремля жоден історичний контекст не має значення?

Варшава постійно пов'язує потепління у взаєминах з Москвою з певними ідеологічними пріоритетами, тобто з тим, щоб російське керівництво визнало деякі важливі для польської сторони політичні й ідеологічні констатації. Я не сумніваюся, що вони важливі для польського суспільства й для Європи в цілому, проте російське керівництво мислить категоріями, пов'язаними з банальним отриманням прибутку. Ситуація змінюється саме тоді, коли стан платежів за ідеологічні борги збігається з тим, що відбувається з реальними платежами за енергетичні й інші проекти. Зараз не відбувається нічого особливого. Російському керівництву важлива не Катинь, не ставлення до загиблого президента Польщі – йому важливо те, щоб економічні плани, які складено в найбільших російських корпораціях (котрі, по суті, керують цією країною), виправдалися. Якщо для цього треба показати якийсь фільм Анджея Вайди (в неділю після катастрофи один із найбільших телеканалів РФ „Росія" транслював фільм А. Вайди „Катинь" – І. І.) або показати скорботу перед польським прем'єром – не проблема. За цю

Фото: архів

Російське керівництво ніколи не хотіло на телевізійному екрані виглядати по-варварському в очах як власної країни, так і світової суспільної думки.

скорботу заплатять пізніше грошима, а не сльозами.

З іншого боку, якщо поглянемо на польську сторону, то ті люди, які представляли антиросійський наратив у польських політичних середовищах – у більшості загинули під Смоленськом. Тобто, можна очікувати більш прагматичної поведінки також із польського боку?

По-перше, я вважаю, що далеко не всі люди, які представляли таку політичну позицію в Польщі, загинули в президентському літаку 10 квітня. Є партія „Право і справедливість", є її лідер Ярослав Качинський – і це досить сильний політичний табір. Я взагалі не вважаю, що катастрофа з президентським літаком повинна будь-яким чином відбиватися в політичному середовищі. Є певний запит суспільства на те чи інше уявлення про дійсність. Коли є запит – відповідна порожнина швидко заповнюється іншими політиками. Якщо говорити конкретно про Леха Качинського, то його місце й заповнювати не треба, його природно зараз заступив брат.

Наскільки ця катастрофа може вплинути на російське суспільство, адже те, що робить російське керівництво й те, як зображено трагедію в російських мас-медіа – це, певно, безпрецедентна ситуація у взаєминах між Польщею й Росією?

зидентом і відмову від прямих виборів мера.

8 квітня Генпрокуратура порушила кримінальну справу за ознаками зловживань, внаслідок яких двом учасникам конкурсу з приватизації Одеського припортового заводу не повернули заставу. В результаті перевірки, проведеної Генпрокуратурою, були виявлені ознаки злочинних дій посадовців Держказначейства.

8 квітня Патріарх УПЦ Київського патріархату Філарет вважає, що позиція Росії перешкоджає створенню єдиної помісної православної церкви в Україні.

11 квітня У разі проведення виборів до Верховної Ради у найближчу неділю, 36,5% українців проголосували б за Партію регіонів. Про це свідчать дані опитування Київського міжнародного інституту соціології. Блоку Юлії Тимошенко свої переваги віддали б 13,6%, а за партію Сергія Тігіпка „Сильна Україна" згодні проголосувати 6,6% виборців. Далі в рейтингу йдуть „Фронт змін" Арсенія Яценюка (4,3%) і Компартія (3,1%). Ще 6,3% виборців прийшли б на вибори і проголосували б проти всіх претендентів, 8,5% не прийшли б на голосування, а 13,3% поки не визначилися зі своїм вибором. При цьому в Західній Україні проти всіх претендентів проголосувало б 9,6% населення, а в центральному регіоні країни 18,5% упевнені, що не пішли б голосувати.

12 квітня Проблема насильницької українізації та витіснення російської мови непокоїть менше 5% українців, які взяли участь у соціологічному опитуванні. Ще менше, лише 3% занепокоєні напруженими міжнаціональними стосунками. Про це свідчать результати опитування, яке GfK Ukraine здійснила в березні 2010 року. Найбільшим чином українці занепокоєні інфляцією: про це повідомили 55,8% респондентів у віці, старші 16 років. Другою найвагомішою проблемою, на думку опитаних, є безробіття (40,5%). Третина респондентів стурбовані нестачею грошей, щоб жити нормально й не влазити у борги. Більше за інших українізація непокоїть мешканців Південного регіону (9%), проте й у цих областях ця проблема посідає передостаннє місце.

12 квітня Україна погодилася відмовитися від своїх запасів високозбагаченого урану. Про це заявив прес-секретар Білого дому Роберт Гіббс на брифінгу в рамках саміту з ядерної безпеки. „Президенти також погодилися продовжити спільну роботу над забезпеченням ядерної безпеки,

включаючи зусилля з безпеки майданчика Чорнобильського атомного реактору. США внесли майже $250 мільйонів для цієї мети і підтверджують свій намір надалі підтримувати Україну", – наголошується в заяві. Високозбагачений уран, від якого відмовилася Україна, буде вивезений до Росії. Замість високозбагаченого урану США нададуть Україні низькозбагачений уран для продовження наукових досліджень.

13 квітня Верховна Рада припинила діяльність комісії у справ отруєння Віктора Ющенка у зв'язку з неможливістю доведення факту умисного отруєння.

14 квітня Донецька влада досягла попередніх домовленостей з Кабміном про зменшення відрахувань у держбюджет на 160 мільйонів гривень. Раніше сума вилучень складала 325 мільйонів гривень. Вилучені кошти підуть на розбудову міста. Крім того, за словами мера, місто проводить переговори і з Міністерством житлово-комунального господарства, щоб зменшити вилучення ще на 50 мільйонів і ці кошти спрямувати на потреби житлово-комунального господарства.

14 квітня Одна з найбільших світових нафтових компаній „Total" зацікавилася видобутком в Україні сланцевого газу й метану. „Total" повідомила про підписання угоди з „Eurogas" про оцінку запасів родовищ у Західній Україні. За відповідних інвестицій, видобуток може досягти 15–20 млрд. кубометрів газу на рік – більше половини обсягу, який планується закупити в Росії 2010 року.

15 квітня Ставка транзиту російського природного газу через територію України в другому кварталі 2010 року збільшиться до 2,84–2,88 дол. за тисячу кубометрів на 100 км відстані, тобто зросте на 8%.

19 квітня У Верховній Раді зареєстрований законопроект, яким дозволяється провадження судочинства російською мовою. Авторами документу є регіонали Вадим Колесніченко і Сергій Ківалов. Законопроектом пропонується надати право на використання в судовому процесі російської мови за заявою та згодою сторін.

20 квітня Генпрокуратура планує завершити розслідування в справі про вбивство Георгія Гонгадзе в липні–серпні цього року – повідомив генпрокурор Олександр Медведько. „Троє виконавців уже засуджені, (Олексій) Пукач дає правдиві свідчення", – запевнив генпрокурор.

Якщо чесно, я взагалі не розумію, про що ми говоримо. Чи ми повинні казати, що росіяни – це якісь варвари, якщо на їх очах і на їхній території падає літак і гине кількадесят високопосадовців іншої країни? Чи лідери РФ, які прибувають на місце катастрофи, повинні радіти або не звертати уваги на те, що відбулося? Чому природна людська реакція сприймається як щось надприродне? Мене дивують саме ці факти, а не те, що ми бачимо зараз у Москві. По-перше, у російський столиці чимало людей, які не вірять офіційній пропаганді й завжди симпатизували Польщі. Навіть якщо лише ці люди прийдуть до польського посольства виразити співчуття – цього буде достатньо, беручи до уваги кількість населення Москви, щоб засипати посольство квітами. По-друге, російське керівництво ніколи не хотіло на телевізійному екрані виглядати по-варварському в очах як власної країни, так і світової суспільної думки.

Чи хтось спекулюватиме на трагедії під Смоленськом у політичних цілях?
Я не думаю, що які-небудь серйозні політики, не говорячи, звичайно, про маргінальні кола, спекулюватимуть на трагедії. Гадаю, що розслідування трагедії відбувається досить прозоро, у ньому беруть участь польські слідчі. Спекуляції можливі у формі параної: не тільки в Польщі й Росії, а де завгодно будуть люди, які говоритимуть, що, мовляв, трагедію було сплановано. Також хочу сказати, що ніякі маргінальні середовища не мають жодного політичного впливу на життя Росії. Все залежить від економічних інтересів Кремля. Поки Польща знаходиться в орбіті цих інтересів – стосунки з нею будуть хорошими, однак як тільки Польщі вийде з цієї орбіти – про її існування забудуть наступного ж дня.

Ще місяць тому, згадуючи Леха Качинського, російські мас-медіа писали, що це політик, який прагне тісної співпраці з Україною, Грузією й країнами Балтії на тлі погіршення їхніх стосунків із Росією. Наскільки зараз реально, що український, грузинський та балтійський чинники не відіграватимуть істотної ролі в польсько-російських взаєминах?
Вони вже не відіграють жодної ролі. Керівництво України підтримує найтісніші як особисті, так і економічні контакти з Москвою, щоправда, важко ще говорити про конкретні результати цих стосунків. Країни Балтії знаходяться в безпрецедентній економічній кризі від моменту відновлення їхньої незалежності – не думаю, що їм зараз потрібні якісь ідеологічні сутички з Кремлем. Грузія, щоправда, знаходиться в складній ситуації зі збереженням територіальної цілісності, хоча й там є опозиційні політики, що приїжджають до Москви й зустрічаються з російським політичним керівництвом. Це був вигаданий блок, оскільки тоді, коли пан Ющенко з паном Качинським їздили до Тбілісі, діяла відома енергетична угода з Україною, що надавала великі преференції Москві – а ця угода була укладена саме з благословення Віктора Ющенка та його найближчого оточення. Це був вигаданий блок, адже в керівництві країн Балтії знаходилися ті, хто лобіював російські економічні інтереси, а до ситуації в Південній Осетії російський бізнес контролював величезну частину грузинської економіки. Думаю, що єдиною людиною, яка була чесною в цій ситуації, був, власне, загиблий президент Лех Качинський.

І останнє запитання: поляки на хвилі вдячності за оперативний відгук Росії на трагедію зауважили дещо запізнену реакцію найвищого керівництва України. Перш за все, йдеться про те, що про національний траур в Україні президент заявив днем пізніше, ніж його оголосила Росія, Литва, Бразилія чи Мальдиви. Чи це запізнення мало політичну мету?
Мені здається, що це питання просто не пройшло відповідної адаптації. Скоріш за все, це пов'язано з тим, що українське керівництво невчасно зорієнтувалося в цій ситуації – я не бачу жодних проблем в оголошенні про жалобу в неділю, а не в суботу.

Спілкувався Ігор Ісаєв, Варшав

Фото: Петро Андрусенко

Від бухгалтера до месії

„Найбільш приємне для мене – праця на землі. Ось зараз я працюю – біля малини, порічок. Удобрюєш її перегноєм, минулорічним листям... У мене в господарстві є все, абсолютно все: корови, свині, кури, гуси. [...] Повірте, це дає мені таку гармонію! Немає нічого, що робило би мене більш щасливим", – розповів в одному з недавніх інтерв'ю вже колишній президент Віктор Ющенко. Як підкреслює політолог Кость Бондаренко, „Ющенкові слід віддати належне – ну, покерував країною, а тепер має право, я вважаю, прожити решту життя як гетьман Розумовський, займаючись мистецтвом тощо". Біографія Віктора Андрійовича рясніє і тріумфами, і провалами. Останні, здається, стали візиткою його політичного реноме. Напевне, забагато сподівань покладали на Ющенка, а повсякчасна неадекватність та непослідовність у діях доробили свою чорну справу. Не останню роль у поразці зіграли шати месії, які приміряв на себе третій президент України, – рятівник та вчитель українського народу. Не забуваймо, однак, що й самого Ісуса Христа зрозуміли далеко не всі.

Економіст зі світовим реноме

Саме так в останні місяці виборчої кампанії називав себе Віктор Ющенко. Наприкінці 1990-х „Дзеркало тижня" дещо іронічно писало: „Можливо, у лондонському Сіті чимало людей заткнуть за пояс

20 квітня Україна розраховує збільшити розмір позик МВФ до 12 мільярдів доларів за два з половиною роки. Про це заявив віце-прем'єр Сергій Тігіпко. „Таким чином, уряд претендує на майже дворазове зростання кредитів від МВФ у майбутньому", – йдеться у повідомленні.

21 квітня Донецький апеляційний адмінсуд визнав незаконним указ президента про присвоєння звання Героя України головнокомандуючому УПА Роману Шухевичу.

21 квітня Президенти України і Росії Віктор Янукович і Дмитро Медведєв підписали міждержавну угоду про продовження на 25 років терміну перебування Чорноморського флоту Росії на території України. Угода також передбачає право пролонгації цього терміну ще на 5 років за згодою сторін. Розмір плати за базування російського флоту на території України з 2017 року буде збільшено на 3 мільйони доларів на рік – до 100 мільйонів.
В обмін на це, згідно з угодами, які підписали Янукович і Медведєв, Україна отримає знижку ціни на газ у розмірі 100 доларів у разі, якщо ціна на газ буде вищою 330 доларів за тисячу кубометрів, або знижку 30% від суми контракту, якщо ціна буде нижчою 330 доларів. Водночас, Україна поставила питання про збільшення закупівель газу в 2010 році до 36,5 млрд кубометрів, що на 3 млрд кубометрів більше, ніж планувалося. Водночас Росія не буде стягувати штрафи за недобір Україною газу. „Досягнуті домовленості в Харкові знижують для української промисловості тягар витрат на енергоносії майже на 40 млрд. доларів у найближчі 10 років", – заявив Янукович.

22 квітня Продовження термінів перебування російського Чорноморського флоту в Криму не завадить Україні в майбутньому стати членом НАТО. Про це заявив генсек НАТО Андерс Фог Расмуссен. Коментуючи угоду між Україною та Росією про базування Чорноморського флоту Росії, він заявив: „Це двостороння угода, і вона не вплине на наші відносини як з Росією, так і з Україною".

23 квітня Кабмін вніс до парламенту проект закону про держбюджет на 2010 рік. В документі передбачений дефіцит бюджету у розмірі 5%.

Фото: Петро Андрусенко

До Віктора Януковича та Партії регіонів Ющенко відчував якусь дивовижну слабкість – щось на зразок учителя, який попри жахливо нестерпний характер свого учня вірить у краще.

Ющенка за рівнем банківського професіоналізму, але для Києва, де навіть немає фінансового сектору, він свої гроші відпрацьовує".

Кар'єру економіста йому вибрав батько. Віктор Ющенко побував у комсомолі, був членом КПРС. Перші кроки у банківській кар'єрі відбувалися у радянській банківській системі – від заступника головного бухгалтера колгоспу у Косівському районі Івано-Франківської області до посади начальника планово-економічного управління Українського республіканського банку „Агропромбанк СРСР". На цю посаду його запросив Вадим Гетьман, голова банку. У незалежній Україні він стає шефом Національного банку України, а Ющенко погоджується стати його заступником. Саме Гетьман формує перший в Україні фінансовий клан. На відміну від своїх наступників, Гетьман прагне цивілізованим способом розподілити зони економічного впливу. У 1993 році, після відставки Гетьмана, Національний банк очолює Віктор Ющенко. Йому 39 років, попри перше відчуття своєрідної загубленості, він дуже швидко освоюється на новому місці і починає працювати над реформами. Їх мета – налагодити фінансовий клімат у державі. Це важкий період для держави – панує гіперінфляція, Україна не має навіть власної повноцінної валюти. Напевне, це і є найбільший успіх Ющенка-реформатора – монетарна реформа. Йому належить честь ввести стабільну (досить довгий час) гривню, та й попри деякі помилки Україна не переживала жодної кризи банківської системи за часів його головування Нацбанком.

Ющенко – „Так!"

У цей час Ющенко не проявляє публічно політичних бажань, хоча успішного економіста зауважують інші. Вже перед президентськими виборами 1997 року про Ющенка говорять як про потенційного кандидата на пост голови країни. Що цікаво, один з перших, хто пише про це, – В'ячеслав Піховшек – головний медіапропагандист Леоніда Кучми. Відомо, що Кучма не толерує навіть потенційної конкуренції, однак Ющенко – „краще" обличчя його режиму у середовищі експертів на Заході.

Ймовірно, Кучма сподівався на цілковите підпорядкування Ющенка. Треба визнати, спершу здавалося, що саме так і станеться. У грудні 1999 року Кучма пропонує йому крісло прем'єра. Цю номінацію напрочуд добре сприймають на Заході. Ющенко береться за реформи, і не без успіху, він публічно називає Кучму „політичним батьком". Кульмінаційним моментом залежності від Леоніда Даниловича стане підписання 9 лютого 2001 року спільно з президентом та спікером парламенту Іваном Плющем звернення, в якому учасників акції „Україна без Кучми" названо „фашистами". Це, безперечно, чорна пляма у біографії „Ющенка- демократа".

Через рік Віктор Ющенко очолює власну опозиційну політичну силу – Блок „Наша Україна". У парламентських виборах у березні того ж року Блок отримує 24,7 % голосів. Зрозуміло, що найбільші шанси поборотися з кандидатом від влади має саме він – найпопулярніший на той час опозиційний політик. Чимало спостерігачів дорікають йому за відсутність харизми і волі до боротьби, однак виступ на Співочому Полі влітку 2004 року напередодні президентської кампанії переконує навіть скептиків. Ющенко готовий

до справжньої боротьби. А далі брутальна кампанія з його отруєнням, Майдан, повторний другий тур та конституційна реформа. 23 січня 2005 року Ющенко стає президентом. І це початок його кінця.

Любі та нелюбі друзі

Напевне, один з головних гріхів Ющенка з приходом до найвищої влади – ставка на кумів та друзів, які, м'яко кажучи, не вписувалися в якісну зміну української правлячої еліти. Забракло справжніх фахівців, людей з сильною політичною волею. Взамін Україні пропонують те, що й завжди – реалізацію приватних інтересів та взаємні війнушки в ешелонах влади.

Ющенко не в стані ані дисциплінувати, ані мотивувати, ані зберегти командний дух свого оточення. З різних причин Ющенка покинули більшість тих, хто підтримував його у політичній боротьбі (у тому числі й фінансово) і навіть були друзями родини, – Давид Жванія, Олександр Морозов, Микола Мартиненко, Микола Томенко, Олександр Зінченко, Олександр Третьяков, Олег Рибачук.

Чи не першою ознакою змін мало стати перейменування Адміністрації Президента на Секретаріат Президента. Яка промовиста метода на якісну зміну влади та відхід від практик Кучми та його двору! Втім, окрім назви, практично нічого не змінилося. Хіба що ротацій в оточенні побільшало. В підсумку, після чергових переставлень Секретаріат очолює Медведчук „номер два" – Віктор Балога. „Любих друзів" змінюють прагматики, більшість з яких має власні політичні цілі. Президент тим часом цікавиться політичними інтригами. Головна скіпка – Юлія Тимошенко, її потрібно негайно видалити! Секретаріат відповідає за контакти з колишніми політичним противниками. Дехто з них отримує відзнаки з рук президента. Нову владу не лякає, що зовсім недавно декого з нагороджених обіцяли засадити у тюрми. За рік до президентських виборів 2010 року Балога залишає Ющенка. Пояснення таке: він не погоджується з рішенням президента балотуватися на наступних президентських виборах.

Символом остаточного прощання з давніми друзями стає скандал між Віктором Андрійовичем та його колишнім кумом Давидом Жванією. Історія обставлена зі смаком: спочатку прокуратура досліджує нібито фальшиві документи, на підставі яких Жванія отримав українське громадянство. Жванія відбиває атаку і в свою чергу розповідає, що отруєння Ющенка восени 2005 року було не спробою замаху, а звичайним отруєнням. Взамін президент публічно „звинувачує" Жванію в участі у замаху на його життя.

Десять кроків назустріч Януковичу і Партії регіонів

Виборча програма Ющенка у 2004 році містила десять тематичних блоків, так званих „кроків назустріч людям". Майбутній президент презентував своє розуміння глибоких змін. Окрім типової соціально-економічної частини, програма змальовувала структурні зміни, без яких зміна української системи влади просто неможлива. Вчитаймося уважніше в окремі блоки. Крок №4: Примусити уряд працювати на людей; рішуче боротися з корупцією. Як підсумок: у 2008 році Україна посіла 134 місце у світі за рівнем корупції. Крок №5: Посилити верховенство права, забезпечуючи виконання принципу „закон один для всіх". Цей пункт навіть не варто коментувати. Українська судова система не має нічого спільного з демократичними засадами справедливості. Швидше навпаки: її основа – своєрідно трансформована радянська система презирства до права.

Гучна хода Ющенка до президентства почалася з гасел Майдану „Бандитам – тюрми!", обіцянок знайти фальсифікаторів виборів та винуватців смерті Гонгадзе і, зрештою, отруєння самого Ющенка. І хоча далеко не кожен сподівався, що будуть виконані всі обіцянки, сьогодні ж зрозуміло, що не виконано й малої частини.

До Віктора Януковича та Партії регіонів Ющенко відчував якусь дивовижну слабкість – щось на зразок учителя, який попри жахливо нестерпний характер свого учня вірить у краще. Пригадайте перші місяці 2005 року – височезний рівень довіри до президента, відсутність реальної опозиції, противники Ющенка відверто сховалися. Здавалося, кращої ситуації не придумаєш, щоб здійснити перебудову. Однак Ющенко обмежився уроком виховання у Донецьку, замість проголошення дострокових парламентських виборів почав наводити порядок у помаранчевому таборі. Можливо,

Консервативний романтик Ющенко

Мені по-людськи жаль Віктора Ющенка, він не заробив на такий безславний кінець. Ющенко був би прекрасним президентом, якби обмежився представницькими функціями. Але він хотів сконсолідувати націю. І як людина консервативного романтизму чи романтичного консерватизму у політиці і в житті він обрав не той шлях. Ющенко хотів створити сильний антикомуністичний настрій в країні. Зробив акцент на Голодомор. Я підтримую все, що він зробив по Голодомору, але як політичний хід – це програшно. Голодомор був у 30-х роках, тих людей, які його пережили, вже немає. Ющенко інспірувався Голокостом. Але, як не крути, це не є національне лихо, це лихо соціальне. Хоча це було трагедією українського народу. Виморювали їх голодом не тому, що вони були українці, а тому, що були небезпечним соціальним класом. Крім того, не можна було давати героя України Роману Шухевичу, знаючи, що це не об'єднає, а роз'єднає людей. Не можна було ставити у центр церковну політику. Ну, що би було, якби німці на базі протестантизму будували Німеччину? Йому особисто це боліло, я це можу зрозуміти. Але це був крах варіанту націонал-демократичної політики, що є найбільш небезпечним. Бо на це місце може прийти повний нігілізм національної проблеми, або радикальний варіант націоналізму.

Мирослав Попович, Київ

у цьому винна хвороба президента. Десь в половині каденції Ющенка на одному з політичних форумів його особистий лікар зізнався, що президент переніс близько 20 операцій. З усіх експертів та журналістів лише Віталій Портніков осмислено зреагував і запитав, як довго Ющенко перебував у стані наркозу і хто в той час виконував його обов'язки. Адже у цій справі не було жодної офіційної інформації, що зазвичай практикують у демократичних країнах. В результаті непослідовності та суперечок серед помаранчевих, відсутності кардинальних змін, підтримка „Нашої України" на виборах 2006 року впала до неповних 14%. Незважаючи на коаліційні переговори між БЮТ–НУ та соціалістами, президент починає задумуватись над можливістю коаліції з Партією регіонів, однак підсумку союз створюють Партія регіонів, комуністи та соціалісти. „Наша Україна" залишається поза справами, проте Ющенко не втрачає надії на нормальні, партнерські відносини і підписує Універсал Національної Єдності з „Антикризовою коаліцією". Перемир'я було коротким, попри доволі слабкі повноваження президент наважується на те, чого не зробив навіть у 2005 році – розпускає парламент.

Дострокові вибори, як підкреслюють чимало аналітиків, стали можливими завдяки підтримці Рината Ахметова. Ющенко проявляє дивну слабкість до великого капіталу. Швидко виявляється, що гасло Майдану „відокремлення бізнесу від політики" забуте. Новообраний парламент може похвалитися найбільшим „насиченням" великого капіталу (незалежно від кольору фракцій). Україна за часів Ющенка – це велике акціонерне товариство, а її президент задовольняється посадою шефа наглядової ради. Аналітики помічають й інших представників донецького клану, які кружляють на орбіті Банкової – Бориса Колесникова та Андрія Клюєва. У цьому товаристві виринає й демонічна постать українського газового ринку – Дмитро Фірташ, співвласник RosUkrEnergo. Фірташ у свою чергу покликається на благословення самого Ющенка, а доволі дивна поведінка оточення президента під час війни Тимошенко з RosUkrEnergo досі залишається таємницею.

У 2007 році з великими труднощами створюється коаліція між „Нашою Україною–Народною Самообороною" та БЮТ за участю Блоку Литвина. Президент тим часом веде двозначну гру з Партією регіонів, а кульмінацією є тотальна критика Тимошенко в останній президентській гонці і майже тиша відносно Януковича. Можливо, все це – похідна 2002 року, коли Ющенко пробував створити коаліцію між „Нашою Україною" та Партією регіонів? Тоді на заваді цього союзу став Кучма.

Проти Юлії

Історія відносин Ющенка та Юлії Тимошенко сповнена бурхливими моментами. Свого часу Тимошенко стала віце-прем'єром з питань паливно-енергетичного комплексу в уряді Ющенка. Відправлена у відставку Кучмою у січні 2001 року, вона не дочекалася публічної підтримки з боку Ющенка. У липні 2004 року Тимошенко підписує з Ющенком (як з кандидатом у президенти) порозуміння про спільну виборчу коаліцію. У лютому 2005 року Тимошенко стає прем'єром. З цього часу непослідовність президента проявляється у повну силу: 24 серпня 2005 року у промові з нагоди Дня незалежності він нагороджує уряд Тимошенко „найвищою оцінкою", а вже 8 вересня відправляє його у відставку. В інтерв'ю „Associated Press" Ющенко звинувачує її у зраді ідеалів Майдану. Відтоді взаємні звинувачення стають нормою, циклічно з'являючись у риториці президента та прем'єрки. Після виборів 2007 року Ющенко робить те, що сьогодні називає своєю найбільшою помилкою: вдруге висуває кандидатуру Тимошенко на прем'єрський пост. У передвиборчій кампанії 2009 року Ющенко відкрито називає Тимошенко „таким самим злом, як і Янукович". Утім, сентенція не нова: у січні 2007 року Тимошенко говорила: „Ющенко і Янукович... Та вони просто однакові, однакові до мозків кісток!".

Поступово стратегія кампанії Ющенка оформлюється у напрямку нищівної критики Тимошенко, на дискредитацію її уряду. Сьогодні він каже, що перш ніж помірятися силами з Януковичем у другому турі, йому необхідно було „видалити" Тимошенко. (Феноменальний оптимізм – вірити у власну перемогу при 5 % рейтингу). В підсумку президентом став Янукович. Декому може спасти на думку, що роль Ющенка нагадувала роль Петра Симоненка, про якого на виборах у 1999 році казали, що штаб комуністів – це філіал штабу Кучми.

Ющенко – демократ, європеєць та месія

У 2005 році відносно швидко виявляється, що Віктор Ющенко не є президентом „усіх українців". Здається, йому не стільки не вдалося, скільки він навіть і не пробував! Його ставлення до колишніх політичних опонентів – це суцільне виховання та моралізаторство, непохитна віра у свою безпомилковість.

Перше півріччя 2005 року de facto стало вирішальним для усієї президентури Віктора Ющенка. Я впевнений, що він програв власне вже тоді. Маючи майже 60% підтримку населення та однозначно високу довіру Заходу, Ющенко виявився неспроможним провести зміни.

Відчуття місії, про яке так багато говорили останнім часом (можна погоджуватися з цим, можна цілковито ігнорувати, але щось у цьому є), привело Віктора Андрійовича до цілковитого відриву від дійсності. Ряд месіанських кроків, як-то створення нової національної свідомості, переконали його у необхідності зіграти роль пастора бідних заблукалих українців. Безумовно, внесок президента в актуалізацію теми Голодомору, історії козацтва, реставрацію Арсеналу та Батурина надзвичайно важливий. Однак модернізацію суспільства важко поєднати з моралізаторством та суспільно-культурними зразками XIX століття. Зміст, вкладений ним у поняття „народ", „держава", відштовхнули від нього навіть тих, хто у 2004 році тижнями стояли на Майдані. Надмірна прив'язка до анахронізмів у постаті трипільських артефактів, провінційність відштовхнула від нього молодь. Я переконаний, що більшість з них шанують історію та традиційну культуру, проте їм зрозуміло, що у XXI столітті для кроку в Європу цього замало.

Наступна, як на мене, особливість поглядів Ющенка, – переконання у важливості інтеграції з європейським простором. Парадокс, здається, у тому, що на певному етапі Ющенко просто забув, що шлях до євроінтеграції викладений ґрунтовними внутрішніми реформами і часте натискання на Брюссель не вирішить проблему. Гірше, що ефект пропаганди вступу до НАТО став цілком протилежним. Не секрет, що підтримка ідеї вступу до Альянсу

за його правління знизилася нижче рівня часів Кучми. Звісно, до дискредитації України суттєво доклалася Росія, але скинути все на потужного сусіда – це, як мінімум, несерйозно. Прикро, але конфлікт у помаранчевому таборі з часом дав ефект „втоми від України" на Заході. Ледь не єдиним справжнім плюсом можна вважати членство у ВТО, тим більше, що сьогодні це бар'єр вступу до Єдиного економічного простору з Росією.

Віктор Ющенко доволі часто підкреслює досягнення Помаранчевої революції, зокрема, й свободу слова. Виявилося, на жаль, що це свобода слова без відповідальності. Я маю на увазі не стільки відповідальність з боку журналістів, але в першу чергу відсутність реакції влади на численні факти порушень, описані у ЗМІ.

Для об'єктивної оцінки президентства Ющенка потрібний час. І це зрозуміло. Однак мимоволі згадується останній місяць його правління, Віктор Андрійович навіть не старався грати у „морального політика". Ющенко розвиває бурхливу діяльність на полі державних нагород (багато про це писала „Українська правда"). Насамкінець президент безсовісно заявив: якщо йому належить право на резиденцію у Конча-Заспі, він пристосується до закону. „Скажуть "на вокзалі" – буду на вокзалі; скажуть "по закону, є таке рішення" – я його прийму...". Це при тому, що президент не бідна людина і володіє двома приватними резиденціями та квартирою у центрі Києва. Куди поділася людина, яка свого часу виступала за ліквідацію надмірних пільг для державних урядовців? Видно, візантійський стиль виявився ближчим Ющенку. Його президентство було важливим, але перехідним. Чи сказав він останнє слово, залежить тільки від нього.

Нам вже не дано дізнатися, які помилки зробила б Юлія Тимошенко на посаді президента (чим так лякав усіх Ющенко). Однак ми стали свідками того, як вирішує важливі для Ющенка питання його наступник – відібрав титул героя у Степана Бандери, призначив на посаду міністра освіти українофоба Табачника. Прийшла черга віддавати Крим росіянам на чергові 25 років. І частина відповідальності за ці кроки лежить особисто на Вікторі Ющенку.

Петро Андрусечко, Познань

Придумаймо свою історію!

› У Віктора Ющенка з історичною політикою не вийшло, за одним винятком, а це – Голодомор. Це була єдина подія, причому велика, яка йому дійсно вдалася. Він створив певний консенсус щодо пам'яті про Голодомор. Але щодо інших позицій... Кожен, хто хоче проводити політику українізації, причому українізації не в політичному сенсі, а скоріше, етнізувати її, робити схему Грушевського, яка тягнеться до Київської Русі, козацтва, Шевченка, Петлюри, УПА та дисидентства, – кожен приречений на поразку. Ця схема роз'єднує. Вона переконує тих, хто вже переконаний, а головна ідея політики повинна бути спрямована на тих, хто не має переконання. А в Україні існує дуже сильний стереотип. Його важко змінювати. Насправді політика щодо УПА була катастрофою. Тут не було жодних великих зрушень.

Очевидно, Україна дуже регіональна. Це, в принципі, не є погано. Але що мусить статися? Умовно кажучи, якщо хтось має регіональних лідерів, наприклад Леніна, то він повинен розуміти і приймати їхні злочини і готовий прийняти моральну відповідальність. Так само, якщо хтось приймає УПА, він повинен взяти відповідальність за злочини, які здійснила УПА. Не може бути гордості без сорому. Сором дає відповідальність. Гордість без сорому дає тільки чванство. Має бути, як в Англії, Франції чи в Німеччині. Там мають героїв Маркса і Бісмарка, Карла XII і Кромвеля... Всі розуміють, що вони були і добрими, і поганими.

Історична політика є помилкою в тому сенсі, як це робили Качинський чи Ющенко. Тому що намагання добитися історичної правди насправді лише ділить суспільство. Суспільство вимагає консенсусу навколо інших речей. А Україна має історію дуже різну, яка ділить і яка об'єднує. В Україні є дуже широкий консенсус щодо Київської Русі, а саме, що Київська Русь була української державою. Ніхто не сперечається про козацтво. Сперечаються про Мазепу, але не про козацтво як феномен. І що дуже важливо, за останні роки в Україні появилися нові острівці, яких раніше не було. Махно раптом став українським лідером. Особливо серед молоді. В Україні все більше і більше посилюється позитивне ставлення до 1991 року. Стається якесь повертання.

Політика Ющенка приводила до того, що він власне натискав на ті острівці, які роз'єднують. У своєму власному розумінні він поступав чесно, оскільки він у це вірив. Але така політика не є ефективною. Всі головні кандидати на пост президента – і Янукович, і Тимошенко, і Яценюк, – усі дистанціювалися від історії. Вони намагалися цього не використовувати, розуміючи урок Ющенка.

Звичайно, ми повинні розуміти, що в Україні так чи інакше буде йти українізація, буде йти на схід. І нині ми вже знаємо багато націоналістичних організацій, які існують на Сході, але це є радше альтернативи і маргінальне середовище, аніж сприйняття якоїсь загальнішої версії.

Я весь час покликаюсь на іспанський досвід, який для мене є дуже важливим. Вважаю, що політика амнезії не є поганою, якщо вона робиться чесно, за певними правилами гри. Після політики амнезії в позитивному сенсі іспанці не посилаються на Колумба чи Франко як на свої найбільші політичні звитяги, а звертаються до останніх двадцяти років. До того, що вони могли спокійно попрощатися з режимом Франко і стати великою європейською країною. Якби українці зараз могли... Але доки ми маємо кризу і фрустрацію, історія для нас відіграватиме велику роль. Чим успішнішими ми будемо, тим менш важливою для нас буде історія.

Дуже гарно сказав Оскар Уайльд: єдиний обов'язок, яке має кожне покоління –придумати свою історію. Треба виробляти критичне ставлення до своєї історії, особливо стосовно тих моментів, які пов'язані з насильством чи жертвами. Це найчесніший компроміс, який є дуже важливим.

Ярослав Грицак, Львів

Павло Ковач:
„Я вільний від усіляких стилів, бо маю інші пріоритети“

Мистецьке життя Ужгорода, хоч центральноєвропейське географічно, рідко покидає маргінеси. Воно часто буває анахронічним, містечковим, кіч-артовим. Однак за всіма правилами культурного онтогенезу, цей ґрунт часто править за гумус для самобутніх мистецьких явищ. Одним із таких є, без сумніву, феномен Павла Бедзіра з його самодостатнім мистецько-філософським світом. Доказом його автентичності може бути бодай же факт тотальної присутності його послідовника Павла Ковача. Під тотальною присутністю – до слова, улюбленим терміном митця – я розумію мистецькі акції та часті зібрання митців різних модусів для плідного арт-полілогу. Ужгородський худфонд, майстерня Павла Ковача та галерея „Коридор“ стали місцем зустрічі художників, поетів, музикантів, і не тільки ужгородських. Зрештою, це інтерв'ю я взяв там же, не покидаючи мистецької території Бедзіра–Ковача. Поле діяльності мого співрозмовника надзвичайно широке: живопис, педагогіка, реставрація. І, що трапляється рідко в контемпорарі-арт, за ним стоїть потужний спільний філософський знаменник.

Нещодавно ви святкували 50-річчя. Це час, за який образотворче мистецтво зробило помітну стильову еволюцію і збагатилося багатьма напрямками... Як би ви охарактеризували свою творчу еволюцію? Які початки вашої творчої свідомості?

Справа в тім, що я до свого ювілею ніякого стосунку не маю. Насправді це соціальні стандарти, ці всілякі відзначення роковин та річниць. Я живу поза межами не тільки часу, але і простору. Найстарші спогади з мого дитинства мають приблизно 45–48 років... Тоді я звернув увагу, що я є, і є ще щось поза мною. Це було для мене знаковим, добре пам'ятаю момент, коли це сталося. Тоді йшов дуже великий дощ. Я дивився на нього крізь вікно, спостерігаючи за своїми ворогами. Це був гусак, який мене постійно діставав, і я перебігав від куща до куща, щоб заховатися від нього. Півень, який чомусь теж мене дуже не любив. І ще один ворог у нашому пташиному дворі – це індик. І коли пішов дощ, я сховався у себе в кімнаті і бачив, що ці мої вороги різні: півень сховався у дроварні зі своїми курми, індик десь нижче, бо був великий і неповороткий, а оцей гусак просто витягнув довгу шию і сприймав дощ, що рясно падав зверху. Сприймав таким, яким він є. Я зрозумів, що гусак найголовніший. В той момент сталося зі мною щось таке, що живе в мені дотепер. Я бачив цей рясний дощ і ці дивні бульбашки на калюжах. Вони вибухали і розліталися фонтаном. Мабуть через мій низький зріст, і тому, що вікно було розташоване так низько, мені здавалося, що я дуже близько спостерігаю. І це явище дитячого страху на тлі природних явищ відкрило мені здатність усвідомлення всього, що відбувається зі мною.

Ну, а в плані формування художніх стилів?

Я захотів бути художником ще, мабуть, тоді, коли почав навчання в ужгородському училищі прикладного мистецтва. Але тоді не було відділів, що випускали б художників, а були просто професії: художник з обробки дерева, металу, кераміки... Я пішов на метал, бо там був найменший конкурс, щоб тільки поступити. Я попав у гарний час. Це був розквіт Закарпатської школи. Я пам'ятаю Манайла, Коцку і всіх тих корифеїв, пам'ятаю їхні виставки, які не порівнюються з сучасними. Це були величезні роботи, які ми ще не

могли гідно оцінити. Вже тільки на третьому-четвертому курсі у нас з'явилося таке поняття, як авангард.

А як вам подавали авангард? Це ж був час, коли мистецтво мало чіткі рамки...
В той час, мені здається, все було набагато простіше. Ми жили у такій розгорнутій свободі, яка називалася Закарпатська школа. Це коли ти заходиш на виставку, і кругом – фарби, настільки абстрактні, що питання абстракціонізму було зайвим. Якщо подивитися на Коцку, або того ж Манайла... І в той же час, ми гортали польські журнали „Projekt", німецький „Bildeskunst", але там піднімалися проблеми всіляких трудящих; там була вся ця політика, яка нам не подобалась. А наші закарпатці – це полонина, це якийсь куточок міста, тому в нас не було таких проблем, які були у Києві, Харкові, Одесі. Ну і на третьому курсі ми зустріли Павла Бедзіра, який взяв і все перевернув. Точніше, поставив все на своє місце. Він скоротив дистанцію між собою як викладачем і нами як студентами. Любив з нами посидіти, давав багато своїх книжок, а потім ми їх обговорювали. Як на Ужгород, він був геніальним викладачем. Пам'ятаю, показував свої роботи, якраз абстрактні. Нас дивувало, що такі роботи можна було бачити в журналах, де говорилося про європейський чи американський авангард. І ми дивувалися, як це нам людина показує речі, які ми ще не готові сприйняти, і більше того, показує, як їх робити. Бедзір говорив ще про тонкі деталі, наприклад, в якому стані треба творити подібні речі. Це й була моя ініціація в художній світ.

От ваш викладач – легендарний Павло Бедзір. Кажете, він скоротив між вами оцю педагогічну дистанцію...
Ми були як колеги. Він радо ділився своїм досвідом. Для нього було важливим, як він казав, „тад вам асі" – на санскриті „хто ти є". І він давав усім можливість навчитися того, чого вони хотіли. Найцікавіше те, що він хотів не додати, а відняти. Казав, що найвище навчання – це відняти тільки ті незнання, які тобі заважають.

Павло Бедзір мав не тільки самобутній художній стиль, але й цілісне філософське світовідчуття. Чи можете коротко охарактеризувати його світогляд? І що з того світогляду ви перейняли як його учень?
Що було для мене у ньому цінне – це абсолютна свобода і величезна відповідальність перед собою. Він завжди говорив одну таку формулу: для того, щоб співіснувати з цим світом, треба виконувати три речі: вірити у себе, в свого товариша, в майбутнє. Це допоможе пізнати себе і через себе – світ.

В чому полягає бедзірівська концепція авангарду?
Якщо говорити про модерн XX ст., то з тим, що пишуть наші і закордонні мистецтвознавці, Павло не зовсім погоджувався. Він глибше проникав у суть самого авангарду. До XIX століття все європейське мистецтво базувалось на філософії античності: є об'єкт і є різні точки зору на цей об'єкт. Об'єктивна реальність – це єдина форма, з якою можна працювати. З точки зору Бедзіра, все почалося з періоду розширення свідомості. Він вивчав культуру і мистецтво Сходу, і зрозумів, що там мають іншу точку зору на ці речі. І якщо візьмемо всіх найцікавіших представників авангарду, то їхній розквіт неодмінно пов'язаний з освоєнням інших культур. Наприклад, Ван-Ґоґ почав цінувати японське мистецтво ще наприкінці XIX ст. І далі, якщо взяти художників, що почали займатися абстракцією, то їхні біографії обов'язково містять слова штибу дзен-буддизм, даосизм і так далі. Тому Павло говорив, що читаючи східну філософію, ти заново відкриваєш авангард.

Тобто русло авангарду у його розумінні було направлено на Схід...
Абсолютно, як розширення філософії. І потім академік Завадська, що викладає у Москві східні культури, наприклад, робила ці порівняння. Бедзір казав, що східне мистецтво цінне тим, що скинуло з себе всі нашарування і зробило пріоритет чистоти духу. Цитував Лао Цзи: „Я бачу не очима, а розумом", „Я чую, не вухами, а розумом" і „Той виховав свій розум, хто зробив його пустим". Це й була основа для будь-якого авангарду. Особа художника визначалася здатністю прийти до нуля власного „я". Тільки опустившись до нуля, можеш себе розвивати, не прикриваючись тим, що ти закінчив академію або що ти послідовник такої-то школи. Ти той, хто ти є. Тад вам асі...

Що входить у поняття homo cosmicus?
Павло говорив, що homo cosmicus – це людина, що абсолютно орієнтується на духовне. Вона залишає homo sapiens царем всіх тварин, і робить якісний стрибок, коли починає мислити на рівні пренатальної і постпренатальної свідомості, тобто вона мінімалізує свідомість, що відображає людську екзистенцію. Homo cosmicus мислить над тим, ким вона була ще до того, як її не було. Це азійські дао і саторі.

Чи зустрічали ви таке явище, як ужгородський мистецький андеграунд? Якщо так, то в чому полягав його бунт і як він здійснювався?
В Ужгороді у мої часи представниками андеграунду були знову ж Павло Бедзір, Ичі Семан і, деякою мірою, Ліза Кремницька. Бо саме вони не мали можливості себе публічно виставляти. Вони були в серйозній опозиції до соцарту. І підтвердженням цьому є публікація в „Правді". Там сказано, що з авангардистами

в Радянському Союзі вже покінчено, але в Ужгороді ще є певні залишки. От тобі й андеграунд.

А як виглядав цей андеграунд? Це були якісь спілкування, зустрічі?
Осередків було небагато. Одним із них була квартира Павла Бедзіра. Його 73-й номер був культовий. Бедзіра можна було випадково зустріти десь у тому районі. І якщо зав'язувалась цікава тема, то він запрошував додому і з ним можна було дискутувати до ранку. Дуже багато приїжджало із Києва, Львова. Поети, літератори, художники – всі збиралися у Павла або в Ичі Семана, що дружив, наприклад, з Параджановим.

А чи має цей андеграунд якісь продовження на сучасному етапі?
Думаю, що має. Радше у проявах оцього пострадянського стану. Бо в художників досі бракує відчуття державотворців, здатності представляти свою державу. От я належу до Закарпатської національної спілки художників. Це дуже серйозна назва. Але я питаю себе, чи я представляю Україну на тлі інших держав... І можу сам засумніватися.

Чи виникали якісь конфлікти з КҐБ? Були якісь переслідування, допити?
У 86-ому, 87-ому Павла востаннє забрали, я не міг його знайти десь тиждень, а потім і до мене також зайшли. Вони питали про кришнаїтську літературу, зокрема „Бхаґаватґіту", яку друкували десь у Прибалтиці. Павло, зрозуміло, поширював її серед свого кола. Але потім почали задавати й інші питання. Наприклад, чи не знаю я графіка на букву Б. Ну я їм перерахував всіх членів спілки, прізвище яких починалося на Б. Потім мене викликали для свідчень. Вони мені дали листок і наказали написати все, що я знаю про Павла Бедзіра. І я написав все чітко, що Павло мене навчив у техніці малювання, що він „навчив мене основ композиції", „розуміння живопису" і т.д. Начальник подивився на все це, матюкнувся і пригрозив наступним викликом. Насправді це вже була гра. Це ж уже 88-ий рік. Павло страшно постраждав від цього, бо всі, хто був у нього у квартирі, наговорили дуже багато на нього. І йому могло світити серйозне покарання.

Тепер перенесімось у сучасність. Ви входите у мистецьке формування „Поп-транс". Розкажіть, будь-ласка, про його постулати і творче спрямування? Це продовження традиції поп-арту, чи радше його переосмислення?
Сама ідея „поп-трансу" існувала до нашого угруповання. Спочатку існувала група „Ліве око". Потім вона розпалася через смерть її засновника. Ми зустрілися і вирішили зробити спільну виставку. Вона відбулася у 98-ому році. І до цього часу ми маємо спільні акції. В Ужгороді не так уже й багато художників, які могли б вільно виражатися. „Поп-транс" має ще пороху на багато цікавих акцій і виставок.

Поп-арт виник у Британії як бунт проти модернізму. Чи бунтується проти чогось „Поп-транс"?
Це досить складно – заглибитися у ці поняття. Для мене цікаво що сказати, а не як і кому. Я краще обмежився би поняттями постмодернізм чи постпостмодернізм. Сфера, яку ще треба освоювати.

А чим, на вашу думку, постпостмодернізм відрізняється від попередньої епохи?
Тотальною свободою, що ставить тебе перед великою відповідальністю. Наприклад, перед суспільством. Можна його любити, а можна ненавидіти і провокувати його.

Довгий час ви працювали з дітьми. Чи маєте свою педагогічну концепцію?
Спочатку в мене не було ніякої концепції. Були просто шкільні програми, які я намагався робити циклічно з порами року. Тобто нав'язувати теми. Потім вони оброблялися. Я вже виходив на якісь культурні речі, наприклад, великодні свята, бо діти завжди настроєні не на абстрактну річ, а на конкретну. Потім я пішов ще глибше, на індивідуальні якісь переживання. Говорив з ними, вислуховував їхні проблеми і працював з кожним окремо. Я намагався стати їхнім другом. І це дало свої ефекти. Вони не хотіли йти з уроку. В 90-х роках на дітей було страшне психологічне навантаження через цей анахронічний капіталізм. Діти часто виховувались дідиками й бабками, були кинуті напризволяще. Тобто я намагався бути художником-психологом.

Тепер ви працюєте реставратором. До вашого доробку на цьому полі належать роботи в ужгородському Хрестовоздвиженському греко-католицькому соборі та в церкві села Білки. У вашій практиці тільки реставрація, чи й творення чогось свого?
Я вірю, що в кожної людини є якась заданість: по-східному – це карма, по-нашому – доля. Ти можеш іти за нею, а можеш з нею боротися. Я намагаюсь робити те, що саме лягає на мій шлях. Треба було мені піти в садочок працювати, я і пішов. Пропрацював там 13 років. Потім мені випало бути реставратором. І не скажу, що я був цим захоплений, але вирішив спробувати. І я зрозумів, що існують цінності, які мені невідомі. 200 років тому майстер щось створив, маючи за плечима здобуті в Італії знання з цього пласту культури. Це мене настільки захопило, що я пробув там 5 років, поки не навчився путньо відновлювати ці речі.

Чи можна поєднати повністю консервативне за своєю суттю сакральне мистецтво і власний стиль? Не важко робити переходи між цими модусами?
Сьогодні говорити про стиль вже нецікаво. В добу постмодерну стилі – це комплекси: або суспільні, або індивідуальні. Я вільний від всяких стилів, бо маю інші пріоритети. Моя цінність – внутрішня свобода, що може виражатися через будь-який стиль. І тому я вважаю, що художник не повинен себе показувати в одному стилі і бути впізнаваним. У цьому є якась попса. Я не намагаюся комусь подобатися. Для мене важливо, щоби людина, яка бачить мої роботи, розуміла, що я виходив зі своєї власної пустки, власного нуля, з якого я росту. І тому я беру ті стильові думки, які мені ближчі на той чи інший момент.

Яка ваша візія сучасної Закарпатської художньої школи? Куди вона рухається? Чи тримає марку? Які імена можете виділити серед нового покоління?
Я не найбільший експерт у цих питаннях. Я спеціально не хочу щось тут говорити. Мене найбільше цікавить проблема традиції. Питання, хто є для тебе носієм цінностей зі старшого покоління. Для мене – це Павло Бедзір. Його традицію я і намагаюся продовжувати. Особливо тісний зв'язок, який між нами був – не як між учнем і вчителем, а як між колегами. Це я хотів би далі передавати. І якщо у мене з'явиться така людина, якій будуть потрібні мої знання, то я з радістю ними поділюсь.

Змога безперешкодно говорити одне до одного

У великому продуктово-побутовому маркеті неподалік мого дому працюють німі. Мабуть, то дія котроїсь із програм підтримки чи соціальної адаптації – німі завжди обслуговують три каси, три крайні каси ліворуч з цілого довгого-довгого рядку кас. З візком чи кошиком, з їжею, водою, фруктами та овочами, солодощами, каструлями або нитками я завжди йду до однієї з тих кас. Коло них панує мир і зразкова позитивна взаємодія на побутовому рівні. Стомлені касири там не сваряться з покупцями, а зморені робочим днем, дрібними буденними рішеннями та чергами покупці не прискіпуються й не хамлять касирам. Годі вже й казати про те, що там ніколи не намагаються впарити мені зайвий пакет, чергову картку постійного покупця чи виснажливу участь у всіх на світі акціях. Касири працюють зосереджено, швидко і тихо, а покупці з досконалою чіткістю формулюють свої прохання і голосно та бадьоро, добре артикулюючи, кажуть „дякую". Я теж кажу „дякую" бадьоро і голосно, навіть знаючи, що німі цілком можуть виявитися також і глухими. Але я все одно кажу. Ще я дотепер завжди хочу залишити трохи грошей на конторці при касі, щось ніби як чайові – подяку за гарне обслуговування і вияв моєї підтримки. Однак цього не треба, переконую я себе, цього не можна. Ми ж не лишаємо на чай іншим, звичайним касирам, думаю я. І ці касири теж звичайні, нічим не особливі, такі, як ми.

Однак насправді я знаю: ні, вони не такі. Позбавлені можливості висловити негайно все, що спадає на думку, вони мають щасливу здатність бути інакшими, ліпшими за нас, і йдеться мені тут не про відмінності в якості обслуговування, принаймні не лише про них.

І я, і, гадаю, кожен із нас не зробили б багато такого, про що шкодуємо, якби всі негайні, наявні всередині слова там би і залишалися – бодай на якийсь час. Скільком людям не стало би боляче чи прикро, або просто незручно, скільки рішень мали би той вирішальний шанс бути обдуманими ліпше, якби всі ситуативні, афектні репліки та висновки не мали шансу бути негайно доведені до відома всіх навколо. Скільки прагнень, сформульованих коректніше, не принесли б розчарувань і були б завжди потрактовані вірно, якби в пошуках змоги їх висловити ми змушені були б перебути із ними наодинці хоч якийсь час. Зрештою, скільки книг можна було б написати, якби всі ці слова не випадали, поодинокі і нездалі, назовні миттєво, а мали нагоду вилежатися і настоятися, як просякнуті спільним соком інгредієнти в доброму, зготованому не нашвидкоруч, а з натхненням і увагою, салаті. І хай ця неприваблива кулінарно-овочева метафора не здасться тут зайвою доскіпливому читачеві – зрештою, саме вона найближча до того, чим я хочу завершити.

Адже іноді мені здається – Хтось просто видав нам забагато інгредієнтів, з якими мусимо давати собі раду на щодень. Ми не маємо права бути невдячними або, скажімо, оскаржити загалом цей задум. Єдине, що нам залишається – якнайшвидше навчитися добре порядкувати усім, що маємо, ліпше використовувати те, що так щасливо дістали в пакеті опцій „за замовчуванням". Порядкувати аж так добре, щоби гранично важливі можливості не здавалися часом зайвими. Наприклад, такі важливі, як змога негайно та безперешкодно говорити одне до одного.

Катерина Бабкіна, Київ

Поема про внутрішню еміграцію

2009 року львівському графікові Олександру Аксініну виповнилося б шістдесят, якби авіакатастрофа не обірвала його життя набагато раніше – у тридцять шість. Товариші пригадують, що художник передбачав щось подібне – боявся літаків, а якось подарував Ігору Дюричу роботу, підписану „Д. от П.У.А." – „Дюричу от преждевременно умершего автора". Однак забуття страшніше за фізичну смерть. Саме на це нарікають друзі Аксініна, які вже декілька десятиліть самотужки упорядковують і популяризують його спадщину, попри байдужість відповідальних чиновників від культури.

Аксінін був „начебто російською людиною, народженою в начебто європейському місті Львові" (з автобіографії). Закінчив Поліграфічний інститут, недовго пропрацював в якійсь установі, покинув і став одним із найяскравіших представників львівського нонконформізму. В умовах застою 70-х єдиним виходом для мислячого інтелігента, не готового на компроміс, була внутрішня еміграція, шлях у глибини себе та інтелектуальні пошуки, незалежні від зовнішніх обставин. У цьому контексті вибір на користь графіки не випадковий – сучасники пригадують, що у Радянському Союзі цей жанр (завдяки своїй камерності) менш контролювався.

Творчий спадок Аксініна – більш ніж 300 офортів (ілюстрації до „Аліси в країні чудес" Л. Керрола, „Пригод Гулівера" Дж. Свіфта, давньокитайської „Книги Змін", серії „Босхіана", „Знаки Зодіаку", „Звуки", „Місяці", „Слова", „Пошта Олександра Аксініна"), понад 100 акварельних робіт, кілька живописних полотен. За життя авторські виставки з великим успіхом відбувались у Таллінні, Лодзі, Варшаві, після смерті – у Москві та Ростові-на-Дону. Уже в новому тисячолітті пам'ять художника у Львові вшанували галерея „Дзиґа" (2001) та „Примус" (2009).

На перший погляд (я пригадую і дзиґівську, і примусівську виставки), офорти Аксініна видаються витонченими, скрупульозними до віртуозності, композиціями зі специфічним керролівсько-свіфтіанським духом, складною симетрією і гібридними формами-героями (стилізовані жіночі тіла, якісь дивні маленькі істоти). Впадають в око також просторова глибина і загадкові повторювані символи – колесо, парасолька, лезо бритви, риба, частини тіла. На позір графіка може здатися декоративною, і в цьому найбільша небезпека сприйняття Аксініна. Слід пам'ятати, що радянська „внутрішня еміграція" не була самітним паломництвом у пустелю – тут дистанціювались від буденності й інші інтелектуали, котрі активно читали заборонену літературу, творили та обговорювали. Не знаючи тематики тих дискусій, зрозуміти аксінінські офорти важко – художник захоплювався не лише творами Босха, Брейгеля,

Ешера і Дюрера (що можна відчитати з візуального строю робіт), але й релігійною та китайською філософією, Борхесом і Кафкою, романами братів Стругацьких й іншим з „джентльменського набору" радянського нонконформіста. У щоденнику Аксініна зберігся навіть своєрідний конспект 5 розділу „Слів і речей" Мішеля Фуко.

Юрій Гіттік, колега, котрий уклав перший повний каталог друкованої графіки художника, а також створив його персональний сайт http://www.aksinin.com, відзначає глибоку семантичність робіт, їх наповненість численними алюзіями до філософських текстів, культурних подій, літературних сюжетів, відчитати які – складне завдання навіть для ерудитів, особливо якщо не володіти тогочасним „шифром". Таким ключем можуть слугувати тексти сучасників (яких, на жаль, досить мало). Наприклад, Віктор Кривулін у розвідці 1982 року „прочитує" один офорт, на якому зображено людину з косою. Перед героєм трапецієподібний клин скошеної дільниці, далі – поле, з якого виступають дев'ять стилізованих жіночих фігур, ще дві „скошені" – біля ніг косаря.

На передньому плані – 11 глечиків, небо поділене на 11 сегментів. Мистецтвознавець прочитує цей сюжет у руслі популярної колись теорії астронома Олександра Чижевського, згідно з якою цикли сонячної активності (кратні 11,5 рокам) відповідають ритмові історичних катаклізмів та змін: 1929 – колективізація, 1941 – війна, 1953 – смерть Сталіна і т.д. Косар постає у цьому контексті персоніфікацією часу, а коса, косовиця – натякає на трагічність історичних процесів.

Поєднуючи тонке штрихування (деякі деталі видно лише під лупою) з не менш тонкими смисловими алюзіями і натяками, Аксінін створював своєрідний світ (і це не просто художній зворот!) своїх робіт, основою якого були міркування про плинність, відчуття минущості життя і непідвладне часові розуміння вічності. Невипадково остання аксінінська серія – це ілюстрації до давньокитайської „Книги Змін", або ж „І цзин", збірки коротких метафоричних текстів, які століттями тлумачились як етичні повчання стосовно місця людини у світі та використовувались для передбачення майбутнього. Книга має не-лінійну структуру, її сторінки-гексаграми „випадають" в ході складної процедури гадання. Розшифровувати ці офорти – захоплюючий інтелектуальний квест.

У такому ж сюжетному ключі Аксінін творив усі свої роботи. Одним з його улюблених жанрів був екслібрис, книжний знак, який відображає особистість свого господаря. Таких „відбитків" відомих і невідомих людей Аксінін залишив безліч, а отже, створив метафоричний портрет свого покоління

Тамара Злобіна,
Кам'янець-Подільський–Львів

MY FLY

„А по суті майже нічого не змінюється: ті самі ілюстровані історії для убогих, ті самі розводи про справедливість-прогрес-еволюцію, та сама погода для багатих. Можливо, лише ціна води з-під крану дещо виросла. Принаймні порівняно з цінами на сою, глутамінат натрію та синтетичний канабінол.

Усе найкраще пізнається в порівнянні. Усе найкраще – порівняно пізнаване.

Непізнаним залишається лише те, до чого нічого рівняти, те, з чим нікого порівнювати, а ще ті, хто рівняються самі на себе (шикуватися на себе – окремий різновид шику), – вони ж бо не рівня нікому. Однак зараз не про них.

Технології нічого не змінили. Принаймні в теології побуту. От лише речі отримали унікальну нагоду цілковито відповідати образові й подобі своїх творців. Тобто навчилися видавати себе не тим, чим є насправді. Тим, чим насправді не є.

Бо коли черевик лише на третину черевик, а на решту – зразок просунутого шваацтва, поліуретановий колаж, консалтингова фішка, 3D-макет справжнього черевика, стилізований культурний код, елемент identity й самоствердження, різновид холодної зброї, мобільний постамент і бозна що ще, то переускладнена структура ціноутворення – єдина по-справжньому іманентна риса такого взуття. І персональне авто – давно вже не засіб подолання відстаней, а – моторизована клітка, пересувна зона осідлості, самохідний ломбард, колісна помпа, бомба, тумба, коротше кажучи – гімновоз. Що вже й казати про сміттєпроводи комунікацій – всі ці примочки і гаджети з префіксами теле-, мобі-, інтер-, флеш-...

Отак і функціонує цей дивний симбіоз бездуховного й матеріального:

речі дурять людей, люди дурять одні одних, і ні одні, ні другі не спроможні знайти собі кращого заняття. Тож макроекономічні показники й далі залежать не так від собівартості нахлорофіленого травами кисню, а від попиту на понти та від біржових котувань лайна.

Фекалії і найдешевші, суворі пацанячі понти, як і завжди, тримають найвищі рейтинги купівлі-продажу.

Провайдери справжніх речей – у постійному вльоті, в офтопі, в мінусах.

Власники непідробних сутностей – узагалі поза законом, шифруються-шо-неофіти.

Мляві намагання торгувати вічними істинами бодай на аукціонах, майже нічого не дають. Обидва технічні показники товару – позачасовість і істинність – відлякують можливих капіталовкладників, тож аукціонам ледво-ледво вдається повернути витрати на фанаберію та політкоректне облаштування торговища.

Тому, як це траплялося не раз, і траплятиметься щоразу й надалі, вічні істини пакуються в контейнери і в супроводі миротворчих контингентів відправляються в країни третього світу, позаяк першим двом ніколи: там чергова технологічна революція у виробництві іміджів і дискурсів, гламурно-ідеологічна срачка та сенсаційні знижки на лайно (оптовим покупцям – посвідчення золотаря задурно).

Ні, звісно, технології щось таки змінили. Передусім – у мистецтві. Література стала доступнішою, компактнішою. Будь-яка книга легко вміщається під обкладинкою будь-якого лейбла. Ба більше, така обкладинка цілком успішно заміняє саму книгу. Текст зайвий. Будь-який лейбл легко може бути будь-якою з книг. Кожною книгою. Будь який логотип може бути і музикою, і кіном, і живописом. Будь який бренд – твоїм лайном насущним.

Лише циркове мистецтво не вдається формалізувати: цирк і далі потребує живих потвор, сіамських близнюків, пожирачів тарганів і скорпіонів, шабле- і спермоковтачів, здатних до естремального фістингу, синхронного аналу та рестлінгової клоунади. Технологія в цирку безсила. Цирк – це summa theologiae першого й другого світів.

Ну, бо коли уроди й довбожлоби вже нафоткають своїх дітей, домашню техніку, і запхають улюбленого хом'ячка в ютюб, коли вже лайна напхаються, викачаються в ньому, обтраскаються, влаштують у ньому олімпійські бої, а потім ще й вдосталь нажбурляються ним одне в одного – їх же починає розбирати екзистенційна туга. Вони ж починають шкодувати за гуманітаркою, відправленою в незагиджені фекалом райони амазонії, сумніватися в доречності постліберальної ойкумени і заглядати в прірву унітаза. Ну, і коли звідти в них починають вдивлятися їхні власні безнадійні рєпи, що залишається уроду-довбожлобу? Нічого вже йому не залишається. Хіба влаштувати на вікенд родинний похід до цирку, аби переконатися, що немає меж потворності й уйобкуватості, а отже, поки ти ще не здатен запхати руку по лікоть в анус своєму статевому партнерові, ти ще не цілком втрачений, у тебе ще є перспективи занурення, життя не минає намарно, ти не останній у цьому кращому зі світів (у першому, чи другому – це вже як кому пощастило з батьківщиною).

А в світі третьому, радо зустрічаючи конвої з гуманітарними істинами, місцеві пацани швидко присаджують миротворчий контингент на чудеса місцевої ентеоботаніки, влаштовують коротке ТБ-шоу для гіпнотизерів із CNN, і везуть контейнери на свої дилерські ферми, де й допомагають гуманітарній допомозі стати воістину гуманітарною. Тож вічні істини, пройшовши тривіальну кислотно-лужну екстракцію (вже в кристалічній формі, дбайливо запаковані в надійні контрабандистські нички), повертаються до першого й другого світів, щасливо обминаючи митні пости, стоп-сигнали і дорожній патруль, щоб осісти срібним пилком прозріння на білосніжні бачки клубних і корпоративних унітазів. Отак і даровані небом обітниці стають учасниками макроекономічного петінгу, себто вселенського обігу. Ну, якось так".

Оте ЯКОСЬ ТАК – це моя теорія (моя тема, майн кайф, my fly).

Але кого цікавлять теорії глухонімого прибиральника?..

У мене два відра. В одному – вода, в іншому – гноївка. Сьогодні, як і завжди, я пропонуватиму господарям помешкань, де прибираю, одне і друге – на вибір. Я напевне знаю: сьогодні, як і завжди, більшість обере гноївку. Що ж – зате води залишиться, як то кажуть, – і вмитися, й напитися, а за щастя – й утопитися.

Юрко Іздрик

рецензії

Українська поезія Праги

Поети Празької школи: Срібні сурми. Антологія, упор., передм., літ.сильвети М. Ільницького, Київ, Смолоскип, 2009, 916 с.

Антологія „Поети Празької школи: Срібні сурми" є зразково виваженою підбіркою віршів та літературознавчих матеріалів, які дають читачеві доволі повне уявлення про самобутнє явище української літератури – творчість молодшого покоління поетів-емігрантів з обох берегів Дніпра, чия доля так чи інакше стосується Праги. Ця книжка є логічним продовженням видавничої політики „Смолоскипа", в чиєму активі є і бестселер (за мірками вітчизняного книжкового ринку) „Розстріляне відродження" – не менш фундаментальна, ніж „Срібні сурми", антологія, і низка книг класиків української поезії XX століття, зокрема О. Теліги

та О. Ольжича, центральних поетів „Празької школи".

„На кожному поеті лежить немов священний обов'язок лицаря Грааля, що його виконати він має перед культурою, яку він одідичив і яка довірена його дбайливій охороні. Свідомий цього, не сміє він занапащувати скарбу і, на потіху юрбі, блазнем крутитися у вакханалії словоблудства". Ці слова зі статті Юрія Клена про „вісникову квадригу" – чотирьох поетів, близьких до журналу „Вісник": Є. Маланюка, О. Телігу, О. Ольжича та Л. Мосендза – характеризують також і головний принцип творчості усієї „Празької школи": лицарське служіння культурі свого народу. Недарма в одній із критичних статей антології стверджується, що у творчості поетів празького кола домінували історіософські мотиви (що особливо помітно у творчості Ю. Дарагана, Є. Маланюка, О. Лятурянської), а мотиви власне „життя серця" мимоволі відступали на задній план.

„Вакханалія словоблудства" – влучне означення всього невластивого поетам-„пражанам". І навіть попри те, що саме визначення – „Празька школа" – і досі залишається надто вже ефемерним і неоднозначним (кого з поетів-емігрантів слід зараховувати до цього неформального утворення – однозначної відповіді на це питання і досі немає), поетика практично усіх „канонічних пражан" свідомо позбавлена надмірного експериментування, гри зі словом заради самої гри: процес творчості у них завжди підпорядкований чіткій меті, часом – ідеологічній, часом – концептуальній (створення нових образів, проте і в цьому випадку – з метою пояснення долі України, або ж – як у О. Теліги чи Н. Лівицької-Холодної – місця і ролі жінки в сучасному їм суспільстві).

Великою перевагою антології „Срібні струни" є її додаткові – до масиву поетичних текстів – матеріали: розлогі вступні статті до творчості кожного з „пражан", а також близько 300 сторінок статей про творчість окремих представників „Празької школи", писаних як літературознавцями, так і поетами – про своїх побратимів по школі.

Підсумовуючи, варто підкреслити фундаментальність і – водночас – універсальність антології „Поети Празької школи: Срібні струни": вона безперечно буде цікавою як фаховим літературознавцям, що мають інтерес до даного періоду історії української літератури, так і пересічним студентам і навіть школярам – адже тут під однією палітуркою представлена творчість багатьох поетів, вивчення творчості яких пропагує наша держава в загальноосвітньому курсі.

Богдан-Олег Горобчук, Київ

Без міфологізацій

Неборак Віктор. Вірші з вулиці Виговського, Львів, Срібне слово, 2009, 116 с.

Беручи до рук книгу, назва якої містить натяк на Львів, – байдуже, чи книга прозова, чи поетична, – очікуєш занурення у міфологічний світ древнього міста, міста

левів і кам'яниць, міста кави і європейської культури, словом, Міста. Майже всі художні тексти про Львів, писані в останнє десятиліття, його міфологізують. Львів легко любити – на це існує багатолітня традиція, у любові до Львова маєш багатьох попередників, любити Львів мусиш, бо до цього тебе зобов'язують стоси текстів.

Сьома поетична книга поета-львів'янина Віктора Неборака, що має назву „Вірші з вулиці Виговського" і яка об'єднує вірші 2004–2009 років, Львів не міфологізує. Навіть фотографії Львова (художнє оформлення Івана Шкльоди) мають до діла не з древніми храмами і не з таємничими двориками будівель цісарської епохи, а з цілком рутинними речами: бачимо дороги з автівками, „радянські" багатоповерхівки, мам із візочками, Південний ринок, білборди...

З передмови, що зветься „Історичний прохід по вулиці Виговського" і назвою відсилає нас до „Історичних проходів по Львові" І. Крип'якевича, розуміємо, що автор налаштований не на легенду, а на конкретну щоденність, і говорить він про те, що на конкретній вулиці може побачити львів'янин, не зазираючи до потаємних (бо вигаданих?) світів. Вулиця Виговського раніше називалася Терешкової, а ще раніше – Пустою (перейменування, як зазначено в анотації, – наскрізна тема збірки). „Та, можливо, теперішня вулиця Виговського – це спільна назва для кількох доріг, які в давні часи були вуличками посеред відокремлених поселень на південній околиці Львова". Ніякої містики!

Містики не має ані передмова, ані більшість віршів у збірці, хоча, безперечно, поезія не уникає метафоризації і подвійних сенсів. Поезія „Віршів з вулиці Виговського" – це швидше географія, що замінює історію: це родинна географія, географія не тільки вулиці, а й того, що ця вулиця містить: дому, ліфта, будинку.

На вулиці Виговського можна побачити „ігрові автомати й автентичний фольк до півночі", і намет „Славутича", а часом можна натрапити поглядом на старого хлопа, що зрошує „золотою цівкою стебельця трави...", виштовхуючи себе „за межі сакрального простору намету пива ‚Славутич'". Втім, ліричний герой навряд чи обурюється і точно не повчає. Недаремно один із віршів вимагає

...поета
який вміє
не пророчити
не повчати
не вести за собою
не викривати
не напускати туману
а робити повітря
свіжішим
воду чистішою
землю живою
(„Оголошення").

Попри назву, „Вірші з вулиці Виговського" – це не суто львівський текст, і не тому, що не можна „стояти осторонь від всеукраїнських подій", а тому, що ці події творять нашу буденність. Це вірші про смерті – людей відомих (телеведучих, чиновників) і невідомих, про суботу і про будні з їхньою програмою: сказати „доброго ранку", приготувати дітям сніданок... Персональних подій немає, натомість є автоматизм, який виключає подію. Водночас події нам забезпечують новини про відомих, і ми терпимо ці новини, бо все здатні перетерпіти.

Щоденність вбирає у себе все, зокрема й політику та рекламу, яка до чогось змушує, щось пропонує. Однак втішає й те, що щоденність – це й ремонт квартири, це вуличний музикант, який грає навпроти Міцкевича і планує переїжджати до Німеччини або в Прагу, бо там краще платять (і знову ліричний герой не повчає – не засуджує і не схвалює), це й інші письменники: Володимир Кашка, Олег Лишега, це візії на тему майбутнього Львова (вірш „Скала (Римейк)", який можна б назвати варіацією на тему „Каменярів" Франка); щоденність – це і зворушливе споглядання того, як виростають дочки. Тож

пробуджуючись
витягаю свій щасливий квиток
безкоштовно отримую
непередбачуваний день
а потім як бонус
глибокий сон.

Анастасія Левкова, Львів

Мандрівні вогники „Червоних чоловічків"

Стахівська Юлія. Червоні чоловічки. Збірка поезій, Київ, Смолоскип, 2009, 93 с., (лауреати „Смолоскипа").

Збірка „Червоні чоловічки" Юлії Стахівської – це не так комплект поезій, як виважене, але – разом із тим – великою мірою зімпровізоване мереживо образів, що від тексту до тексту створюють своєрідний символічний світ із власною архітектурою („флюгер на підборі башти / хрипко картаво / зробив реверанс" (ст. 77), „ці барокові баранці попіддаш / їхні різьби насторожені..." (ст. 76)), тілобудовою („скелет це просто еклектика кісток / і струнке поєднання хребців архе" (ст. 75)), зрештою – світобудовою („ріка – довга жовта гадюка / заворожує білу мишу місяця" (ст. 65)). Тілесне, мистецьке й природне в цій

збірці мерехтять, міняться і переходять одне в одне – через метафори та метонімії, так що врешті сприймаються цілісно й нерозривно, ніби тіло є мистецьким твором, ніби природа є втіленням музики, живопису, архітектури – а не навпаки.

„Червоні чоловічки" – збірка, що нагадує архів: родинний, ландшафтний, інтер'єрний. Поетичні родинні фотографії („лише в мами вужик волосся спав / а у батька кадик сіпнувся гостро ніби гвоздика" (ст. 12)) перетинаються на сторінках книги зі справжніми родинними фотознімками, що створює неповторну атмосферу застиглості інтимного, рідного часопростору („в останні теплі дні осінь влаштувавла благодійний прийом склотари / кажу винеси їм мамині флакони з-під парфумів бабусині олійні баклажки / дідові винні бутлі і свої літо фляшки зеленки // тільки не здавай папин набір фужерів і окуляри" (ст. 44)). Ця атмосфера передається і решті віршів збірки, додаючи їм призабутої в наш швидкий час тонкості, ніжності, особливої звучності („панни ноги свої напінно / розливають у креноліни" (ст. 66), „дзвінкі передмістя міста ж / як столові прибори / моя залізниця на 13 персон / з холодними виделками колій" (ст. 79)). Звучність – ще й музика, яка у віршах Стахівської живе і в словесній грі („він знає що зливи як і злість не вихід / а тільки напування бордюрів і бурдюків" (ст. 24)), і у власне музичності образів („серце – перкусія / печінка – віолончель / легені – духові" (ст. 11), і в співзвучностях: „лізі має величезну легеню віолончелі" (ст. 50)), і в поєднанні цих двох вимірів („санта віранда аве / майданчик і стіл доміно / марія вішає білизну на тонку шворку / голосу робертіно лоретті" (ст. 19)).

Світ цих віршів має ознаки, подібні до мандрівних вогників – в ньому повсякчас оселяються наскрізні метафори-метаморфози форм („кімната як згин твого коліна / м'який і сухий" (ст. 33), „костел сторінку загнув / як сходинку" (ст. 77)) і станів (мало не забавкове „сковзнула по лезу – шурх – шрам – і катма – півкрильця стрункого у мухи нема..." (ст. 51) відгукується мало не трагічним „останнє лезо цикади / черкає об голову маку / і він облітає / як голова іоанна" (ст. 79)).

Поезію із „Червоних чоловічків" цілком можливо було б іще прискіпливіше розтягти на цитати, розкласифікувати за складністю метафор і подібністю настроїв у віршах. У післямові Ростислав Семків зробив промовистий вступ до аналітичного прочитання віршів Юлії Стахівської. Проте ця поезія, і ця книга цінні зовсім не як екзотична мудра тваринка в бестіарії українського книжкового ринку чи новий пагінчик на дереві українського літературного процесу. В цих віршах є те, чого не називають, аби не потривожити – є одухотвореність, є прозріння, є озброєна тонким смаком і безумовним талантом щирість. Ця поезія – настільки ж справжня і висока, як ті холодні келії та почуття, про які пише Юля.

Богдан-Олег Горобчук, Київ

Качанівка. Альбом автографів. Автор-упорядник С. Половнікова, Київ, Темпора, 2010, 328 с.

Серед раритетів Чернігівського історичного музею імені В. В. Тарновського особливе місце посідає ошатний альбом, який належав родині Тарновських – власникам маєтку Качанівка. Від 1830-х до 1890-х років у ньому було зібрано 608 автографів гостей Тарновських, у тому числі видатних людей – М. Глінки, М. Маркевича, М. Гоголя, Т. Шевченка, І. Рєпіна й багатьох інших.

Пропоноване видання альбому „Качанівка" містить факсимільну частину, коментарі й ілюстрації та є джерелом для істориків, літературознавців, мистецтвознавців, генеалогів і всіх, хто цікавиться культурним життям України XIX століття.

Семенко Михайль. Вибрані твори, Упоряд. і передм. А. Біла. 2010, 688 с. Серія „Розстріляне Відродження".

Михайль Семенко (1892–1937) – один із найжвавіших і найзагадковіших учасників літературного процесу початку XX століття.

До видання увійшли поетичні, прозові й драматичні твори письменника, написані протягом 1910-х – початку 1930-х років, а також його маніфестографія, що уможливлює зіставлення програмових положень футуризму і його творчої реалізації. Водночас книга містить матеріали, присвячені постаті культуртрегера у контексті футуризму – як одного з найбільш реалізованих напрямів українського авангарду.

фільм

Kochaj i tancz / Кохай і танцюй
Польща, 2009, 123 хв.
Режисер: Брюс Паррамор

Польща досягла рівня Голлівуду у виробництві мелодрам (хоча режисер Брюс Паррамор – швейцарець за походженням, але з 2006 року працює в Польщі). Перед глядачем постає середньостатистична рожева мелодрама про двох молодих людей, яких поєднали танці.

Сюжет побудований на протиставленні та гіперболізації. Вона – втілення порядку, зібраності, скромності. Він – навіжений, енергійний, надміру емоційний, творча особистість. І, звичайно, вони, як плюс і мінус, тягнуться один до одного.

Щодо кохання – то на перший погляд тут усе просто і знайомо. Але є певні цікавинки, що трохи відрізняють цей фільм від стандартних голлівудських мелодрам. Ханя не є стандартною занудою, що займається тільки своєю кар'єрою. Вона – натура артистична, і Войтек допомагає їй розбудити власну сутність, яка насправді у неї від батька. Матір Хані так само енергійна, але недостатньо, щоб знайти своє особисте щастя, і здається, що Ханя витіснила свою мистецьку частину, змусила себе бути інакшою, щоб не повторити долю матері. Вона знаходить собі нареченого, але той є наче уособленням її несправжності, того, ким вона намагається бути всупереч своїй природі.

Ханя починає повертатися до себе самої з першої зустрічі з Войтеком, коли він з верхнього поверху будівлі падає в смітник, і віднаходить себе вже повністю під час двох танців з тим же Войтеком. Він наче провідник, як Вергілій для Данте, але не в пеклі, а в раю. А вона для нього – наче Беатріче, муза, що надихає на розвиток таланту, розбуджує пристрасті і бурхливі емоції, які допомагають йому вдосконалювати свою майстерність. Звичайно ж, у Войтека і Хані все закінчилося не так, як у Данте з Беатріче.

Самі танці як окремий елемент дуже приваблюють у цьому фільмі. Хоча спочатку здається, що від танців залишили лише акробатичні трюки і фізичні вправи, особливо, коли на початку танцює один Войтек, але пізніше, коли актори танцюють в парі, іронічно-насмішкувате враження від фільму змінюється на захоплення. Отут-то і розкриваються всі емоції, всі відчуття і стосунки, які ця мелодрама однією мовою і жестами, певно, не передала б. Тут і ніжно-романтичний танець ближчого знайомства і закохування, і пристрасний танець щирого і палкого кохання, і печально-сумний танець на даху (хоча він вийшов дещо недолугим у плані заміни слів на па) і, звичайно, патетично-поривчастий танець образи й болю. Всі вони додають емоційності фільму і необхідної пристрасності, що виокремлює „Кохай і танцюй" з-посеред інших мелодрам. До того ж, поціновувачі танцю і музики впізнають у фільмі знайомі давні композиції – як романтичні, так і танцювально-запальні.

Після перегляду навряд чи в когось не з'явиться бажання піти й потанцювати так само пристрасно і чарівно. Принаймні в мене воно й досі не зникло. Тож до перегляду рекомендую!

Анна Небеська, Київ

Можна сказати, що трипільцям вдалося досягти своєї мети — завдяки створеному колись, про них згадують і нині, отож, певним чином мети — вічності — досягнуто, хоча, можливо, і не таким чином, як вони сподівалися.

Михайло Відейко